

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

**Ašský textilní průmysl od dob Marie Terezie
po současnost**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Iveta Trázníková

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PaedDr.Naděžda Morávková,Ph.D.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Aši 10. března 2015

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala všem, jež mi poskytli potřebné informace k danému tématu. Zvláště pak děkuji vedoucí mé diplomové práce paní PaedDr. Naděždě Morávkové, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady. Dále panu ing. Jiřímu Krátkému a Monice Hlaváčkové, pracovníkům muzea, za odborný výklad a spolupráci a pracovníkům městského úřadu v Aši.

Obsah

ÚVOD	6
1. TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1. Zásobárna vody pro textilní průmysl	9
1.2. Stručné dějiny Ašska	10
1.3. Zvláštní postavení Ašska v Čechách za Marie Terezie	15
1.4. Historie předení	16
1.4.1. Předení lnu	16
1.4.2. Předení vlny	17
1.4.3. Předení bavlny	17
1.5. Suroviny a řemesla	20
1.6. Přádely v ašském okrese	21
1.6.1. Přádely v Aši	22
1.6.2. Přádely v Doubravě	22
1.6.3. Přádely v Hazlově	24
1.6.4. Přádely ve Výchledech, Hranicích a Podhradí	26
1.6.5. Zánik přádelen	26
1.7. Vývoj předení v 19. a 20. století	27
1.8. Historie tkalcovství	27
1.8.1. Tkalcovské cechy	29
1.8.2. Počátky mechanického tkalcovství	31
1.8.3. Tkalcovna v Hranicích	34
1.8.4. Nahrazení lnu bavlnou ve tkaní	35
1.8.5. Sociální poměry v tkalcovském průmyslu	35
1.8.6. Sociální důsledky	36
1.8.7. Nemoci z povolání	37
1.9. Historie pletení	38

1.9.1. Punčochářství.....	39
1.9.2. Rukavice	41
1.10. Barevny	42
1.10.1. Barevna Georg Jäger	42
1.10.2. Barevna Georg Adler.....	43
1.10.3. Barevna Christian Kirchof.....	44
1.10.4. Barevna Karl Künzel	44
1.11. Ašský mecenáš Gustav Geipel	44
1.12. Poválečné období a porevoluční změny.....	46
1.12.1. Ohara Aš.....	47
1.12.2. Tosta	50
1.13. Současnost a textilní průmysl na Ašsku.....	52
1.13.1. Tostex s. r. o.	52
1.13.2. Firma ZDM s. r. o.....	52
1.13.3. Nostra s. r. o.....	53
1.13.4. Hasso a Lego	54
1.13.5. O. K. Textil.....	55
1.13.6. Bekaert Textiles CZ spol. s r.o.	56
1.14. Přádlák a tkadlec Čestmír Švec.....	57
2. DIDAKTICKÁ ČÁST.....	60
2.1. Muzeum a vzdělávání.....	60
2.1.1. Edukační program.....	61
ZÁVĚR.....	86
RESUME.....	88
POUŽITÉ PRAMENY	90
Seznam příloh:.....	93
Přílohy	I

ÚVOD

Město Aš je v mnoha směrech městem výjimečným. Je nejzápadnějším městem Karlovarského kraje. V dlouhodobé historii vývoje Ašska se zde projevovaly silné autonomní tendence ve vztahu k Českému státu. Tato autonomie způsobila, že nejsilnější regionální ekonomické a dopravní vazby nevytvářely s ostatními českými regiony, ale se Saskem a Bavorskem jakožto nejbližšími spolkovými zeměmi. Potvrzuje to i náboženská orientace obyvatelstva, které se jako jediné na celém území České koruny hlásilo k evangelíkům.

Ašsko se nachází v nejzápadnějším výběžku Čech. Jeho západní a severní část ohraničují státní hranice se Spolkovou republikou Německo. Horopisně patří větší část území do soustavy Smrčín, které sem zasahují z Německa. Česká část Smrčín se dělí na Ašskou vrchovinu, Hazlovskou pahorkatinu a Chebskou pahorkatinu. Nejvyšším bodem českých Smrčín je Háj (757 m. n. m.). Na něm stojící 34 metrů vysoká rozhledna umožňuje vyhlídku na českou i německou stranu Smrčín od 19. června 1904, kdy byla slavnostně otevřena. Ašsko náleží k povodí Halštrova.

Motivem k napsání této diplomové práce byl můj vztah k historii textilního průmyslu. Při studiu na Střední průmyslové škole textilní v Aši v letech 1988-1992 jsme pod vedením tehdejšího ředitele školy PhDr. Zdeňka Šímy pracovali na brožurce o historii města. I poznámky, které jsem tehdy se spolužáky shromáždila, daly základ mé práci. Větší část mé rodiny, včetně mě, v textilních továrnách pracovala a tak je nám toto téma blízké. Další motivací byla existence textilního muzea s jeho unikátní sbírkou.

Mým hlavním cílem bylo zpracovat ucelený přehled historie všech odvětví textilnictví, který by vyučujícím prvního stupně přinesl řadu inspirací, jež by mohli využít v hodinách předmětu Člověk a jeho svět. Mým druhým cílem bylo přiblížit historii textilu dětem zajímavou formou. K tomu mi velmi pomohli pracovníci ašského Národopisného a textilního muzea, kteří hlavní expozici vytvořili tak, že je vhodná pro všechny věkové kategorie.

V mých badatelských a tvůrčích metodách převažovala práce s literaturou. Bohužel textilní průmysl jako takový není zpracován v ucelené formě a proto mi velmi pomohly písemné materiály shromážděné amatérskými historiky a pamětníky. Díky projektu našeho města, který se nazývá Program na podporu přeshraniční spolupráce Cíl 3 ČR-Svobodný stát

Sasko 2007-2013, mi bylo umožněno setkání s německými občany, kteří se se mnou o své znalosti podělili a zapůjčili mi některé písemné materiály ze své sbírky. Musela jsem se obrátit na své příbuzné a získat tak překlad těchto materiálů. Jak jsem zjistila z historických pramenů, měl k sobě textilní průmysl na Ašsku a v sousedním německém okrese vždy blízko a fungovala zde dobrá spolupráce.

Obrovským přínosem pro mne byly orální prameny. Navštívila jsem několik přednášek. Velmi zajímavá byla přednáška o horizontálních studnách, kde jsem zpočátku netušila přímou spojitost s textilním průmyslem, proto mě tento objev potěšil a hlavně obohatil moji diplomovou práci nejen o fakta, ale i o fotografie, které mi amatérský badatel pan Bohuslav Karban věnoval ze svého archivu. Uskutečnila jsem také mnoho rozhovorů s vedoucími i řadovými pracovníky textilních továren a firem. Díky úspěchanosti dnešní doby mnoho z nich proběhlo emailovou korespondencí nebo telefonickým rozhovorem.

Moje práce obsahuje teoretickou a didaktickou část. První část jsem rozdělila do čtrnácti kapitol.

První kapitola se věnuje unikátnímu zásobování Ašska vodou. Jde o komplex horizontálních studní, které se nacházejí v trojúhelníku Ašsko, Bavorsko a Sasko.

Ve druhé kapitole se věnuji stručnému přehledu dějin na Ašsku od prvních doložených zmínek po rok 1990. Na tuto kapitolu navazuje další, kde se blíže zabývám postavením Ašska v době Marie Terezie.

Další kapitoly už na sebe plynule navazují, co se týče textilních řemesel. V první řadě tedy zmiňuji historii tkaní, protože tato operace je od pradávna první v celém technologické postupu zhotovení tkanin a později i pletenin. Samozřejmě se zde také ve stručnosti zabývám přírodními materiály, ze kterých se na tomto území předlo. Je zajímavé sledovat, jak se nejdříve používaly materiály místní a teprve s rozvojem obchodu a dovozu zboží se plynule přešlo na rostlinná vlákna z teplejších oblastí. Mám na mysli například bavlnu.

Veškerý prádní materiál, ale i hotové plošné textilie musely projít různými procesy zušlechťování. Proto se v kapitole deset věnuji barevnám na Ašsku.

V kapitole jedenáct zmiňuji slavného a všemi uznávaného ašského rodáka a především mecenáše Gustava Geipela. Jeho podnikání si zaslouží obdiv a jeho charitativní činnost neméně. Mimo jiné se zasloužil o silniční infrastrukturu v našem městě. Po revoluci

v roce 1989 po něm byla pojmenovaná ulice, ve které se nacházela dnes už nefunkční Střední průmyslová škola textilní.

V kapitole dvanáct zmiňuji dva největší a nejvýznamnější podniky poválečného období, které postupně zanikly po roce 1989 a dávaly práci velkému procentu ašských rodin. Ohara, která se zabývala tkaním, zušlechťováním a šitím z vyrobených látek a národní podnik Tosta, která vyráběla pleteniny a výrobky z nich.

Ve třinácté kapitole se zabývám současnými firmami, které se ještě nějakým způsobem přibližují textilnímu průmyslu, i když už zde chybí přádelny a barevny. Velmi mi pomohlo, že jsme malé město a s majiteli se znám osobně. Tyto firmy mi často poskytují formou sponzorských darů odměny do soutěží pro děti naší školy. Se stejnou ochotou mi poskytnou rozhovory nebo mi umožní prohlídku provozu, kde jsem získala do své práce i některé technické parametry.

Kapitola čtrnáct uzavírá moji teoretickou část a pomyslně mě vrací k počátkům textilní výroby. Pan Čestmír Švec je člověk, který svou životní filozofií dokázal, že i když je člověk na samém dně a na prahu smrti, dokáže se vrátit do života a žít dál díky změně životního stylu.

Didaktická část obsahuje pracovní listy a edukační program, který jsem vytvořila ve spolupráci s Národopisným a textilním muzeem v Aši. Žáci s prvního stupně s těmito listy pracují přímo v prostorách muzea, a protože je součástí i názorně demonstrační a praktická metoda výuky, propůjčuje pan Švec k tomuto účelu své tkalcovské stavy a kolovrátky, protože je známo, že na exponáty muzea návštěvníci sahat nesmějí.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1. Zásobárna vody pro textilní průmysl

Je všeobecně známé, že se užitková voda získává z volně vytékajících pramenů, kopaných nebo z vrtaných studní. Hluboké vrtané studně otevírají přístup ke zdrojům podzemní vody. Ve 2. polovině 19. století se začal textilní průmysl na Ašsku stále více rozvíjet a postupně spotřebovával největší část vody. Od textilních průmyslníků také vznikla iniciativa vyřešit množství jímané vody moderní vodárenskou technologií a na svůj náklad postavili vodárnu v Krásné. Rozvíjející se průmysl velmi znečišťoval vodu v Ašském potoce, tato voda přestávala sloužit domácnostem a nehodila se k napájení dobytka. Proto se zvyšoval požadavek úřadů na část vody z vodárny v Krásné. Posléze se podnikatelé rozhodli vybudovat další vodárnu ve Štítarech a věnovat část kapacity obyvatelům města. Situace s vodou na Ašsku byla omezena tím, že Aší probíhala čára rozvodí, kdy část pramenů odtékala na sever a druhá část na jih. K dispozici byla tedy pouze voda, která napršela, a zadržely ji rybníky. V případě nedostatku dešťů se vody nedostávalo.¹ Vodní hranici Ašska tvoří na jihozápadě Račí potok, na západě Štítarský potok, Pekelský potok, Lužní potok, Rokytnice, na severu Bystřina, na východě Hranický potok, Psí potok, Strážný potok a říčka Plesná.

Úplně jiný způsob získávání vody objevili už staří Peršané a jejich technika byla po mnoho tisíciletí zdokonalována. Jde o vodorovně budované kamenné jímací štolky, známé po celém světě jako kanaty. Ty se dělí do tří skupin:

- a) kanaty se šachtou
- b) kanaty bez šachty
- c) kanaty s přehrazujícími zídkami

V severní Africe např. v Lybii se kanáty označují slovem "foggar". Voda získávána z různých kamenných vrstev byla kanáty, mnohdy i několik desítek kilometrů dlouhými dopravována k vesnicím a městům. Dle odhadů se jen na území Iránu v současnosti nachází okolo 50.000 těchto vodních děl.²

Tyto horizontální studny neboli vodní štolky se nachází v hojné míře v trojúhelníku Selb – Aš – Hranice v Čechách, ale také v přilehlých oblastech Bavorska a Saska. Podle

¹ Přednáška ze dne 4. 9. 2014, lektor Jaroslav Vít

² Přednáška ze dne 12. 11. 2014, lektor Bohuslav Karban

mého názoru o jejich vybudování rozhodlo hlavně geologické podloží, jehož hlavní horninou je kvarcitický svor jak ukazují geologické mapy. Tato hornina vykazuje přesně tu správnou tvrdost pro vybudování bezpečných štol s malou námahou. Při bližším ohledání jedné z horizontálních studní jsem jasně viděla stopy po kutacích nástrojích. Těžko zjistíme přesný počátek stavby těchto vodních děl. Přibližná datace nejstarší horizontální studny na Ašsku je z let 1700-1725. Zatímco v Persii četnost kanátů ovlivňovala osídlení, u nás byly jen doplňkovým zdrojem vody tolik potřebné v textilním průmyslu. Protože kanátem neustále proudil vzduch, který se ochlazoval vodou i okolní zemí, využívaly se také k chlazení uskladněných potravin a uchování ledových kvádrů nasbíraných v zimě a využívaných i během horkých období roku.³

Ve druhé polovině devadesátých let minulého století se průzkumem horizontálních vodních děl na Ašsku zabývala skupina badatelů pod vedením tehdejšího ředitele muzea pana Borsíka. Výsledky jejich práce jsou uloženy v ašském muzeu.

V současnosti se průzkumem horizontálních štol zabývají pan Bohuslav Karban a můj bývalý žák Dominik Erban. Oba pánové jsou i přes jistý věkový rozdíl do svého amatérského bádání velmi zapálení a rádi poskytují zájemcům fotodokumentaci (Příloha 1) či videozáznamy ze svých průzkumů.⁴

1.2. Stručné dějiny Ašska

Hraniční poloha tohoto území předurčovala i jeho svébytný historický vývoj. Počátky nejstaršího osídlení této oblasti nebyly dosud podrobnějším výzkumem osvětleny. V naší oblasti nebyly zatím provedeny takové archeologické průzkumy, které by upřesnily nejstarší vývoj tohoto území. Proto jsem se pokusila nastínit vývoj osídlení na základě typologicky shodných nálezů v blízkosti Chebu. Oblast byla kolem roku 1000 př. n. l. osídlena lidem popelnicových polí kultury lužické. Nejvýznamnější nález prehistorických mohylových pohřebišť představují popelnicové pole v Žirovicích, které se nacházejí nedaleko Františkových Lázní. Prvním nálezem jsou z roku 1880, kdy bylo odkryto pohřebišť o rozměrech 45 x 37m, ale to bylo poškozeno těžbou písku. Další výzkum započal až v roce 1930 na popud lázeňského hosta, který našel v pískovně keramickou vázu.⁵

³ http://www.thonbrunn.cz/stranky/studny_cz.php [citováno 6. 7. 2014]

⁴ Rozhovor s panem Bohuslavem Karbanem uskutečněn 5. 7. 2014, originál uložen v archivu autorky

⁵ Informační tabule Typy na výlety. Infocentrum Františkovy Lázně

V období 1. a 2. století přichází do Čech germánský kmen Markomanů, dříve usazený na Rýně a Mohanu. Jeho střediskem se stává Marobudum (podle některých badatelů Cheb).

Za doby stěhování národů, kdy Bojové, Duryňci, Slované a jiné kmeny táhly Evropou, nenabýlo zdejší území ještě žádné důležitosti a zůstalo místem hlubokých lesů. Archeologové se stále ještě rozcházejí v názorech na příchod Slovanů do Chebska a Ašska, zdá se, že slovanské obyvatelstvo sídlilo v této oblasti od 8. do počátku 12. století. Jeho hlavním hradištěm byl Cheb, založený v 9. století. První zmínka o Chebu se nachází v listině krále Jindřicha IV. z roku 1061.

Nejstarší dějiny Ašska jsou obestřeny tajemstvím. Vzhledem k tomu, že nedošlo k řádnému archeologickému výzkumu, není možno dostatečně podložit osídlení oblasti v době, kdy na našem území pobývali Keltové a dokonce ani období, kdy bylo území našeho státu osídleno Slovy. Ti se dostali nejbliže na Chebsko. Karel Alberti se ve svém díle sice zmiňuje o nález hrotu šípů, který je z pazourku a pochází z oblasti Dolních Pasek, ale jiný hmatatelný doklad o starém, osídlení není. Bližší dataci svého nálezů neuvádí.⁶

Teprve od 11. století můžeme v pramenech najít zmínky o osídlování území Ašska. Nejstarší taková zpráva pochází z roku 1061, kdy Jindřich IV. daroval území mezi Chebem a Smrčínami královskému ministeriálovi Otnantovi. Aš zde ale výslovně jmenována není.

Nejstarší listiny, které se týkají Ašska, pochází z druhé poloviny 12. století (1165 a 1181). Jde o darovací smlouvy českého krále Vladislava II., díky nimž získal klášter ve Waldsassenu území severního Chebska. Aš zde však opět není zmiňována jako sídlo, ale lze předpokládat, že osada Aska vznikla někdy v této době. V roce 1224 se mluví o sídlech v bezprostřední blízkosti Aše (Hazlov a Skalka). Významným sídlem v našem regionu bylo Podhradí, které bylo osídleno již ve 13. století. Páni z Neubergu si v místě vystavěli mohutný hrad s kruhovou obrannou věží, která zřícenině vévodí i dnes. Neubergové zakládali v místech svých držav další a další obce. Jejich majetek však později přešel na významný rod Zedtwitzů, kteří na sklonku 14. století ovládli většinu neubergovských držav.⁷

K velkým územně správním změnám došlo v druhé polovině 13. století. V roce 1266 totiž získal celé území Chebska a Ašska český král Přemysl Otakar II. V roce 1270 došlo

⁶ Alberti, Karl. *Příspěvky k dějinám města Aše a ašského okresu*. 1934. s. 22

⁷ Tamtéž s. 26

k předání patronátu ašského kostela do rukou řádu německých rytířů, což je zároveň první písemná zmínka o Aši. Po králově smrti v bitvě na Moravském poli (1278) připadlo území Chebska Rudolfovi Habsburskému, který je připojil k norimberskému fojtství. V roce 1281 byla Aš dána do zástavy fojtům z Plavna za 600 hřiven stříbra, jako odměna za věrné služby pánů z Plavna králi Rudolfovi. V roce 1331 získal Aš český král Jan Lucemburský, který se zavázal vyplatit zástavu do Velikonoc následujícího roku. K tomu však nedošlo. Přesto nebyla zástava vrácena fojtům, ale byl o ni veden dlouholetý spor, který vyřešil v roce 1378 král Václav. Fojtové obdrželi jako odškodnění dvě jiné vsi (Svatý Kříž a Novou Ves u Tachova). V první polovině 15. století odkoupil Jindřich Zedtwitz (nejmladší syn Petra Zedtwitze) část paství pánů z Neubergu. Získal tím i Aš. V roce 1422 získal Jindřich Zedtwitz tvrz Neuberg (Podhradí) a s tím i tržní ves Aš jako léno od římského císaře Zikmunda Lucemburského. Lenním dopisem potvrzoval císař Jindřichovi veškeré svobody a výhody, které získali od krále Jana Lucemburského páni z Neubergu. Jindřich připojil ke svému panství později i Libou a další majetky. Jindřichova smrt vedla k rozdělení majetku. Jedna větev rodu získala panství Libá, které držela až do roku 1915. Další získala panství Neuberg spolu s tím i Aš. Za panování Vladislava II. Jagellonského získal Veit Zedtwitz opětovné potvrzení veškerých práv na panství Neuberg i Aš (1507). Práva svých královských předchůdců následně potvrdili i Ludvík I. Jagellonský (1518) a v roce 1527 také král Ferdinand I. Habsburský.⁸

Ašská historie se neodmyslitelně spojuje také se šířením nového učení Martina Luthera, které mělo v obci mnohé zastánce. Není známo, kdy se nové reformované učení do Aše dostalo, i když se v některých pramenech objevuje rok 1542. Jediná písemná zpráva pochází až z roku 1622, ale ta není moc věrohodná. V době náboženských rozepří, které zmítaly značnou částí Evropy, se rod Zedtwitzů (Příloha 3) ocitl v nezáviděníhodné situaci. Část jejich majetku ležela v Čechách a byli tedy vázáni povinnostmi ke katolickému českému králi. Ale další majetky měli na říšském území (rytířské sídlo Elster) a byli leníky evangelického saského kurfiřta. To se projevilo v době tzv. šmalkaldské války (1546 – 1547), kdy museli poskytnout vojsko saskému kurfiřtovi. Nakonec však stáli na straně vítězů, na straně krále Fedrdinanda I. Habsburského, který saská území obsadil a následně předal purkrabímu Jindřichovi IV. z Plavna. Jindřich IV. se snažil do nově nabytých území získat i panství Jindřicha z Zedtwitz, jenž byl od roku 1548 hejtmanem Vogtlandu.⁹ Díky

⁸ KUHN, Antonín. *Ašsko – místo bohaté historie*, Listy Ašska, 19. červen 2013, s. 9

⁹ KUHN, Antonín. *Ašsko – místo bohaté historie*, Listy Ašska, 26. červen 2013, s. 9

přátelství Jindřicha IV. z Plavna a krále Ferdinanda, byl jeho plán úspěšný, což Zedtwitzové špatně nesli. Nakonec však museli po několika královských napomenutích přísahat purkrabímu Jindřichovi z Plavna věrnost. V roce 1555 získali páni z Zedtwitz od bratrů Jindřicha V. a Jindřicha VI. z Plavna území Ašska jako léno. Oba bratři Zedtwitzům také potvrdili veškeré výsady a svobody. O dva roky později však Zedtwitzové dosáhli jistého vítězství, když docílili, aby se Ašsko stalo opět přímým lénem zemí České koruny, čímž se vymanili z vlivu pánů z Plavna.¹⁰

První roky třicetileté války se Ašska nijak výrazně nedotkly. V roce 1622 byla zahájena stavba nového evangelického kostela, ačkoli na jiných místech habsburské monarchie probíhala tvrdá rekatolizace. Teprve po sedmi letech (v roce 1629) přiměla vláda ve Vídni k odchodu do emigrace evangelické duchovní správce Ašska. Přesto se podařilo Zedtwitzům udržet v Aši reformované náboženství. Různými žalobami čelili nátlaku Vídne až do roku 1648, kdy byl podepsán Vestfálský mír, na jehož základě bylo možno udržet protestantské náboženství i v době pokračující rekatolizace. Evangeličtí kněží se na Ašsko vrátili rok po podepsání míru. V roce 1659 byly císařem Leopoldem opět potvrzeny veškeré výhody a Ašsko bylo Zedtwitzům znovu uděleno v léno. V druhé polovině 17. a v první polovině 18. století docházelo ke zmenšování panství rodu a to tím, že bylo stále drobeno mezi jednotlivé příslušníky rodu. Antonín Josef František Zedtwitz, který vlastnil největší podíl majetku, měl pouze dvě dcery. Proto nabídl ašský zámek jako zvláštní ženské léno s tím, že jeho majitelé musí přát katolické víře. Toto potvrdil i císař Karel VI. Po smrti Antonína Josefa Františka v roce 1731 se tedy vytvořil uprostřed protestantského území malý ostrůvek katolické víry. Protestantští a katoličtí příslušníci rodu vedli mezi sebou mnohé spory. Díky tomu se podařilo ašské území připojit v roce 1735 k Chebsku. V roce 1755 byly vydány Temperamentní body, které narovnaly spor o nezávislost Ašska. Marie Terezie v nich zaručila Zedtwitzům ochranu, svobodu vyznání a některé daňové výhody.¹¹

Útrapy bojů mezi Marií Terezií a pruským králem Fridrichem II. Velikým se Ašska dotkla pouze okrajově. Teprve v roce 1759 se odehrála bitva u Nebes, kde byla ustupující rakouská armáda napadena pruskými vojsky, a opevnění rakouské dělostřelecké baterie bylo dobyté.¹²

¹⁰ KUHN, Antonín. Ašsko – místo bohaté historie, *Listy Ašska*, 9. říjen 2013, s. 9

¹¹ ALBERTOVÁ, M. *Z dějin ašského okresu*. Aš: Okresní vlastivědné muzeum, 1959, s. 12

¹² Tamtéž s. 16

Osvícené myšlenky rakouské panovnice vedly k zakládání škol v různých obcích Ašska (v Krásné, v Mokřínách apod.). Není bez zajímavosti, že ve školách učili převážně vojenští vysloužilci. Tento stav se změnil až v 19. století.¹³

Devatenácté století přineslo do Aše a jejího okolí rozvoj průmyslu. Rozvíjelo se převážně textilnictví. V této době byla zavedena i železnice, elektrické osvětlení, vznikaly různé spolky, podpůrná bratrstva apod. V roce 1869 byl v Aši zřízen Okresní dělnický spolek, který se stal prvním svého druhu na území rakouské mnohonárodnostní monarchie.

Územně správní změna z roku 1850 vedla ke zřízení Ašského okresu, který byl zrušen až v roce 1960. Tehdy totiž došlo ke zrušení vrchnostenské správy a ke vzniku politických okresů.

Hospodářský rozvoj ukončila první světová válka. Ašským firmám se nepodařilo dosáhnout na státní vojenské zakázky, a když se pak objevil nedostatek surovin, ocitlo se mnoho dělníků na pokraji bídy. Válečné útrapy se projeví i v poklesu počtu obyvatel.

V roce 1918 se Ašsko stalo součástí nově vzniklé Československé republiky. Politiku v okrese ovládali především sociální demokraté. V roce 1921 tu vznikla první komunistická organizace v Československu a v roce 1933 pak ašský učitel tělocviku Konrád Henlein založil Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu, která byla o dva roky později přejmenována na Sudetoněmeckou stranu (SdP). Po konferenci v Mnichově bylo území připojeno k německé říši a české obyvatelstvo muselo odejít do vnitrozemí. (Příloha 2) V roce 1945 Aš osvobodila III. americká armáda generála Pattona. Po skončení druhé světové války bylo mnoho obyvatel německé národnosti z pohraničí odsunuto a mnohá stavení a usedlosti se ocitly bez obyvatel. Do města a okolí přišli noví osadníci z československého vnitrozemí. Únorové události roku 1948 dopadly i na obyvatelstvo Aše. Krátké období poválečné demokracie bylo ukončeno. Až do roku 1958 patřil okres Aš do hraničního pásma se zvláštním režimem. Přesto se 11. 9. 1951 podařilo skupině československých občanů utéci přes hranice do sousedního Německa. K útěku využili vlaku, který dostal později označení „vlak svobody“.¹⁴ Část území Ašska nebyla veřejnosti přístupná až do roku 1990.¹⁵

¹³ Informační panel Národopisné a textilní muzeum v Aši.

¹⁴ <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/3322561>

¹⁵ LUFT, F. *Die Textilregionen sächsisches Vogtland und Ascher Land 1750-1930*, Plauen: Vogtlandmuseum, 2013. s. 7

Po roce 1989 se hospodářský rozvoj města postupně zastavoval. Mnohé textilní podniky zanikly a sláva Aše jako textilního města pozvolna upadala v zapomnění. V současné době zde působí jen několik malých firem, které se zabývají textilní výrobou.

1.3. Zvláštní postavení Ašska v Čechách za Marie Terezie

Ašsko si vydobylo zvláštní status v rámci Čech. Nadto se Zedtwitzům dařilo samostatnost jejich říšského hrabství obhajovat až do padesátých let 18. století. Dvorní kanceláře v Praze a ve Vídni reagovaly ale na zdůrazňovanou samostatnost Ašska se stoupající nelibostí. V rámci snah Marie Terezie o nové uspořádání a centralizaci říše se zvýšil politický tlak na Zedtwitze, aby konečně přistoupili ke Koruně české. Oni ale s odkazem na stávající nezávislost připojení odmítali. Následovala desetiletí politických a právních sporů v souvislosti se statutem regionu.

Teprve v roce 1775 mohl být konflikt ukončen vyrovnáním. Na základě dohody nazvané „Temperamentní body“ bylo Ašsko začleněno do Českého království. Přistoupení nebylo nezištné. Tvrdohlavost Zedtwitzů a jejich obdivuhodná schopnost vyjednat způsobily, že jim Habsburkové museli nadále zaručit celou řadu starých privilegií a zvláštních práv. Nejdůležitější ústupky se týkaly příslibu svobody náboženského vyznání na Ašsku v jinak katolické Rakousku. Dále bylo zaručeno již od roku 1331 trvající osvobození od daní a dávek pro Ašsko, zároveň si Zedtwitzská hrabata zachovala omezenou samostatnost v oblasti soudní pravomoci.

Přistoupením ke Koruně české vstoupila pro ašský region v platnost další hospodářská zvýhodnění, která přispěla k oživení textilního řemesla. Rakušané od roku 1764 začali intenzivně podporovat řemeslné osídlení v Čechách a Dolním Rakousku. Příčinou byla definitivní ztráta textilní oblasti Slezska po sedmileté válce, která Habsburky donutila nějakým způsobem vyrovnat s tím spojené hospodářské ztráty. Tak byla již za Marie Terezie přijata opatření na podporu textilního řemesla. K nim patřilo povolení zpracovávat bavlnu pro každého a státní podpora textilního průmyslu. Na zvláštní ochranu místního průmyslu byla zavedena dovozní cla nejen na bavlněnou přízi, ale i na textilní výrobky. Zavedením celního řádu v roce 1775 se prosadilo vybudování jednotného hospodářského a celního území. Koncem 18. století díky tomu vznikl v Rakousku do velké míry chráněný vnitřní trh schopný pojmout velké množství zboží.¹⁶

¹⁶ Kronika Ašského spolku.

Pro textilní průmysl na Ašsku byla souhra starých privilegií a hospodářská podpora Habsburků značným přínosem. Pozvolné rozvíjení textilní výroby pramení se základních znalostí ručního předení a tkaní ze strany obyčejných venkovských lidí. Tím byly vytvořeny ideální předpoklady pro to, aby celý tento region v následujících letech mohl rozvíjet svůj potenciál významného textilního střediska v rámci rakouského soustátí.

1.4. Historie předení

Příze se vyrábí z přírodních vláken po dlouhá tisíciletí. Teprve nová doba a s ní rostoucí počet obyvatel a tedy i zvýšené nároky na rozsah zemědělské plochy vedly lidstvo k hledání náhradních materiálů. Předení prošlo několika fázemi. Po objevu syntetických vláken se začaly vyrábět látky pouze syntetické a později se přešlo na mnohem schůdnější variantu a to předení směsových přízí v určitých poměrech. Výrobky ze směsových materiálů jsou pro lidi mnohem příjemnější a nejmodernější směsové materiály vysoce oceňují především sportovci a lidé žijící nebo působící v místech s extrémními výkyvy teplot.

1.4.1. Předení lnu

Dříve patřilo předení k domácím ručním pracím žen všech stavů. Snažily se vypříst přízi co nejjemnější a nejstejnější, ať již ze lnu, vlny, nebo konopí. Nejpoužívanějším materiálem středověku byl len, o jehož pěstování jsme se díky archeologii dozvěděli, že byl používán už v mladší době kamenné. Při sklizni se len vázal do svazků a ty se máčely ve vodě, aby se uvolnila dřevitá část stonku od spřadatelných vláken. Z usušeného svazku byly odebírány hrsti stonků a ty se lámaly na lámačce, aby se dřevitá část stonku oddělila od vláken. Jinde se tento nástroj nazýval třepačka na měkčení stébel, ale úplně první se používaly dřevěné paličky, jimiž se len tloukl na špalku. Uvolněné části stonku byly vyčesávány protahováním přes vochle, což jsou prkénka opatřena hroty. Ty se postupně zjemňovaly. Ve finále zůstala pouze čistá lněná vlákna v délce 30 – 70 cm připravená na předení. (Příloha 4) Obdobným způsobem se pro předení připravují i vlákna konopná, která mají ze všech přírodních vláken nejlepší odolnost proti povětrnostním vlivům. Tyto dvě textilní rostliny se u nás pěstovaly v závislostech na přírodních podmínkách, tedy v horských oblastech se pěstoval a zpracovával len a v nížinách konopí. Hotové výrobky se barvily v odvaru z olšové kůry, z ovesné slámy, šafránu a někdy se potiskovaly (modrotisk).¹⁷

¹⁷ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 5*. Český Těšín: BARONET&VIA FACTI, 1996. ISBN 80-85890-94-1, s.109

1.4.2. Předení vlny

Vlněná vlákna byla také spřádána již od pradávna. Doklady o tom máme již z doby bronzové. Do vlněných látek se oblékali i obyvatelé orientálních říší bez ohledu na majetkové poměry rodiny či jednotlivce. Vlna přežila i průmyslovou revoluci a je používaná dodnes. Během staletí se povedlo vyšlechtit ovce, které měly obzvláště jemnou a dlouhou vlnu. Po sedmileté válce zavedl jejich chov v Sasku August Silný a jeho příkladu následovali i Fridrich Velký a Marie Terezie. V roce 1875 chovali v rakouských zemích víc jak 20 milionů ovcí merino¹⁸, což je typické plemeno speciálně vyšlechtěné k produkci kvalitní potní vlny sortimentu AB – B s roční stříží až 12 kg. Ovce se stříhaly zpravidla dvakrát do roka. Původně se stříhaly jen jednou ročně, což bylo náročné z hlediska objemu. Než se lidé dopracovali nejmodernějším čistícím technologiím, postupovali tak, že stádo zahnal do potoka či rybníka, kde se ovce zbavili hrubých nečistot jako např. výkalů, větviček, bodláků, řapíků...Později se vlna prala ručně s pomocí přírodního prostředku zvaného potaš, který se získával spalováním stromů (javor, bříza buk) „na stojato“. Po usušení ovce ostříhali a vniklé rouno roztřídili. Velkým pomocníkem byl háček, se kterým se z rouna odtrhávali jednotlivé sorty vlny. Nejméně kvalitní vlna je z okrajových částí rouna, jako je ocásek a končetiny. Tu se lidé naučili používat velice záhy jako tepelně izolační materiál při stavbách nebo k plnění polštářů a přikrývek. Nejkvalitnější vlákna se nacházejí na hřbetní části mezi lopatkami a na bocích. Tato vlna je vhodná k dalšímu spřádání přízí. Zbývajících drobných nečistot se vlna zbaví při procesu pročešávání nebo mykáním. Pro česání se dříve používaly dvě krátké dřevěné desky, o rozměrech asi jako je vzdálenost od zápěstí k loketní jamce, opatřené držadly. Tyto desky byly na jedné straně potažené kůží a velmi hustě osázeny asi centimetrovými háčky. Vlna byla mezi prkénky pročešávána tak dlouho, až byla vlákna ojednocena a připravena k vlastnímu předení.(Příloha 5)

1.4.3. Předení bavlny

Na Ašsku se tradičně provozovalo předení a tkaní lnu a vlny, ale bavlna hrála do roku 1750 podřadnou roli. Klimatické podmínky a půda v našem regionu se pro pěstování lnu a chov ovcí výborně hodily. Na rozšíření lnu se podílela hned dvě řemesla: tkaní lnu

¹⁸ KRÁTKÝ, Jiří. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Aš: Knihovna a muzeum, 2011. s.8-9

a výroba papíru na bázi lnu. To bylo důvodem, proč se pěstování lnu na Ašsku tak tvrdošijně drželo a omezovalo rozšíření bavlny.¹⁹

Pro nízký zájem o bavlnu existovaly ale ještě další neméně závažné důvody. Hospodářský systém Habsburků byl vůči používání zahraničních surovin, jako je bavlna, dlouhou dobu skeptický. Jedním z důvodů proč tomu tak bylo, je skutečnost, že na zpracování surové bavlny bylo potřeba zkušeností. Právě spřádání krátkých bavlněných vláken vyžadovalo ve srovnání s předením lnu nebo vlny jistou zručnost, která nebyla v Čechách ještě příliš rozšířena. Tak zůstávala výroba kvalitních bavlněných přízí v dostatečném množství po dlouhá desetiletí problémem. Rakouské textilní řemeslo nutně potřebovalo odborníky, kteří by měli zkušenosti se zpracováním surové bavlny a mohli by je předávat dál.

Ašsko nabízelo na základě svého zvláštního postavení v rámci Čech výhodné podmínky pro tento hospodářský transfer. Předností bylo bezprostřední sousedství s Vogtlandem, kde mělo zpracování bavlny dlouhou tradici. Kromě toho byly Ašsko a saský Vogtland neustále propojeny díky společnému jazyku, vyznání a řemeslné činnosti. Vogtlandsko-česká hranice takřka nebyla vnímána, protože existovalo bezpočet rodinných a profesních vztahů napříč hranicemi. Tato situace zvýhodňovala rozšíření bavlny do ašského regionu v podstatně dřívějším časovém rámci, než tomu bylo v jiných částech Čech. Přibližně na počátku 18. století se v Hranicích a Aši vyráběli první bavlněné tkaniny. Zkušenosti a přízový materiál pro tkaní v té době pocházely z Vogtlandu.²⁰ Od roku 1790 dovážel do Aše řecký obchodník Veldary bavlnu, jejíž zpracování bylo jednodušší, neboť odpadly specifické lnářské operace jako máčení a rosení, odzrňování, lámání a vochlování. Délka bavlněného vlákna byla vhodnější pro strojní zpracování.²¹ Pro zpracování bavlněného materiálu vodu téměř nepotřebujeme, nicméně při předení přádelny dosahovaly mnohem lepších výsledků při vlhkém nejlépe deštivém počasí. Tato přirozená vzdušná vlhkost na dílnách zajišťovala přirozený průběh předení bez nežádoucích přetrhání přízí uprostřed přádáního procesu.

Vlastní předení bylo prováděno od dob svého objevení až do středověku vřetenem. To představuje asi 30 cm dlouhá dřevěná tyčka, která má v nejširším místě cca 3 cm

¹⁹ KUHN, Antonín. Ašsko-místo bohaté historie, *Listy Ašska*, 8. leden 2014, s.9

²⁰ LUFT, Frank. *Die Textilregionen sächsisches Vogtland und Ascher Land 1750-1930*: Plauen, 2013, s. 25

²¹ Kronika Ašského spolku.

a směrem vzhůru se zužuje pro lepší navíjení a udávání zákrutu. Na spodním konci, kde se nacházel zářez nebo otvor pro snadnější uvázání nitě, byl nasazen kruhový přeslen ze dřeva, kamene, kosti a později i kovu, který sloužil při roztočení vřetena jako setrvačnick. Přadlena odebírala vlákna z ruky, měla ho umístěný v koši vedle sebe nebo z přeslice, což byl vysoký stojan, na jehož vrcholu byl umístěný pročesaný spřádaný materiál. Přeslice byla ve dvou provedeních. Vysoká, u které se pracovalo ve stoje a přisední. Vlna ovšem pro svoje specifické vlastnosti byla předena přímo z rukou, při čemž levá ruka přadleny připravovala vlákna a mezi palcem a ukazováčkem pravé ruky vedla přadlena přízi k vřetenu.²² Tento způsob předení je velmi dobře popsán jazykem přístupným dětem na prvním stupni v pohádce Tři přadleny od Karla Jaromíra Erbena. Některé ženy ovládaly i jiný, primitivnější způsob předení – chomáč vláken si daly pod čepec a předly pak s pomocí vřetena třeba i při chůzi.

Činnost přadlen velmi ulehčil vynález ručního kolovratu (autor tohoto vynálezu bohužel není známý), na kterém bylo vřeteno uloženo vodorovně a to roztáčelo velké kolo. Teprve vynález šlapacího kolovratu v roce 1530²³ umožnil plynulé zakrucování příze a současné navíjení na vřeteno. Přadlena ale stále připravovala vlákna pro předení ručně.

Předení patřilo k naprosto běžnému životu obyvatel na Ašsku od počátku osídlení. K robotným povinnostem poddaných patřila také přádní robota. Koncem 17. století musel každý dvůr odevzdávat svému panstvu čtyři libry a každý dům jednu libru příze ročně. To dávalo pro zámky Krásná, Smrčiny a Nový zámek v Podhradí dohromady ročně asi 400 liber příze, pro Kopaniny 1200 liber, ale panstvo muselo dávat za každé přadeno 3 feniky přádní mzdy²⁴ (1 kg = 2, 205 lb – libry). Kdo tehdy procházel ulicemi městyse Aš, nebo nějakou vsí v okolí, slyšel téměř z každého domu bzučení kolovratu.

Z ručního předení vznikalo strojové jen velmi pozvolna. Pokud si představíme dnešní technologické postupy, kdy ze získaných vláken, které přicházejí většinou v balících v důkladně slisovaném stavu, musíme získat nejdříve vločky (chomáček vláken suroviny, která byla rozvolněna), pak přijde na řadu plošná textilie v podobě rouna, po zjemnění pavučina, která se po zpracování změní už v délkovou textili zvanou pramen. Prameny jsou silné a velmi hrubé a proto se musí protáhnout a lehce zakroutit. V tuto chvíli přichází

²² www.lidova.remesla.bechynsko.cz-design [citováno dne 27. 12. 2014]

²³ Přednáška muzeum Aš, 19.12.2014, lektor ing. Jiří Krátký

²⁴ Přednáška muzeum Aš, 19.12.2014, lektor ing. Jiří Krátký

na řadu předposlední produkt, který se nazývá přást. Ten už známe z historie předení, i když ne v tak stejnoměrné podobě, jakou nám vytváří dnešní předpřádací střeže. Výsledný produkt – příze má určitou jemnost a zákrut, podle kterého se odvíjí její pevnost. Až v roce 1738 byl patentován způsob mechanického protahování přástu a v roce 1758 vzniklo spojení protahovacího ústrojí s kolovratem, čímž vznikl první křídlový dopřádací stroj. V letech 1764- 1779 byl postupně zlepšován způsob přetržitého mechanického předení.²⁵ Přást se protahoval výjezdem vozu s poháněnými vřeteny při současném mírném zakrucování, při kterém byla zákrutem zpevněna slabší místa příze, která se dále průtahem nezeslabovala. Tím docházelo ke zvýšené stejnoměrnosti příze i při zpracování méně kvalitních vláken. Po dokončení výjezdu vozu vznikající příze při dalším otáčení vřeten zpevněna konečným zákrutem a při návratu vozu navinuta na potáče. K dalšímu zlepšení došlo kolem roku 1830. Stroj nazvaný selffaktor, nebo také samopřed, prováděl všechny úkony dopřádání samočinně, ale přetržitě. Tento unikátní stroj je možné vidět v ašském muzeu v prvním patře.(Příloha 6)

1.5.Suroviny a řemesla

Celý region je horskou krajinou s dlouhými zimami, často bohatými na sněhové srážky, a krátkými léty. Lidé se pokoušeli pokrýt své živobytí zemědělstvím, ale na chudé půdě a za velmi drsných klimatických podmínek mohli pěstovat potraviny pouze v malém objemu, protože výnosy byly velmi nízké. Pěstovalo se především žito a brambory a také pro textiláky důležitá rostlina a tou byl len. Co se týče chování dobytka, dominoval chov skotu a ovcí. Těm se na pastvinách velmi dařilo a vlna patřila ke střední a vyšší kvalitě. Zásobovat region potravinami výhradně z vlastních zdrojů tedy nebylo možné. Z nutnosti se tedy již v průběhu středověku vyvinuly řemeslné činnosti, které se soustředily na zpracování zemědělských a lesnických produktů. Oblast Ašska byla známa pěstováním lnu a jeho dalším zpracováním. Jeho předení a tkání zde bylo provozováno ještě v 19. století. Výroba papíru na bázi lnu byla také dalším velmi významným odvětvím živnosti. Pokles středověké těžby rud a s ním spojená ztráta zaměstnání pro velkou část venkovského obyvatelstva je všeobecně považována za příčinu následného rozkvětu textilního řemesla a následně celého textilního průmyslu na Ašsku²⁶. Další příčinou prudkého rozmachu textilního průmyslu v této oblasti byla skutečnost, že v rakouských dědičných zemích bylo přistěhovalectví katolických tkalců, pletařů a přadláků z průmyslových oblastí Saska a Duryňska

²⁵ Sborník výstavy, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s. 8

²⁶ LUFT, Frank. *Die Textilregionen sächsisches Vogtland und Ascher Land 1750-1930*: Plauen, 2013, s. 10

z náboženských důvodů značně ztíženo, zatímco ve styku mezi evangelickým Ašskem a evangelickým Saskem nebylo překážek. V těchto dobách se v našem regionu usídlilo mnoho rodin saských tkalců a punčochářů a ti sebou přinesli velmi mnoho důležitých znalostí o bavlnářském průmyslu. Díky tomuto duševnímu artiklu mělo Ašsko oproti ostatním průmyslovým částem Čech náskok ve svém vývoji nejméně o dvacet let.

1.6. Přádely v ašském okrese

Ke konci 18. století nebyly v Čechách ještě žádné přádelny. Tkalci sukna a punčocháři museli, pokud nezpracovávali drahé anglické příze, zajišťovat předení bavlny sami. Také v ašském kraji odebírali surovou bavlnu a zpracovávali ji způsobem, jaký se naučili od vogtlandských tkalců a přádláků. Dovoz egyptské bavlny zprostředkovávali v Aši tři řeční obchodníci, z nichž byl nejzámožnější Paul Werdary. Ten získal dům č. p. 436 na náměstí a byl předkem významné měšťanské rodiny. Druhý, Johan Nicol Popowitz, vlastnil dům č.p. 235 na Hlavní ulici. (Ani jeden z těchto domů už se ve městě nenachází.)

Když roku 1806 znemožnil Napoleon kontinentální uzávěrou dovoz anglického bavlněného zboží, trpěli tkalci naší oblasti nedostatkem příze. V této době velké poptávky postavil ašský občan Christian Kirchhoff ruční spřádací stroj, jaký měl od roku 1791 v provozu továrník Hausner v Plavně, a stal se prodejcem bavlněné příze v několika letech tak zámožným, že ještě desetiletí po jeho smrti vyprávěli obyvatelé Aše o jeho milionech. Vlastnil dům č. p. 58 na rohu Saské a Zámecké ulice (Ani tento dům už ve městě není). Později získal ještě další tři domy a byl uváděn jako „měšťan, koželuh a obchodník“. Kolem roku 1810 zřídil v nynější Panské ulici bělidlo a pro svého syna Andream nainstaloval v domě spřádací stroj s ručním pohonem. Tehdy se zabýval myšlenkou koupit pro každé své dítě rytířský statek. Děti měl celkem pět. Přišel ale při státním bankrotu v roce 1811 o čtyři pětiny svého majetku a další velkou ztrátu utrpěl při velkém ašském požáru z 12. na 13. prosinec 1814, kterému padly za oběť všechny jeho domy mimo bělidla. Tehdy mu byla zničena příze v hodnotě 50 000 zlatých. Byla sice uložena v pevné klenuté místnosti, ale žár ohně byl natolik silný, že naskládané svazky příze na straně přivrácené ke vchodu zuhelnatěly a tím se staly zcela bezcennými. Říkali také, že stříbrné tolary, které měl uloženy v malých soudcích, byly žárem požáru roztaveny na beztvárovou hmotu.²⁷ Velmi citelnou škodu utrpěl dále po otevření kontinentální uzávěry po napoleonově porážce, kdy byl trh zcela zaplaven anglickou přízí a domácí přádelny zůstaly po více let mimo provoz, než se

²⁷ Informační panel Národopisné a textilní muzeum Aš

v roce 1820 vrátilo Rakousko znovu k ochrannému clu. Počátkem prvního desetiletí 19. století byla samostatná malovýroba nahrazena manufakturou. Nyní vznikaly v tuzemsku všude, zejména také v severních a západních Čechách přádelny.

1.6.1. Přádelny v Aši

Ve dvacátých letech 19. století se bavlněná příze vyráběla ručně, ale to neplatilo od roku 1821, kdy v Aši zřídil Andreas Christian Kitchhoff v nádvorní budově bělidla ve své manufaktuře spřádací stroj s žentourovým pohonem, tedy koně zapřažené do pohonného kola. V návaznosti a tuto dřevěnou stavbu postavili v roce 1838 jeho synové velkou kamennou stavbu s parním pohonem. Byl to úplně první parní stroj, který byl v Aši postaven. V celém Loketském kraji stálo tehdy jen čtrnáct parních strojů. Stavbou továrny a velkého obytného domu s věží a hezkou sloupovou halou, vyčerpali oba bratři své finanční prostředky tak, že byli roku 1841 nuceni prodat celý majetek jejich bratranci Georgu Huscherovi, synu stejnojmenného velkoobchodníka Huschera. 15. srpna roku 1901 ve čtyři hodiny ráno vyhořela Huscherova fabrika č. p. 468 po základy. Dobová kronika uvádí, že ohnivá zář byla tak velká, že i ty nejbližší části města byly osvětleny jako ve dne. Příčina požáru zůstala neobjasněna. Obytný dům a hospodářská budova zůstaly díky příznivému větru a rychlému zásahu požárníků ušetřeny. ²⁸(Příloha 8)

Kolem roku 1820 postavil také majitel tkalcovny J. Christian Holstein ve svém po požáru v roce 1814 znovuzřízeném domě č. p. 6 v Mikulášské ulici ruční spřádací stroj a nechal roku 1824 pro zvětšení svého podniku vystavět velkou zadní budovu. V ní se nainstalovali později mykací a spřádací stroje.

1.6.2. Přádelny v Doubravě

Ve stejné době, tedy již v průběhu 20. let 19. století, založil majitel papírny Jonas Schindler na místě někdejšího hamru v Doubravě bavlnářskou přádelnu s vodním pohonem na Psím potoce,²⁹ která přešla později do vlastnictví pana Schmidta a potom Seeburga. Nacházelo se zde osm selfaktorů (předpřádacích strojů). Využití vodní energie je známé už ze starověku. První zmínku o vodním mlýnu u nás nalezneme v Kronice české, kde Václav Hájek z Libočan píše o založení města Žatce. Zmiňuje se zde o mlýnu postaveném pod

²⁸ Překlad Ašské letopisy, Mgr. Olga Krátká, ze sbírky pana Leockého

²⁹ Kronika Ašského spolku.

městem a poháněném vodou. V katastru Doubravy bylo vybudováno šest náhonů, z nichž pět bralo vodu z Bílého Halštrova. Vodní náhon byl v provozu od roku 1820 až do roku 1877.³⁰ Všechna zdejší zařízení byla až do konce 19. století poháněna vodními stroji s koly na vrchní vodu, což je jeden ze tří typů vodních kol. Další dva typy jsou kola na spodní vodu, která pracují na principu obráceného pádla, kdy proud toku pohání lopatky umístěné pod hladinou a kola na střední vodu, kde je voda přiváděna výše, než je odtékající hladina. Dva poslední typy se otáčejí ve směru toku vody, ale kola na vrchní vodu ne. Voda byla ke kolu přiváděna z náhonu korytem zvaným vantroky, na jehož konci se soustřeďovala regulačním stavidlem do plochého paprsku. Takto byla na vrcholu kola vstříkována do korečků, čímž celé kolo roztáčela. Na celém území Ašska bylo počátkem 19. století evidováno 51 fungujících mlýnů. Klimatické poměry totiž zaručovaly četnost srážek.³¹ Po roce 1841 koupil doubravskou přádelnu Diethem svobodný pán z Galis – Goglio. Ten zemřel v květnu roku 1850 a byl pohřben v Elstru. Jeho vdova se odstěhovala a prodala ještě v téže roce někdejší doubravský hamr ašské tkalcovské firmě Geipel & Jäger, která tady zřídila velkou barevnu a úpravnu, od roku 1877 pod firmou Geipel & Sohn. Firma začínající v této době značnou konjunkturu, zde roku 1880 zřídila k nelibosti lázeňského městečka Bad Elster, ležícího přibližně jedenáct kilometrů po proudu Bílého Halštrova, barvírnu s úpravnou. Tyto lázně byly zařazeny v roce 1994 do seznamu památek a Úřad zemské rady pro péči o památky Saska je doporučil klasifikovat jako zařízení nadregionálního významu a tedy národním dědictvím.³²

Dekretem prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků byla znárodněna i barvírna a úpravna bavlny v Doubravě. Budovy a veškeré vybavení připadly nově zřízenému národnímu podniku Ohara. V polovině 60. let 20. století byly veškeré stroje z Doubravy převezeny do barevny v Podhradí a prázdné prostory byly nadále využívány jako sklady nepoužívaných strojů a jejich příslušenství. Budovy v Doubravě, pro které se nenašlo adekvátní využití, postupně chátraly. Národní podnik vydal příkaz na jejich zbourání. Z celého rozsáhlého komplexu tak zůstala k dnešnímu dni stát jen jediná stavba. Podhradská barvírna byla prodána firmě Eduard Geipel a od tohoto podniku přešla do vlastnictví rodiny Kunzelů. Po druhé světové válce byly budovy využívány Státními statky v Podhradí a po požáru jedna část odstraněna.

³⁰ Kronika Ašského spolku.

³¹ Informační tabule Naučná stezka Bílého Halštrova

³² http://www.soupispamatek.com/okres_as/doubrava/doubrava_historie.htm

Po roce 1955, kdy se ve druhé části nacházel pouze kravín, byla opuštěna i tato budova a posléze odstraněna.

1.6.3. Přádělny v Hazlově

V hazlovském hamru založil Johann Adam Bidermann roku 1822 přádelnu, která později, když ji vlastnil Wolfgang Adam Bidermann, vyráběla na 6624 vřetenech 2400 liber příze týdně. Bylo zde použito stejně jako v Doubravě vodní kolo a parní stroj o výkonu 9 HP (9 koní = 6,66 kW) a zaměstnávala 150 pracovníků.³³ Po roce 1901 zde postupně vznikla krásná továrna z režných neomítnutých červených a žlutých cihel, která zde stojí dodnes. V rakouské monarchii 1. ledna roku 1850 vstupuje v platnost nová organizace státní správy, ohlašuje se rozpad vrchnostenské vlády a vznikají politické okresy. Připojením hazlovského panství k Ašsku vznikl okres Aš, který trval až do jeho zrušení roku 1960.³⁴

Počátek této přádelny je nutno hledat v saském městě Wernau nedaleko Zwickau, kde krátce před rokem 1871 založil podnikatel Göldner přádelnu bavlny. Tato přádelna se velice rychle vyvíjela a tak docházelo k zakládání filiálek. Krátce před rokem 1900 se Göldner rozhodl, že založí v Čechách, po vzoru werdauské přádelny, přádelnu na zpracování bavlny. Se založením továrny v Čechách vznikla možnost bezcelního prodeje příze ve velkém prostoru Rakousko – uherské monarchie. Nad to byly v Čechách mnohem nižší náklady na výrobu.³⁵ Vzdálenost městečka Haslau³⁶ od mateřské přádelny ve Werdau byla necelých 70 kilometrů vzdušnou čarou, což ani na tehdejší dobu nebyla vzdálenost velká. Pobočku zřídil Hermann Otto Göldner, potomek Carla Benjamina Göldnera (1778-1837), jež měl již tehdy řadu poboček i na německém území. Jedná se zde o patrně nejnáročnější stavbu typické saské průmyslové architektury tohoto období na našem území. Jako zajímavost můžeme zmínit, že až na jednu přístavbu, novou kotelnu a několik dalších drobností, se přádelna stavebně dochovala v téměř původním stavu - můžeme ji tak dodnes obdivovat. U továrny byl vybudován komín, který je dnes po zásahu blesku ve velmi špatném stavu a do budoucna ve svém původním stavu zřejmě zachován nezůstane.

³³ KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s. 10

³⁴ S kroniky Sdružení Ašsko.

³⁵ Tento trend je patrný dodnes, i když, je využívána hlavně cena práce. Do zrušení celní kontroly 21. prosince 2007 se zde provádělo hlavně aktivní zušlechťení.

³⁶ Tak se Hazlov nazýval až do roku 1945.

Když Gölner roku 1900 započal se stavbou v Hazlově, byl přijat obyvatelstvem jako zachránce, jelikož firma G. A. Bareather³⁷ po padesátileté výrobní tradici roku 1899 zkrachovala.

V zimě roku 1901 – 1902 zaměstnala zčásti dokončená továrna postupně několik hazlovských lidí. Po čase v přádelně pracovali hazlovští přádláci s 12 000 vřeteny pro bavlnu a 14 000 vřeteny pro vigoňovou přízi. U silnice do Chebu byl postaven dům pro zaměstnance. Přádelna Göldner se stala největším zaměstnavatelem v širokém okolí. Pracovalo zde 300 – 350 zaměstnanců. Počátkem roku 1906 došlo v hazlovské filiálce ke stávce. 200 zaměstnanců vstoupilo do stávký. Důvodem byla fáma o propouštění zaměstnanců.³⁸ V roce 1911 byla v přádelně zřízena i skárna, protože se zvyšovala poptávka po nitěné přízi. Komerční rada Otto Göldner počal skupovat pozemky v okolí továrny. Měl v úmyslu postavit vedle přádelny ještě barevnu a tkalcovnu. Proč k tomuto podnikatelskému záměru nedošlo, se mi nepodařilo zjistit. Před druhou světovou válkou vyráběla přádelna 800 tun bavlněné příze a 550 tun vigoňové příze ročně. Roku 1915 kupuje firma Göldner Jelení mlýn. Zde umožňoval hazlovský potok pomocí vodní elektrárny výrobu elektrického proudu pro chod přádelny. Zatímco ve dvacátých letech byli zaměstnanci přijímáni, ukázal se následně dopad světové krize, kdy mezi roky 1929 až 1933 bylo propuštěno 92 % zaměstnanců.

V průběhu druhé světové války byla větší část přádelny obsazena pro zbrojní výrobu firmou Messerschmidt a.s. Dessau. Pracovalo zde 350 nuceně nasazených Rusů a Srbů. Většina hazlovských textilních továren byla přeorientována na dodávky textilu pro německou armádu. Po příchodu Američanů do Hazlova 26. dubna 1945 byla výroba zastavena. Národním správcem byl 28.6. 1945 jmenován Josef Macan. Některé budovy komplexu byly pronajímány firmě Junkers a záhy po ní byla továrna znárodněna a začleněna do národního podniku Tosta Aš. Stalo se tak k 1. lednu 1946. 4. 7. 1949 přešla přádelna do národního podniku Libava Libavské údolí a po jeho zrušení k 1. lednu 1956 zpět do národního podniku Tosta.³⁹ Strojový park byl v této době už značně zastaralý a k jeho obnově docházelo postupně. V roce 1966 byly instalovány čtyři mykací stroje polské výroby typu Befama CR 30 a čtyři prstencové dopřádací stroje speciálně přizpůsobené pro předení vigoňové příze Textima SH 17 ve vigoňové přádelně a prstencové dopřádací stroje

³⁷ Do té doby největší zaměstnavatel. Sídlil u Hamerského rybníka.

³⁸ Ze soukromé sbírky pana Lelovského z Větrné ulice.

³⁹ Ze soukromé sbírky pana Lelovského z Větrné ulice.

pro bavlnu typ D75. V procesu protahování byly instalovány protahovací stroje P 420 a křídlové předpřádací stroje K 165 z národního podniku Kovotex. V roce 1968 byla v Hazlově instalována nová čistící a mísící linka firmy Befama. Po roce 1990 byly do druhého poschodí umístěny okrouhlé pletací stroje a nové osnovní stávky. Také zde pokračovala ve výrobě především bezvřetenových přízí (použití bezvřetenových strojů umožnilo zrušení operace předpřádání na křídlových strojích a posukování nahrazeno moderními stroji Kovotex s automatickou výměnou konví) z méně kvalitních materiálů akciová společnost Viba. Ta se k 1. květnu 1992 osamostatnila ze svazku s Tostou a dosahovala produkce až 2600 tun příze ročně. Tato firma však v roce 2008 skončila v konkursu a roku 2009 výrobu v Hazlově definitivně zastavila. Dnes objekt chátrá a největší nebezpečí pro obyvatele je komín s téměř rozpadlým vrchem, z něhož vyčnívají kovové pruty.

1.6.4. Přádely ve Výhledech, Hranicích a Podhradí

Ve Výhledech byl zřízen kolem roku 1825 Franzem Procherem spřádací stroj se čtyřmi tisíci vřeteny. Provozoval ho s ašským obchodníkem Georgem Huscherem. Po několika letech však byla zrušena. Zdokonalování mechanického předení vedlo ke koncentraci výroby do velkých přádelen s daleko větším počtem vřeten.

V Hranicích musely být tehdy v chodu dva větší a čtyři menší spřádací stroje a roku 1826 zřídil majitel tkalcovny Johannes Künzel v Novém Rybníku (ve Studánce) přádelnu s vodním pohonem, kde bylo k pohonu strojů použito vodní kolo bývalého mlýna. Nejenže tato přádelna patřila mezi největší v oblasti, ale především od roku 1830 jako první zde zavedla parní pohon. Jako jejího ředitele jmenoval roku 1840 svého synovce Karla Schündlera. Podhradskou přádelnu vybudoval již v roce 1821 jeho otec Jonas. V roce 1828 se v Ašském okrese nalézalo devět větších bavlnářských přádelen v Aši, Hazlově, Doubravě, Hranicích, Podhradí a Výhledech. Pro představu – v celých Čechách jich bylo v tuto dobu v provozu 69.

1.6.5. Zánik přádelen

Kolem roku 1850 panovaly stejné poměry v oblasti předení bavlna na české i saské straně. Ukázalo se, že mnoho přádelen na bavlnu přestalo být konkurenceschopnými. V tomto roce existovaly na Ašsku ještě tři přádelny na bavlnu a to v Aši podnik Georga Huschera, v Neunteichu podnik Johanna Künzelse Erbena, později provozována firmou Gebrüder Schündle a v Doubravě podnik Eduarda Mönche. Došlo k ústupu předení bavlny

a na čas zaniklo úplně. Přádělna ve Studánce (Neunteich) musela být, jako poslední v kraji, uzavřena v roce 1873. Nyní zůstala celá oblast, přes nevídaným způsobem vzkvétající ašské tkalcovny a stávkárny, zcela bez přádelen.

1.7. Vývoj předení v 19. a 20. století

Na Ašsku nezískalo předení vlny, i přes stoupající poptávku po vlněných přízích, takový význam. Rozšířilo se zde ale předení vigoňové příze, které podporovali podnikatelé ze Saska. Období kolem roku 1890 můžeme směle označit jako takovou renesanci předení v naší oblasti. Stávající přádelny v Rakousku – Uhersku již neměly takovou kapacitu, aby pokryly potřeby všech tkalcoven a pletařských podniků. Díky této neúnosné situaci se nabízely možnosti pro oživení přádelnictví v ašském regionu. V letech 1894 – 1895 přebudoval Hugo Schmelzer přádelnu ve Studánce na moderní přádelnu vigoňové příze, což je směs bavlněných, vlněných vláken a vlákenných odpadů. V roce 1897 došlo k navýšení počtu vřeten na 24 000 a tím byla produkce zvýšena na dvojnásobek. Po Schmelzerově smrti byla přádelna v roce 1913 prodána Christofu Fischerovi, který byl synem ašského továrníka Christiana Fischera. Christoph celý tovární objekt zmodernizoval a samozřejmě i rozšířil. (Příloha 8) Pro své zaměstnance stavěl po dobu několika let na tehdejší dobu opravdu moderní zařízení: obytné domky, plovárnu, závodní jídelnu, dětský útulek, sprchové lázně a podobně. V továrně pracovalo přes 250 zaměstnanců, většinou z okolních vesnic, někteří dojížděli vlakem z Aše. Tato trať, dnes s číslem 148, byla vystavěna Rakouskými místními dráhami a zprovozněna 26. září 1885. Novorybnická neboli studánecká přádelna vyráběla ročně přes 1200 tun kvalitní vigoňové příze, kterou dodávali ašským podnikům, ale i do přilehlých saských oblastí, kde byla po této přízi velká poptávka.

40

1.8. Historie tkalcovství

Tkaní se vyvinulo již v počátcích civilizace lidstva z proplétání s použitím primitivních zařízení v době, kdy již bylo možno používat přízi. Já bych takové prvopočátky tkaní datovala do doby, kdy se pravěkému člověku podařila první smyčka z travin nebo pružných dřevin nebo kdy si pravěká žena poprvé vmotala nějakou přírodninu do vlasů. Bohužel přírodní materiály podléhají přirozené zkáze a tak se nám nic z dávných výtvorů

⁴⁰ KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s. 19

nemohlo dochovat a zůstáváme jen u dohadů. Za nejstarší zařízení na tkaní prvních látek je možno považovat vertikální stav, na kterém bylo možno tkát plátno. Tkadlec si napjal osnovní nitě a dole je zatížil nějakou přírodninou, pravděpodobně menšími kameny. Útkovou přízi měl navinutou na nějakém plochém dřívku, kterým proplétal každou druhou osnovní nit. Nejstarší tkanina zhotovená tímto způsobem byla na našem území nalezena v okolí Vyškova, kde jsem se narodila. V době bronzové již uměli tkát keprovou vazbu a především z vlny tkali tkaniny pro deky, dámské sukně, a pánské pláště. Keprová vazba je mnohem pevnější a soudržnější než vazba plátňová a v dnešní době ji můžeme vidět třeba na našich oblíbených riflových kalhotách. Teprve v raném středověku došlo k výraznému zlepšení díky vynálezu horizontálního neboli plochého tkalcovského stavu, na jehož principu pracují stavy prakticky dodnes. Osnova byla navinuta na vál, ze kterého byla příze navedena do listů ovládaných pedály, jejichž záměnou – zdvihem byl vytvářen prošlup, kterým byla ručně naváděna útková nit. Listový stav postupně tkalcům umožnil zavedení dalších zajímavých druhů vazeb. Kromě plátňové a keprové vazby byla tkána i vazba atlasová a různé barevné vzory. Ke zpracování vlny a lnu přibýlo ještě ve středověku zpracování hedvábí, které si Čína držela v tajnosti několik staletí. Později se začalo zpracovávat opět rostlinné vlákno, stejně jako to bylo u lnu, a tím byla bavlna. Tkaní plátna se stalo součástí běžného života v zemědělských usedlostech a stejně tak tomu bylo i na Ašsku. Výrobky sloužily k uspokojování domácí potřeby a část jich byla na prodej, čímž se vylepšoval domácí rozpočet. V poptávce byl velký rozdíl mezi požadavky venkovského a městského obyvatelstva. Souviselo to s životním stylem těchto lidí. Venkované vyžadovali laciné a přes to trvanlivé oblečení. Tomu vyhovovala lněná plátna nebo hrubé tkaniny z ručně předené vlny. Díky vlastnostem těchto vláken se vyznačovalo oblečení vysokou odolností v oděru, a tedy plně vyhovovalo venkovskému způsobužití. Ve městech se uplatnila jemnější sukna z kvalitních vln dovážených s ciziny (nejčastěji z Anglie). Zemědělci tkali především pro vlastní potřebu, většinou z vlastního vypěstovaného a upředěného lnu. Převažovala výroba nevzorovaného plátna. Podle jemnosti použité příze a tedy i utkaného plátna byla tato tkanina používána na košile, haleny, kapesníky, povlečení, sukně a další oděvy denní potřeby. Pro praktické použití a uchování zemědělských produktů se všeobecně vyráběli různé plachty a pytle z konopí, kterému se v našich klimatických podmínkách velmi dařilo a jeho zpracování je velmi podobné postupu zpracování lnu. Zbytky konopných vláken se později přidávaly do omítek domů jako zpevňující a izolační materiál.

Barevné vzory lněného plátna se omezovaly na dvě barvy, modro-bílou, nebo červeno-bílou, které, jako ve všech oblastech lidového umění, představovaly i v textilu nejčastěji zastoupené základní barvy. S větším rozšířením zpracování bavlny se barvy zachovaly, ale jako vzorování vstoupily téměř výlučně kostky, kdy se rovnoměrně opakující barvy nití v osnově, opakovaly ve stejném odstupu i v útku.⁴¹

1.8.1. Tkalcovské cechy

Objem tkané bavlny zůstal na Ašsku nejprve pouze nevýznamný, i když si zde bavlna relativně rychle našla cestu do cechovního tkalcovství. Již v roce 1718 se ašští tkalci lnu přejmenovali po vzoru cechu z Plavna na „cech lnářů a tkalců tkanin a vlny“. To kapacitu tkaní z čisté bavlny zatím ještě příliš neovlivnilo a tkaní lnu tak zůstávalo stále ještě dominantní. Tkalcovství na Ašsku se provozovalo do roku 1750 výhradně jako individuální domácí práce nebo v rukodělných podnicích s několika učedníky nebo tovaryši.⁴² Jiný zdroj říká, že domácí textilní výroba byla organizována cechem tkalců, pláteníků a soukeníků, který byl obnoven již roku 1716 a navazoval na starší středověké tradice.⁴³ Tkalcovství se zpočátku omezilo na jednodušší výrobu bavlněných kapesníků, šátků a pytloniny. Brzy ale mladí ašští a hraničtí tkalci přinesli ze svých vandrů nové významné poznatky. Začaly se vyrábět šátky s hedvábným okrajem, nejprve šátky s přerušovanými hedvábnými pruhy, později šátky s atlasovým okrajem a brožurovým vzorem. Z vandru po německém Elberfeldu, který byl známý svými mistry v tkalcovském a barvířském oboru, přinesli vandrovníci dovednost tkát šátky s prolamovanými okraji. Tkalcovští mistři nabízeli lněné a později také bavlněné plátno velkých výročních trzích v Chebu, částečně také v Plzni nebo Chomutově. Prodej šátků probíhal hlavně na plzeňských trzích, které se konaly třikrát ročně: první středu v půstu, na svátek Jana a první neděli po Martinovi. Ašští a hraničtí tkalci jeli na obyčejných žebříniácích do Plzně po osmi na jednom voze. Na tamním trhu tvořily prodejní boudy ašských a hranických prodejců „Ašskou uličku“. Návštěvy trhu včetně cesty tam a zpět trvala osm dní. Výroba na zakázku nebyla ještě v této době běžná. Jenže návštěva trhů byla velmi nákladná a hlavně časově náročná. Z tohoto důvodu začali tkalcovští mistři stále častěji pověřovat některé členy cechu komisním prodejem svého zboží.⁴⁴ Tito

⁴¹ Václavík, A. *Textil v lidové tvorbě*. Luhačovice: Irena Voštová ve spolupráci s nakladatelstvím Atelier IM. 2009. s. 193. ISBN 978-80-85948-71-4

⁴² BEIN, Louis. *Die Industrie des sächsischen Voigtlandes*, 1884. překlad Ing. Jiří Krátký, Národopisné a textilní muzeum Aš

⁴³ Kronika Ašského spolku.

⁴⁴ Tamtéž.

tkalcovští mistři, kteří byli nejen odborníci ve svém oboru, ale hlavně obchodně velmi úspěšní, nyní jednali jako obchodníci popřípadě nákladníci a věnovali se stále více prodeji komisního zboží. Díky tomu se vyvinula dělba práce, které se říká nákladnictví. Nákladníci převzali zboží od vícero smluvně zavázaných tkalců a odměnili je pevně stanovenou cenou. Tedy se z těchto obchodně orientovaných mistrů stali podnikatelé. Z mnoha tkalcovských mistrů, kteří do té doby pracovali na sebe, se nyní stali zakázkový nebo námezdní tkalci. Přesto se ale považovali za hospodářsky samostatné mistry, protože pracovali ve svém domě na vlastním stavu, nebyli omezeni na stanovenou pracovní dobu, nezřídka zaměstnávali také jednoho nebo dokonce více tovaryšů a učňů. Ženy a děti podporovaly práci mužů tím, že obstarávaly soukání příze, částečně také snování, odevzdávání zboží u továrníků, obstarávaly odběr příze pro nové zakázky a také často pomáhaly při navíjení a navádění osnov do tkalcovského stavu. Systém nákladnictví se v našem regionu naplno rozvinul ve druhé polovině 18. století.

Po roce 1760 v Rakousku vzrostla poptávka po bavlněných textiliích a vláda ve Vídni začala tkaní bavlny cíleně podporovat. Vedle státní podpory textilního řemesla se to týkalo především ochrany místního trhu před dovozem textilu, což v roce 1765 vedlo k zákazu dovozu zahraničních bavlněných výrobků, který byl v roce 1784 ještě jednou drasticky zpřísněn. Habsburkové zároveň v roce 1775 vytvořili celní uspořádání, díky kterému vzniklo jednotné hospodářské a celní území severozápadní části jejich říše, což vedlo ke vzniku vnitřního trhu.

Ašský region z této skutečnosti mohl těžit. Tkaní bavlny se nyní celkem plynule rozvíjelo a na konci 18. století zažilo velmi razantní vzestup. Pro tkalce to bylo období, kdy se nikdo moc neptal po výučním listu nebo vysvědčení a tkalcovství se mohl věnovat opravdu každý, kdo k tomu měl trochu vloh. V roce 1791 bylo na území Čech přes dva tisíce stavů a z toho se jich v Aši nacházelo 194. Tkalci vyráběli hlavně bavlněné kapesníky, šátky na krk, velké šátky a plédy a barevný nebo potištěný kartoun. To je tkanina utkaná plátňovou vazbou, která se používala na šaty a zástěry. V oblasti Aše a Kraslic se vyráběl i mušelín. Občas proto mělo docházet ke konkurenčnímu boji mezi českými a vogtlandskými tkalci. Z dostupných pramenů není jasné, čemu se říkalo mušelín, protože označení jednotlivých výrobků z bavlny nemělo žádná jasně stanovená pravidla. Pravdou ovšem zůstává, že koncem 18. století si ašští tkalci zaručili monopolní postavení na trhu výrobou

nejen zmíněného mušelínu, závojų a mnohobarevných tkaných vzorů, ale i polohedvábnými výrobky.⁴⁵

Do první třetiny 19. století bylo tkalcovství v ašském okrese výlučně v rukou cechovních mistrů, kteří většinou měli vlastní dům a vedle své živnosti provozovali zemědělství, jehož výnosy jim pomáhaly v nesnázích a ulehčovaly překlenutí času, kdy šly obchody špatně. Počet těchto mistrů nebyl malý. Jeho počet lze odvodit z písemné zmínky v dobové kronice, kde se píše: „Ze samotného městyse Aš táhlo v roce 1835 ctihodné řemeslo tkalců k slavnostnímu přivítání císaře Ferdinanda s 86 mistry do Františkových Lázní, za což byl cech ze strany panstva pochvalným způsobem vysloven dík. Mistři nesli na pravém rameni jako šavli hůl s napíchnutým citronem.“

16 – 18. června 1901 slaví cech ašských tkalců jubileum 250 let od svého vzniku. Slavnosti se zúčastnili místní úřady, spolky a zdejší obyvatelé.⁴⁶

1.8.2. Počátky mechanického tkalcovství

Ke zprůmyslnění ašského textilu přispěla též změna vkusu společnosti. Lidové kroje se přizpůsobovaly městskému oblečení. Přestávaly se nosit bavlněné šátky a přehozy na ramena. Ty nahradily vlněné kostýmy, pláště a klobouky. Tomuto novému trendu se přizpůsobila i tkalcovská technika. Dosavadní výroba zboží o režné šíři 150 – 170 cm se na ručním stavu jen obtížně zajišťovala a nejširší zboží tkali většinou dva tkalci. Tuto nesnáz odstranil po roce 1835 odrážkový člunek, který byl prohazován prošlupem pomocí šňůr, kterými tkadlec prohazoval člunek střídavě ze strany na stranu. Tento stav se nazývá listový odrážkový.(Příloha 9) Od zavedení těchto stavů, stavy klapají. Klapání znělo ve všech obcích Ašska. Ve Vernéřově byla i ulice s názvem „Klapavá“.⁴⁷

Hřidelové stroje byly na Ašsku od roku 1834 nahrazovány žakáry, vynalezenými ve Francii, které v Aši vyráběl zámečník Körner. Ten si pronajal první poschodí špitálu císaře Františka, který byl zřízen roku 1830 na místě školy na Angeru (škola u Střelnice). V roce 1834 dovezl z německého Chemnitz svůj první žakarový stroj a postavil podle tohoto vzoru ve spolku se soustružníkem Fridrichem Grimmem další žakarové stavy pro ašské tkalcovské mistry. Potřebné železné díly pro stavy a také stroje pro vytloukání karet vyráběl

⁴⁵ BEIN, Louis. *Die Industrie des sächsischen Voigtlandes*, 1884. překlad Ing .Jiří Krátký, Národopisné a textilní muzeum Aš

⁴⁶ Překlad Ašských letopisů, Mgr. Olga Krátká, ze sbírky pana Leockého

⁴⁷ Informační panel Národopisného a textilního muzea v Aši.(1. patro, 2. místnost)

podle Körnerových pokynů zámečnický mistr Glässel v Rozmarýnové ulici č. p. 82. Později měl Körner dílnu v Anenské ulici. Tam také stavěl větší žakarové stavy, na kterých se tkaly nábytkové látky a ubrusy. Zavedení osnovního regulátoru, který zajišťoval navíjení zboží, podle jemnosti útkové příze nebo podle předem zvoleného počtu nití na jeden centimetr délky, zaručilo dobrý vzhled zboží vyrobeného z méně kvalitní příze a odstranilo tkalci práci s navíjením zboží na zbožový vál. Jacquardův (žákárův) stav byla revoluční novinka v tkalcovství. Byl to stav, který uměl podle papírových šablon, jakýchsi předchůdců dřevných štítků, tkát i složité vzory. Lyonský tkadlec Joseph M. Jacquard jej vynalezl v roce 1804 a kolegové ho za to div nehodili do řeky, neboť mnohé z nich připravil o práci.⁴⁸

Ferdinand Hofmann uvedl do provozu první mechanickou tkalcovnu roku 1864. Tato tkalcovna na bavlnu byla první v Aši a zároveň jediným takovým podnikem v celém Rakousko-Uhersku. Odstartovala tak v tkalcovském oboru průmyslovou revoluci. Díky ní došlo v následujících letech k prudkému zvýšení produkce ašských tkalcoven. Nemalou měrou přispělo i otevření dráhy Aš – Cheb, protože moderní doprava zlevnila produkci a posílila konkurenceschopnost. Stavby byly poháněny parním strojem. Na stavech se tkaly vzorované látky na košile i pro konfekci, ale také podšívkovina. Hofmann zemřel již v roce 1874 během služební cesty na akutní onemocnění. Dá se předpokládat, že díky velkému pracovnímu vypětí šlo o infarkt myokardu nebo jinou náhlou příhodu podobného rázu. Vzhledem k tomu, že jeho synovi Fritzovi bylo pouhých čtrnáct let, prodali dědicové továrnu Albertu Kirchhoffovi. Ten tkalcovnu rozšířil a vybudoval barevnu. Roku 1901 prodal továrnu saské firmě O. & R. Lindemann.

Velcí ašští nákladníci zřizovali v následujících letech několik mechanických tkalcoven: bratři Adlerové vybudovali v roce 1868 tkalcovnu se šedesáti tkalcovskými stavy, u J. C. Klauberta a syna běželo v roce 1869 asi sedmdesát mechanických stavů. Další tkalcovny vznikly kolem roku 1870 u Eduarda Geipela, Christiana a syna a bratrů Korndörferů.

Tkalo se z barevné bavlny. V této době byly módní barevné bavlněné šátky a na jejich výrobu se zaměřila většina tkalcoven. Ty se vyvážely i do zámoří jako například do Brazílie, severní Afriky nebo Indie. Tkalo se také z bílé bavlny, kdy látka z ní byla základem pro další zušlechťování pomocí výšivky. Kromě bavlny se velmi rozšířilo tkaní

⁴⁸ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 5*. Český Těšín: BARONET&VIA FACTI, 1996. ISBN 80-85890-94-1, s.138

z polovlny se střídavým podílem bavlny a vlny, což v praxi znamenalo, že se do osnovy použila velmi pevná bavlněná příze a do útku vlněná. Jednalo se o látky na šaty, halenky, kostýmy a podšívkoviny. Kvůli rozdílné kombinaci těchto materiálů docházelo k rychlému rozvoji velmi širokého sortimentu polovlněných látek. Tyto plošné textilie se nejprve utkaly jako kusové zboží z barevných přízí a někdy se ještě dodatečně barvily. V Aši se tkání polovlny po roce 1842 stalo během několika let nejvýznamnějším odvětvím. Tento rok bývá v kronikách označován za významný mezník ašské textilní výroby. Toho roku Ernst Wunderlich zavedl výrobu polovlněného zboží, které se kvalitou a cenou začalo stávat nejvyhledávanější. Trh ovládalo pět velkých nákladnictví, pro které mělo v roce 1865 pracovat asi 93% všech zaměstnanců ašského textilního průmyslu. V ašské tkalcovně na polovlnu běžel v roce 1868 u firmy J. C. Klaubert & Söhne první mechanický tkalcovský stav. Tato firma byla později známá velkou stávkou pracujících, která trvala šest týdnů a skončila 2. února 1906 stáhnutím četnických posil do vnitrozemí a příslibem částečného zvýšení mezd.⁴⁹ Všechna nákladnictví začala vyrábět větší množství polovlněných tkanin na vývoz. Tkalcovství polovlněného zboží tehdy činilo polovinu obratu veškeré textilní výroby. Exportní obchod ale netrval dlouho a skončil v roce 1873 krachem na burze. Hlavním odbytištěm pro ašské oděvní a podšívkové látky tedy zůstal především vnitrozemský trh. Díky přírodním podmínkám vhodným pro chov ovcí patřilo k tradičním řemeslům tkání z vlny, které bylo odpovídajícím způsobem rozšířeno. S rozvojem spřádacího postupu pro mykanou a česanou přízi byla dána možnost vyrábět vlněné oděvní tkaniny za výhodnější ceny. V Aši začala výrobu čistě vlněných látek ve větším objemu firma Geipel & Jäger(Příloha 11) výrobou flanelu. Později tento druh vyráběly ještě jiné ašské firmy. Dnešní laická veřejnost má pojem flanel spojený s bavlněnou tkaninou tohoto druhu, která je počesaná na jedné nebo obou stranách a příjemná a měkká na omak. Používá se nejčastěji na pyžama a povlečení. Ovšem vlněný flanel, o kterém se zmiňuji, je vyráběn z příze ze silně kadeřavých vlněných vláken, která je dodatečně počesaná, aby šla vlákna stejným směrem. Firma Geipel & Jäger, která byla kolem roku 1870 největší firmou na tkaniny v regionu, byla považována za průkopníka při zavádění nových výrobků. V roce 1877 začala firma, která později fungovala pod názvem Christian Geipel & Sohn, jako první tkát oděvní látky z čisté vlny.(Příloha 12) Tyto látky se v celém Rakousko-Uhersku tehdy takřka nevyráběly a Geipel měl privilegium prvního výrobce. Díky stoupající poptávce

⁴⁹ Překlad Ašské letopisy, Mgr. Olga Krátká, ze sbírky pana Leockého

po vlněných oděvních látkách se firma stala největším výrobcem dámských oděvních látek a módního zboží v habsburské monarchii. Tento trend následovali i jiní nákladníci, takže se v následujících letech tkaní vlny a polovlny v Aši rozvíjelo přibližně na stejné úrovni. (Příloha 10)

Také v Hranicích u Aše přecházeli firmy v osmdesátých letech 19. století od tkaní bavlny ke tkaní vlny. V těchto letech se zde vyráběly především hranické vlněné šály a ve velkém množství byly vyváženy do Indie.

1.8.3. Tkalcovna v Hranicích

Závod byl založen roku 1848 J. Frankem, který na čtyřech stavech zaměstnával pět zaměstnanců. Majitel se v té době již zabýval nákladnictvím a zadával práci domácím tkalcům i přes to, že od roku 1875 provozoval v jednopatrové budově na náměstí vlastní manufakturu.

Sortiment hranických výrobků byl určený pouze pro zámořské trhy, na které se zboží dopravovalo přes Hamburk a Terst. Šály a šátky, které se zpočátku v závodě vyráběly, byly jako výrobek velmi pracné a vyžadovaly vysokou kvalifikaci a zručnost tkalců při práci na ručních stavech a žakarové vzorovací zařízení. Vysoké dopravní náklady ale snižovaly podnikatelský zisk. Jak už jsem zmínila v kapitole Počátky mechanického tkalcovství, začal se v Aši zvyšovat podíl zpracovávání vlny, protože se v módě uplatňovalo městské oblečení. To bylo ekonomicky zajímavé pro Josefa Franka a jeho nástupce a tak opustili zavedený bavlnářský program a zaměřili se na vlněné výrobky.

Za tímto účelem vybudovali závod s přádelnou vlny, tkalcovnou, úpravnou a barevnou. Tím dosáhli toho, že do závodu přicházela surová vlna, která se v závodě karbonizovala, spřádala, tkala a odcházela v podobě upravené látky. Stroje instalovali v roce 1910 do nových budov z režného zdiva.⁵⁰ Závod je situován na okraji obce. Areál sestává z vícepodlažní budovy a dvou halových objektů, mezi nimiž je umístěna barevna a kotelna se strojovnou o dvou plamencových kotlech. Plamence tvořily vnitřní válcovitou část parního kotle.⁵¹

Vodní hospodářství zajišťovalo chod kotelny a dílen z vlastního zdroje, který se nacházel na zemědělském a lesním majetku majitele. Byl to rybník, ve kterém byly

⁵⁰ To je typ cihlového zdiva, které není vyspárované. V Aši např. dům č. p. 27 ve Studentské ulici

⁵¹ [http://cs.wikipedia.org/wiki/Plamenec_\(%C4%8D%C3%A1st_kotle\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Plamenec_(%C4%8D%C3%A1st_kotle)) [citováno dne 13. 2. 2015]

podchyceny prameny a dvě čerpací stanice propojené se závodem vodovodem. Později závod využíval z části veřejný vodovod pro sociální zařízení.⁵²

1.8.4. Nahrazení lnu bavlnou ve tkání

Pěstování lnu a tkání lněných pláten byly, jak už jsem zmínila v historii tkání, ve středověku typická odvětví v celém česko-německém pohraničí. Zatímco na německé straně díky časnému rozšíření bavlny ztratil len svou atraktivitu pro řemeslné zpracování, na Ašsku se tato tradice udržela až do konce 19. století. Provozoval se zde celý výrobní proces od pěstování lnu přes jeho zpracování pro předení až po tkání lněných látek. Teprve od roku 1800 vytlačila postupně bavlna len jako textilní surovinu. Jako řemeslo existovalo tkání lnu v ašském regionu ještě do roku 1850. Pro vlastní potřebu si lidé tkali lněné plátno přibližně do roku 1914.

1.8.5. Sociální poměry v tkalcovském průmyslu

Velká a relativně homogenní skupina zaměstnanců v textilním řemesle se do roku 1850 členila do tří sociálních vrstev:

- námezdní tkalci a textilní řemeslníci, kteří pracovali pro nákladníky
- svobodní řemeslníci, kteří pracovali na vlastní účet
- nákladníci a obchodníci, kteří pro sebe nechávali vyrábět textilní řemeslníky

Většina námezdních tkalců pracovala doma, přičemž řemeslo mohlo být jejich hlavním nebo vedlejším příjmem. Rozšíření mechanického tkalcovství v šedesátých letech 19. století zasáhlo masivně do stávající sociální společenské struktury. Ztráta významu domácího tkání měla katastrofální dopady na sociální situaci především městských námezdních tkalců. Domácí tkání mohlo být provozováno pouze jako vedlejší pracovní poměr s vysokými nároky na personál. Bylo tedy nutné zaměstnat všechny členy rodiny včetně dětí. Pokud rodina nevlastnila alespoň několik hospodářských zvířat a malý pozemek, na kterém si nemohla některé potraviny vypěstovat, hrozil jí hlad a bída. Navíc zavedením plynového a později elektrického osvětlení se prodloužila pracovní doba a o to méně zbylo času na obdělávání hospodářství. Díky tomu bylo mnoho tkalců a malých nákladníků donuceno nechat se najmout v mechanických tkalcovnách. Byli zde zaměstnáni jako tkalci u strojů, ale také jako topiči, strojníci nebo baliči hotových výrobků. Některé pracovní síly

⁵² Kronika Ašského spolku

odcházely od textilního řemesla nejen do textilního průmyslu, ale také do nově vzniklých oborů jako třeba stavebnictví, strojírenství nebo železniční doprava. Námezdní tkalcovství se jako domácí práce na Ašsku udržovala přibližně do roku 1910 a částečně se provozovala ještě ve dvacátých letech 20. století. Oproti domácímu tkalcovství vyžadovaly mechanické tkalcovny stálý dozor tkalce nad stroji. Náš region byl značně venkovsky laděný a chyběla zde velká ochota přestěhovat se do blízkosti továrny. U lidí přetrvávaly značné předsudky. Obsluhování, seřizování strojů a dodržování pevné pracovní doby bylo námezdním tkalcům podezřelé. Proto tvořilo osazenstvo mnohých mechanických tkalcoven v sedmdesátých letech 19. století přistěhovalé pracovní síly z celého Chebska, kde byl verbován potřebný personál. Na druhé straně udržovaly mnohé mechanické tkalcovny v ašském regionu nadále nákladnický systém jako jakousi výrobní rezervu pro případ nejvyšší nouze.

1.8.6. Sociální důsledky

Práce v obou těchto systémech se výrazně odlišovala. Domácí tkadlec pracoval velmi tvrdě od rána do večera. Svoji pracovní dobu si určoval sám a díky dlouholetým zkušenostem se stal mistrem ve svém oboru. Jeho práci můžeme označit za tělesně těžkou. Oproti tomu byla práce v továrnách spíše tělesně lehká a vyžadovala neustálé soustředění na stroj. Nezaměstnané ženy nebo přistěhovalí dělníci byli během 4-6 týdnů zaučeni na mechanickém tkalcovském stavu a stali se pro zkušené a zručné tkalce nebezpečnými konkurenty v boji o místo. Stroj určoval rychlost a pracovní úspěchy tkalce, proto vstupovali mistři v tkalcovském oboru do mechanických tkalcoven se značnou nevolí, i když byla jejich mzda vyšší než při domácím tkaní. Pracovní doba se v této době pohybovala kolem 14 hodin a každé narušení disciplíny nebo pořádku v továrně mělo za následek krácení mzdy. Provozní režim byl velmi přísný, protože nakoupený drahý strojový park musel být továrníky efektivně využíván. Ke konci 19. století se režim v továrnách postupně normalizoval a pracovní doba se zkrátila. Stále ještě dělníky zajímala více mzda než charakter práce. Jen málokterý z nich se zajímal o materiál, vazbu nebo vzorek vyráběné látky. Zavedením mechanického tkaní se také změnila role ženy ve výrobním procesu tkaní. Ruční tkaní byla práce fyzicky velmi náročná a tak tkadlen bylo jen velmi malé procento. Ženy byly spíše jen pomocnicemi muže. Naproti tomu mechanické tkaní nevyžadovalo fyzickou sílu, ale pozornost a zručnost prstů, při přerušení osnovy a novém navádění příze, čehož byly ženy lépe schopné. Je všeobecně známo, že ženy dostávaly za svou práci nižší

mzdu než muži a tak byly v prvních mechanických tkalcovnách zaměstnávány přednostně. Protože se v textilních továrnách staly ženy konkurentkami mužů, mělo to dosud nevídané sociální důsledky. Především stoupl počet rozvodů manželství a také počet nemanželských dětí. Bylo celkem běžné, že na děti se dohlíželo během práce v továrně, což nutně vedlo k podporování, lépe řečeno k využívání, dětské práce v textilních továrnách. Pro rodiče bylo samozřejmé, že děti přispívají svoji prací do domácího rozpočtu. Vždyť každé malé dítě pomáhalo v domácnosti i s péčí o hospodářská zvířata. Továrníci se zase považovali za dobrodince, když děti za minimální mzdu zaměstnávali. Kvůli poškozování zdraví a nedostatečnému školnímu vzdělání byla dětská práce postupně omezována.

1.8.7. Nemoci z povolání

K poškozování zdraví nedocházelo pouze u dětí, ale také u dospělých dělníků. Časem se zvýšil výskyt nemocí z povolání. Typické pro textilní průmysl je jednostranné zatížení končetin při obsluze strojů. Při poruše se téměř všechny stroje zastavují silným sešlápnutím pedálu a stejným způsobem se i spouštějí. V některých případech se používalo stlačení kolenem. U obsluhy strojů se během několika let vyskytovaly problémy s klouby a otékání dolních končetin. Dalším velmi vážným problémem byl všudypřítomný prach z příze. Především zpracování bavlny je velmi prašné a částičky se usazují nejen všude po dílně, ale hlavně v plicích dělníků. Ti pak velmi často onemocněli bysinózou, což je postižení plic u pracovníků z bavlnou. Plíce jsou zanesené prachem z bavlny a vše se projevuje dráždivým kašlem, který je mnohem intenzivnější ve chvíli, kdy dělník přichází do provozu po nějaké delší pauze. Za zmínku určitě stojí také vážné poškození sluchu a nervů díky vysoké hlučnosti mechanických tkalcovských stavů. Z žádných dostupných pramenů se mi nepodařilo zjistit, kdy tkalci u mechanických stavů začali běžně používat do uší nějaké tlumiče hluku. My, jako děti, jsme při exkurzích ve tkalcovnách v Aši dostávaly papírovou krabičku velikosti mýdla, která obsahovala určité množství vatových tamponů do uší. Tytéž používali lidé v provozu. Po celá léta byli lidé v textilním průmyslu ohrožováni pracovními úrazy a to až do období úplné automatizace, kdy celý proces řídí počítače a člověk se blíže k textilnímu stroji dostane jen v případě údržby vypnutého stroje. Za všechny úrazy mohu uvést jeden příklad z přádelny firmy Christian Fischer a synové kdy 1. března roku 1907 zavalily balíky bavlny vážící několik metrů začínajícího dělníka Raimunda Waltera z Horního Litvínova a na místě ho usmrtily.⁵³ Mnoho úrazů se dalo eliminovat důsledným

⁵³ Z kroniky Ašského spolku.

dodržováním bezpečnostních předpisů, ale byly i případy, kdy díky závadě vyletěl člunek z útkovou nití z prošlupu a znetvořil tvář tkadleny, která pracovala u vedlejšího stroje, jak vyprávěla pamětnice paní Škrková z Aše nebo v přádelně utrhl mykací stroj dělnici ruku v lokti, protože si při vkládání plošné textilie (pavučiny) nevypnula podávací zařízení a válce ji vtáhly horní končetinu. Pokud tedy tkadleny či přádelny dodržovaly zásady bezpečnosti práce, jako byly svázané vlasy pod šátkem či čepcem, přiléhavý oděv s krátkými rukávy a žádné ozdoby na rukách (náramky, hodinky, prstýnky...) nemohlo dojít k takovým úrazům jako vtažení ruky či oděvu do podávacího zařízení, které většinou tvořily podávací válce či válečky. Popřípadě aby nedošlo ke skalpování některou rotorovou částí stroje.⁵⁴

1.9. Historie pletení

Pletení má v historii výroby textilií stěžejní význam, protože začalo být používáno později než proplétání, paličkování, háčkování a tkaní. Není ani nejstarším způsobem výroby punčoch a rukavic. Ty nejstarší rukavice a punčochy byly zhotovovány proplétáním nebo vystříhovány z látky. V průběhu 13. a 14. století pletení jiné způsoby vytlačilo a hraje vedle tkaní nejdůležitější roli jak v domácí výrobě, tak v textilním průmyslu. Nejstarším u nás známým pleteným výrobkem je rukavice svatého Vojtěcha z 10. století. Nástroje používané pro pletení jsou velmi jednoduché a v mnoha domácnostech se používají dodnes. Nejzákladnější nástroje jsou dvě jehlice o stejném průměru. Od velikosti průměru je odvozena velikost vyplétaných oček. Pro složitější pletení punčoch a ponožek se používá jehlic několik. Pletenina je vytvářena protahováním kličky očkem, čímž vznikne oko nové a postupně nová řada oček. Velká škála různých vzorů vzniká protažením kličky různým směrem, pouhým nahozením oček vznikají protažené smyčky před přízí nebo za přízí, spojováním oček otvory a přidáváním oček či jejich ubíráním rozšiřujeme nebo zužujeme pleteninu. Možnosti variant vzorů je nepřehledné množství a k nim musíme přičíst také možnosti barevných vzorů. Knihy pletených vzorů byly vydány již v 18. století a v různých variantách se vyrábějí dodnes. Vzorek se většinou vykresluje na délku deseti oček a výšku podle vzoru, tedy potřebného počtu opakování variant ve vzorku. Ve dvacátém století bývaly už vzorky popisovány slovně rozepsáním jednotlivých oček po řadách a přiložena fotografie. Osobně bych dala přednost kombinaci těchto stylů, kde by byla nejen fotografie a slovní popis, ale také grafický náčrt základního vzorku.

⁵⁴ Rozhovor s paní Janou Škrkovou uskutečněn 12. 02. 2015, originál uložen v archivu autorky.

První pleteniny bez jehlic v domácnosti vznikaly na špulkách, do kterých byly zatlučené hřebíčky bez hlaviček. Na osnovu z hřebíčků se ovíjel útek a zadržoval plochým dřívkem nebo prsty. Přípravek sloužil k pletení teplých nátepníků a později rukavic.

Už tedy víme, že se pletenina tvoří proplétáním pouze jedné soustavy nití. Která je vodorovná nebo svislá. Základem je řada klíčků, ze kterých se vzájemným provazováním v různých směrech tvoří očka a ta dávají vzniknout plošné textilii. Z vodorovné soustavy nití vzniká pletenina zátažná a ze svislé pletenina osnovní.

1.9.1. Punčochářství

V roce 1589 vynalezl v Calverstonu William Lee punčochová zátažný stávek, který nenašel v Anglii zpočátku příliš mnoho příznivců. Na popud císaře Heinricha IV. se Lee obrátil na Francii, kde brzy vznikla kvetoucí punčochářství. Zaslouhou hugenotů, kteří pro své evangelické vyznání opouštěli Francii, dostalo se používání punčochového stávku do Německa, kde se punčochářství rozšířilo až do Saska. Středisky punčochářského průmyslu se staly Apolda, Zeulenroda a Chemnitz. Také do Aše přišel punčochový stávek poměrně záhy. Již v roce 1705 je v Aši zaznamenán punčochářský mistr Jeremias Raab, v Hranicích v roce 1712 Johann Nicol Thoma, v Podhradí v roce 1716 Johann Paul Thoma. Cechovní řád byl vydán ašským punčochářům 1. 7. 1744.⁵⁵ Co se týče počtu zaměstnanců, bylo pletářství v určité době rovnocenné tkalcovství. I přes svůj hospodářský význam se nikdy nerozvíjelo tak tak dynamicky jako tkalcovství.

Koncem 18. století jsou uváděni punčochářští mistři Nicol Müller na Saské ulici, Christoph Ludwig na Studentské, Jeremias Raab v Kostelní ulici (později tkalcovna Singer a dnes INTER ARITMA spol. s r.o.), Adam Ludwig a Johann Gottfried Thoma v Zámecké ulici, v zámeckém dvoře Emanuel Wölfel, Martin Riedel v Kamenné ulici a mnoho dalších. V roce 1813 měl cech punčochářů 127 mistrů a v roce 1846 bylo v Aši již 452 punčochářů.

Vyrobené punčochy zprvu prodávali sami výrobci. Kolem roku 1850 se v regionu zaváděl nákladnický systém pro punčochy, rukavice a čepice. V té době bylo v Aši třináct nákladníků pletářského zboží s asi sedmi sty námezdními pletáři.⁵⁶

Velmi uznávaným ašským punčochářem byl v první polovině 19. století Johann Georg Unger. Jeho otec se v roce 1786 oženil s vdovou po punčochářském mistru Emanuelu

⁵⁵ Buzek, F. *Strojní stávkářství a pletářství*. Praha: František Buzek a Antonín Schmied, 1922. s. 91

⁵⁶ Překlad Karl Alberti 1940, svazek 4, str.114, archiv muzea Aš

Wölfelovi, o kterém jsem se již zmínila, a získal tím dům č. 151 v zámeckém dvoře na Mikulášském vrchu, kde postavil ještě jeden obytný dům. Říkalo se o něm, že uvedl na trh punčochy takové jemnosti, že se vešly do skořápky vlašského ořechu. Bohužel se mi nepodařilo z dostupných materiálů vypátrat, jak moc se tato pověst blíží skutečnosti. V roce 1821 koupil spáleniště zámečku Zedtwitzů na Mikulášském vrchu a postavil zde dům nový, který přestavěl J. C. Klaubert do současné podoby. Po úpravě a rozsáhlé rekonstrukci zde dnes sídlí ašské textilní muzeum. Později podnik převzal jeho syn Georg Unger mladší, který si získal trvalou zásluhu o město Aš jako „otec Hainbergu“. Unger byl totiž věhlasný znalec květin a dřevin a uměl zvolit pro okolí skal na vrcholu Háje keře, které odolávaly ašskému počasí. Cestu od Ritterových domků k nynějším Adlerovým schodům osázel druhy stromů, které se jinak v naší krajině nevyskytovaly. V založeném parku znamenitě prospívaly kalifornské jedle, které sám vypěstoval ze semen. Ty mu zaslal z Kalifornie Ferdinand Rogler, vnuk Thomase Roglera.

Prastrýc Georga, Johann Tobias Unger, získal punčochářství v Mikulášské ulici, ale více než výrobou punčoch se zabýval jejich prodejem. V Praze, na nezjištěném místě, si udržoval obchodní sklad, ve Františkových Lázních měl v letních měsících vlastní prodejnu a v Karlových Varech v Puppově aleji prodejní stánek. Zde se také seznámil s Johannem Wolfgangem Geothem, který si u něho opakovaně objednával punčochy a ve svých denících o něm psal jako o „punčochovém nakladateli“, protože prodával především výrobky jiných ašských punčochářských mistrů. J. T. Unger dodával punčochy i pro vídeňský císařský dvůr a po dlouhá léta byl dvorním dodavatelem velkovévodkyně z Mecklenburgu.

Dalším významným výrobcem punčoch byl počátkem 19. století také Christian Schiller. Do Aše přišel jako mladý tovaryš, oženil se s jednou z dcer punčochářského mistra J. A. Künzela a jeho podnik v Hedvábnické ulici dovedl brzy k takovému rozkvětu, že mohl zřídit v Budapešti vlastní prodejní sklad, do kterého posílal již v roce 1815 své zboží na vlastních nákladních povozech.

Během šedesátých let 19. století postihla ašské pletářství těžká krize. Punčochářství se dostalo do útlumu následkem bavlnářské krize v době severoamerické občanské války. Mnoho pletářů odešlo do prosperujícího tkalcovství, kde pracovali jako pomocné síly a hrozilo, že toto odvětví zcela zanikne. Po roce 1870 došlo k oživení a v Aši se rozvinul moderní průmysl na pletářské zboží se širokým sortimentem. Zavedením mechanických stávků a pletářských strojů v osmdesátých a devadesátých letech 19. století zlepšovalo tento

pozitivní vývoj. Byla tedy zahájena výroba stříhaného a konfekcionovaného zboží. Nyní bylo možné vyrábět i spodní prádlo, vesty nebo dětské oblečení stávkovou nebo pletařskou technikou, a tak se některé výrobky mohly rovnat konkurenčnímu tkalcovství. Jak už jsem se zmínila, v regionu se výroba pletařského zboží provozovala přes nákladnický systém a teprve poté se přesunula do továren stejně tak, jako se to dělo v tkalcovství. Prvními podniky byly firmy Christian Fischers, Christian Penzel, (Příloha 13) později také Christian Baumgärtel & Söhne a Adam Thoma & Söhne. Tyto podniky vyráběly punčochy, živůtky, vestičky, čepečky, rukavice a podšívky. Oblíbenými výrobky byly koupací pláště, šály, kravaty a čepice. Ašští továrníci vyráběli ve velkých objemech spodní prádlo a čepice pro rakouské vojenské administrativní pracovníky.⁵⁷

Ve výrobě punčoch si až do začátku 20. století udržely své postavení ruční zátažné stávky. Vyráběly se na nich punčochy od nejsilnějších po nejjemnější. Stávky umožňovaly jejich vzorování.⁵⁸ Zboží, které vycházelo ze stroje, mělo tvar po délce rozložené punčochy. Špička, chodidlo, pata a lem byly zesílené,⁵⁹ čímž se zvýšila trvanlivost zejména jemných punčoch. Šev vzniklý sešitím punčochy po délce byl téměř neznatelný. Pro výrobu punčoch se síťovanými a prolamovanými vzory se používaly ruční osnovní stávky. První tři okrouhlé stávky na ruční pohon klikou byly v Aši zavedeny v roce 1850 Adamem Thomou a jeho syny. Začátkem sedmdesátých let, kdy došlo k velkému rozvoji v pletařství, neexistovalo snad žádné pletené zboží, které by nebylo v Aši vyráběno. Byly to punčochy, rukavice, čepice, prádlo, tílka, sportovní ošacení, počesané zimní zboží, prádlo dle Dr. Gustava Jägera a další výrobky. Okrouhlý stávek už nemusel být poháněn klikou, ale vodním kolem, parním strojem a později elektromotorem. V roce 1874 zaměstnávaly stávkárny na Ašsku na dva tisíce lidí a v roce 1876 uvedl Prokl v díle „Cheb a Chebsko“, že ašské stávkárny dodávají ročně 200 000 tuctů punčoch, tílek, rukavic apod.

1.9.2. Rukavice

Od roku 1850 se v regionu vedle punčoch stále více vyráběly rukavice a šály. V následujících letech se výroba rukavic rozvíjela stále rychleji. V takto podnikatelsky příznivé situaci založil Max Eisenschimmel, který pocházel z Burgstädtu v Sasku, továrnu na stávkové rukavice. Továrna začala s výrobou v Aši na počátku devadesátých let 19.

⁵⁷ Překlad Karl Alberti 1940, sv. 4, archiv muzea Aš

⁵⁸ Tyto stroje byly vybaveny mechanismem, který umožňoval realizaci téměř všech jednolícnicích vazeb a vzorů.

⁵⁹ Tato zkušenost se využívá i u pletení ponožek dodnes.

století. Její příklad následovaly další podniky i ze sousedního Saska. Kolem roku 1900 bylo založeno několik firem na výrobu rukavic, takže se stávkové rukavice z Aše staly na počátku 20. století mezinárodně známými.(Příloha 18) Po roce 1918 vstoupily do obchodu s rukavicemi i zavedené firmy Christian Fischers Söhne a Christian Baumgärtel & Söhne. Díky trvale dobré obchodní situaci vznikly nové firmy zabývající se výrobou kvalitních rukavic a to firma G. A. Daniel & Co. A Herrmann Weissbrod.(Příloha 17)

1.10. Barevny

Úprava látek barvením či bělením byly součástí výroby textilu, které velmi ovlivňovaly vizuální dojem, vlastnosti nošení nebo další zpracování textilie. Celý proces zušlechťování textilií potřeboval velké množství měkké vody.⁶⁰ Tyto podmínky Ašsko a okolí splňovalo a proto se zde mohla daná odvětví velmi dobře rozvíjet. Barvíři si své domy stavěli u potoků a barvíř Rauh dokonce svůj dům č. 244 postavil přes potok.

Od roku 1690 se na Ašsku barvily textilie indigem,⁶¹ barvilo se tedy černou a modrou barvou. Takovým provozovnám se říkalo „kypové barevny“. Indigo je kypové barvivo, což znamená, že se jeho molekuly chemicky nespojí s textilním vláknem, ale zachycují se jako nerozpustný pigment na jeho povrchu.⁶² V 18. století se paleta barev rozšířila o další přírodní barviva. V roce 1690 byl v Aši známý barvíř Phillipp Rauschenbeck, v následujícím století rodina barvířů Rauhů. Barevny se nacházely v nynější Karlově, Neumannově, Kamenné a Zámecké ulici. Další se nacházely v blízkých vesnicích také v blízkosti vodních toků. Po roce 1858 se v barevnách postupně přecházelo na dehtová barviva. Přibližně v polovině 19. století se na Ašsku barvilo i pravé hedvábí.

1.10.1. Barevna Georg Jäger

Franz Escher založil v roce 1822 v Dolní Krásné barevnu bavlněného zboží. Pracoval zde se dvěma pomocníky v domě, který zakoupil od tesaře Johannese Wunderlicha. Praní příze prováděl v potoce přitékajícím z Kamenné, který byl veden na západní straně domu ke Stromovému mlýnu. Po Escherově smrti přešla jeho barevna do vlastnictví ašského továrníka Christiana Bareuthera, který ji v roce 1852 prodal Georgu Jägerovi. Ten opakovaně zvětšoval Escherovu barevnu přístavbami, začlenil do ní barevnu ovčí vlny,

⁶⁰ Tvrdost závisí na obsahu rozpuštěných nerostů. V současnosti je hodnota kolem 1 mmol/l (telefonický rozhovor s provozním manažerem Chevaku panem Václavem Kovářem, ze dne 20. 2. 2015)

⁶¹ Nejstarší barvivo získávané extrahováním rostliny *Indigofera tinctoria*.

⁶² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Indigo> [citováno dne 22. 2. 2015]

později také skárnu, tiskárnu, výrobu hlazené příze a v roce 1878 úpravnu, podporován svými syny Georgem Jägerem mladším a Ernstem Jägerem. I po převzetí podniku syny se stále zvětšoval. K 1. červnu 1914 se stal součástí společnosti Spojené ašské barevny.⁶³ Po znárodnění byla barevna začleněna do národního podniku Kolora Semily a k 1. červenci roku 1950 do národního podniku Tosta Aš, který zde posléze soustředil barvení a úpravu všech úpletů vyráběných v ašské oblasti. Bez velké modernizace sloužila barevna v Dolní Krásné národního podniku Tosta až do otevření nové barevny v roce 1973. Pouze v šedesátých letech zde byl instalován horizontální tlakový aparát Callbot pro barvení úpletů v plně šíři a největší investicí těchto let byl plochý síťový tiskací stroj Zimmer, který nahradil ruční sítotiskové stoly, byť již vybavené mechanickým ovládním raktí. ⁶⁴Po roce 1973 převzal tuto budovu Státní statek a umístil zde odchovnu slepic.⁶⁵

1.10.2. Barevna Georg Adler

Je druhým rodinným podnikem v oboru barvířství, který provozoval tento typ podnikání po několik generací. Založil ji Georg Adler v roce 1825 na rohu nynější Kamenné ulice a Poštovního náměstí. Byl to bratr majitele tkalcovny Gottfrida Adlera. Jeho barevna stála na Ašském potoce, který tehdy tekl ještě otevřený z Ovčího luhu k Moravské ulici a měl tak čistou vodu, že v ní mohla být prána příze. Od roku 1858 vedl provoz syn Georga Adlera, Karl Adler, a zvětšil jej o barevnu vlny. V roce 1864 zde postavil parní kotel a v roce 1883 provoz další výstavbou dále rozšířil a k provozu přičlenil úpravnu. V roce 1886 nechal budovu zcela přestavět. Velká budova byla dostavěna v roce 1891 a barevna potáčů v roce 1894. Ve stejné době převzali podnik synové Karl a Ernst. Poslední jmenovaný dal roku 1914 podnět k založení již zmíněné společnosti Spojených ašských bareven, jejichž prezidentem byl do roku 1937. Barevnu a úpravnu Adler opakovaně rozšířil ještě v roce 1929 o rozlehlou barevnu hedvábí. Po roce 1946 byla výroba zastavena. Po dlouhá léta sloužily budovy v Kamenné ulici jako garáže. Velká budova v úzké spojovací uličce mezi poštou a Kamennou ulicí chátrala, ale komplex budov zůstal zachován až do roku 1985, kdy byly budovy s konečnou platností demolovány a odklizeny. V dnešní době se na jejich místě nachází nově zrekonstruované Poštovní náměstí s atypickou kašnou uprostřed.

⁶³ Frankt Lufř uvádí ve svém díle *Textilní regiony saský Vogtland a Ašsko 1750-1930* na s. 61 jiný název a to „Sjednocené ašské barevny“ (může se jednat o odchylku v překladu)

⁶⁴ Jde o stěrku, která vtlačí přes hustou síť požadované množství barvy na textilii.

⁶⁵ KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s. 46

1.10.3. Barevna Christian Kirchof

Do Spojených ašských bareven byla roku 1914 přijata také barevna, kterou zřídil roku 1857 Christian Kirchof v budovách č. 57 a 58 na rohu Saské a Zámecké ulice, stojících na Ašském potoce. O tomto ašském podnikateli už jsem se zmínila v kapitole o přádelnách v ašském okrese. Velmi zbohatl na prodeji bavlny. Po předčasné tragické smrti Christiana, který spadl do kotle s vařící vodou, vedla tento podnik velmi úspěšně jeho vdova se svým bratrem Gustavem Singerem, než jej mohli převzít její synové Christian a Gustav. Ti rozšířili podnik v roce 1894 o zřízení barevny v Saské ulici. Po roce 1950 převzal budovu barevny Kirchof Městský národní výbor Aš, který ji využil jako sídlo bytového podniku. V současné době zde sídlí společnost TEBYT, která má na starosti správu bytů, které ještě patří městu Aš.

1.10.4. Barevna Karl Künzel

Rybniční ulice má svůj název podle rybníku, který byl v roce 1883 zasypán a na jeho místě postavena velká budova barevny Karlem Adlerem v roce 1906. Továrna byla v dalších letech rozšiřována o další objekty a spolu s dalšími barevnami a úpravami se stala součástí Spojených ašských bareven. Ty později vedl Karl Künzel. Po druhé světové válce se objekty staly sídlem krajského kovopodniku. K 1. 1. 1969 převzaly objekty bývalé barevny národní podnik Kovo Cheb. Ten ukončil svoji činnost po revoluci počátkem roku 1990. Objekty byly nevyužity a chátraly. Nakonec byly zdemolovány a na jejich místě dnes stojí supermarket Billa. Jediné, co se zachovalo z bývalé barevny, později Kova Cheb, je komín, který byl zachován jako upomínka na Aš, město komínů. Na rozdíl od hazlovské přádelny je tento komín ve vynikajícím stavu a pravidelně kontrolován. Určitě také proto, že se pod ním nachází velké parkoviště pro zákazníky supermarketů a návštěvníků centra Aše. Každoročně na něm hnízdí čápi. (Příloha 14)

1.11. Ašský mecenáš Gustav Geipel

Narodil se v Aši 21. února 1853 jako nejstarší syn ašského velkopřemyslníka Christiana Geipela a jeho manželky Adeline rozené Künzelové. (Příloha 15) Po příjemně prožitém mládí a době studia, z čáti v durynském výchovném ústavu Schnepfental a ve francouzské části Švýcarska, nastoupil do firmy na výrobu tkaného zboží, kterou založil již jeho děd Nikol Geipel. Geipel & Jaeger, jak se firma tehdy jmenovala, byl tehdejší největším podnikem na Ašsku a jedním z nejvýznamnějších v celé tehdejší Rakousko – uherské monarchii. Když z firmy v roce 1877 Heinrich Jaeger odešel, získal v ní Gustav

Geipel prokuru a znamenitě se podílel na řízení podniku, který se přejmenoval na firmu Christian Geipel & Sohn. V roce 1897 se stáhl do soukromí, ponechal si však svou pozici ve správní radě I. Plzeňského akciového pivovaru, ve kterém pak byl ve stejném roce zvolen prezidentem. 1906 dal podnět k zavedení nového průmyslového odvětví do Aše, když založil Ašskou krajkovou a záclonovou továrnu A. Wagner & Co. Geipel bydlel ve vile v dnešní Geipelově ulici. Několik desítek let v ní sídlí policie ČR.(Příloha 16)

Od té doby se Geipel stále větší měrou věnoval budování zařízení sociální péče a zkrášlování svého rodného města. Zvětšil park lidově zvaný „Hasenlager (zaječí obora)“ na Okružní ulici. Zpřístupnil tento park široké veřejnosti a opatřil ho velkým počtem laviček, aby si lidé mohli v tomto krásném prostředí odpočinout. Stejně lavičky nechal instalovat i v blízkém okolí města, aby si všichni po celodenní práci mohli odpočinout v přírodě. Dále poskytoval obrovské sumy na podporu chudých školáků a tkalců, také do boje proti tuberkulóze plic v ašském okrsku, na nákup léčivých sér proti záškrtu a spále, do ašské nemocnice zakoupil rentgenový přístroj⁶⁶ a jiné.

Aby se uvolnil prostor před ašským evangelickým kostelem, koupil v roce 1906 domy č. 10 a 11 ve Widemgasse a postaral se o úpravu Lutherova náměstí, které na uvolněné ploše vzniklo. Jako člen spolku „Střední škola“ věnoval 10 000 korun do tehdy založeného fondu pro vytvoření gymnázia v Aši a později věnoval obrovský pozemek, na kterém bylo gymnázium v roce 1913 postaveno, včetně k němu náležícího hřiště a navazující zahrádkářské kolonie.⁶⁷

Od roku 1900 byl členem zastupitelstva a horlivým příznivcem budování cest v rámci celého okresu. Věnoval tomu to účelu další neuvěřitelné částky. V roce 1908 dokonce 200 000 korun na zlepšení chodníků ve městě a o pět let později byla na jeho náklady a pod jeho vedením přeměněna pěší cesta k Bavorskému nádraží⁶⁸ na současnou dlážděnou Nádražní ulici.

Geipel také podporoval hudební sféru. Opětovnými dary podněcoval pořádání veřejných koncertů na veřejných prostranstvích. Mužskému pěveckému sboru věnoval cenné křídlo značky Steinway.⁶⁹

⁶⁶ Dodán 13. října 1906. Vyroben firmou Max Kohl z Chemnitz za 22 000 marek.

⁶⁷ Dnes v budově sídlí Základní a mateřská škola Okružní (dřívější název 3. ZŠ) s nově vybudovaným multifunkčním hřištěm. Zahrádkářská kolonie stále slouží svému účelu.

⁶⁸ Dnes Hlavní nádraží.

⁶⁹ Informační tabule v Základní umělecké škole v Šaldově ulici.

V roce 1910 zakoupil pro ašský evangelický kostel nádherné varhany s třemi manuály (klávesnicemi), 57 znějícími ladičkami a 4318 píšťalami.⁷⁰ Byly to největší a nejkrásnější varhany v celých západních Čechách.⁷¹

Gustav Geipel se těšil neomezené důvěře a vážnosti díky svým dobročinným akcím. Byl čestným členem mnoha spolků a také pravidelně volen do zastupitelstva. I v dalších letech dohlížel a dotoval budování ulic v Aši i jako předseda silniční komise.⁷² Město změnilo svůj vzhled k lepšímu díky neuvěřitelné energii a rozhodnosti tohoto muže.

13. července 1914 Geipel náhle zemřel. Občana, který získal titul „Ašský dobrodinec“, vyprovodili spoluobčané 16. července 1914 z jeho vily č. p. 378 za naprostého ticha k městskému nádraží, odkud byl železnicí dopraven ke zpopelnění do Saské Kamenice.

Po otevření závěti jen část pozemků získali dědicové. Většinu odkázal městu. Určil peníze na stavbu plicní léčebny a na vybudování tří domů pro staré nemocné tkalce, především z firmy Geipel&Jaeger a Christian Geipel&Sohn a konečně městu Aš odkázal šest milionů korun, z nichž měla být vydlážděna zbývající část ulic. Zbytek částky měl uhradit městské dluhy.⁷³ Jako vděk ašského obyvatelstva v čele se zaměstnanci geiplových textilních továren bylo rozhodnuto o vybudování městské kašny Gustava Geipela z veřejné sbírky. Částka byla rychle vybrána, ale záměr zmařen světovou válkou, která vypukla po Geipelově smrti. Dne 21. února 1923 se městská rada usnesla na zřízení pomníku G. Geipela. Ten byl slavnostně odhalen 14. června 1924.⁷⁴

1.12. Poválečné období a porevoluční změny

Po 2. světové válce se veškerá textilní výroba Ašska a přilehlých oblastí soustředila do velkých národních podniků. Zásadní proměnu ašského textilního průmyslu přináší znárodnění největších textilních závodů na základě dekretu prezidenta republiky z 24. října 1945, které zahrnovalo přádelny, tkalcovny a stávkářské podniky s více než čtyřmi sty zaměstnanci a podniky zušlechťovacího průmyslu s více než dvěma sty zaměstnanci.⁷⁵ Textilana⁷⁶ s výrobou tkaného zboží, Tosta zpracovávala vlastní pleteniny na sportovní

⁷⁰ Informační tabule na místě vyhořelého evangelického kostela.

⁷¹ Varhany byly zničeny při obrovském požáru kostela 19. 1. 1960. Kostel vyhořel během 3 hodin.

⁷² Jedinou nevydlážděnou ulicí uprostřed města zůstala Peintstrasse (dnešní Moravská), protože zde byli továrny a vili bohatých, kteří si měli vydláždít cestu dle městské předlohy sami.

⁷³ Neuskutečněno. Celá částka vložena do válečných půjček a promrhána.

⁷⁴ Sto let po smrti Geipela památník znovu opraven a slavnostně odhalen 14. 7. 2014. Opravu provedl pan Sívák.

⁷⁵ HATAJOVÁ, Hana a kol. *40 let národního podniku Tosta Aš*. Cheb: Chebské muzeum, 1986. s. 7

⁷⁶ Pod ní byl v roce 1965 začleněn n. p. Ohara Aš

ošacení, prádlo a rukavice. Krajky, záclonoviny a tyly zůstaly výrobním programem národního podniku Krajka. Krátce po revoluci, tedy přibližně v roce 1990 se velké podniky rozpadaly do mnoha malých provozoven.⁷⁷

1.12.1. Ohara Aš

Po znárodnění československého textilního průmyslu byl vyhláškou č. 1103 ze dne 7. března 1946 zřízen národní podnik České vlnářské závody se sídlem v Praze. Jeho součástí se stala i nejznámější ašská firma Christian Geipel a syn, která jako jediná z ašských výrobců dámského a pánského svrchního ošacení splňovala spolu s filiálkou v Doubravě podmínku 1. etapy znárodnění podle dekretu 100/45. K 1. 1. 1948 připojil národní podnik České vlnářské závody k závodu Aš továrny bývalých ašských firem Singer a spol. a Eduard Geipel. Zákonem ze dne 24. 8. 1948 byly znárodněny všechny podniky a závody s více než padesáti zaměstnanci. Vyhláškou ministerstva průmyslu ze dne 4. 7. 1948 se staly se zpětnou platností od 1. 1. 1948 dalšími závody Českých vlnářských závodů firmy Weigand Hazlov, Josef Frank Hranice a Adler Podhradí. Tkalcovny zbývajících ašských výrobců svrchního ošacení zůstaly v majetku fondu národní obnovy, pokud již nebyly dříve likvidovány.⁷⁸

Obrovským problémem bylo obnovení výroby v textilních podnicích po roce 1945. Velká část německých mužských pracovníků zůstávala v zajetí. Nebylo možné zajistit náhradu, a proto bylo zahájeno dosidlování nejdříve z blízkého vnitrozemí a v roce 1946 přijížděly transporty ze Slovenska. Rozpor se prohloubil po zahájení odsunu německého obyvatelstva. Od 2. března do konce listopadu roku 1946 odešlo ve dvaceti sedmi transportech celkem 27 800 obyvatel z celého ašského okresu. Podniky proto byly rozděleny do tří klasifikačních skupin. Skupina A zůstávala v provozu, skupina B byla dočasně uzavřena a tím určena k reorganizaci a skupina C byla určena k likvidaci.⁷⁹

Využití strojní kapacity, která byla k dispozici, nebylo reálné. Přebytečné stroje byly odesílány do vnitrozemí. Docházelo k unifikaci⁸⁰ strojního zařízení. Ke zvýšení objemu výroby a k řešení problému zaměstnanosti došlo až za národního podniku Ohara Aš, který

⁷⁷ Některé nově vzniklé podniky odkoupily stroje a také ještě dlouhá léta používaly etikety či zápisové lístky v provozu (do nich se zaznamenávaly např. kusy vyžehlených rukavic za den).

⁷⁸ Přednáška ing. Jiřího Krátkého konaná dne 4. 2. 2015 (přednáškový sál městské knihovny Aš)

⁷⁹ HATAJOVÁ, Hana a kol. *40 let národního podniku Tosta Aš*. Cheb: Chebské muzeum, 1986. s.9

⁸⁰ Sjednocování stejných typů strojů. (v tomto případě tkalcovských strojů)

byl zřízen v rámci delimitace ⁸¹ Českých vlnářských závodů vyhláškou v Úředním listu č. 174 z 3. 10. 1949 s platností od 1. 1. 1950. Počáteční úsilí vedení nového podniku se zaměřilo na zkvalitnění odborné úrovně stávajících pracovníků a na nábor nových, kteří v provozech neustále chyběli, na rozvoj techniky ovšem s minimálními investicemi a hlavně na zvýšení kvality a tedy i estetické úrovně výrobků. Zlepšení kvality tkanin bylo dosaženo využitím čističů příze a používáním ručních uzlovačů. Všechny stavy byly vybaveny osnovními a útkovými zarážkami, které stav v případě přetrhnutí příze zastavily. Tato opatření pomohla zvýšit efektivitu práce. Dříve obsluhoval jeden pracovník jeden maximálně dva stavy a po zavedení těchto novinek měl na starosti dvojnásobný počet stavů. Také zavedení jednotkových pohonů na elektromotory zvýšilo produkci tkanin. V období od roku 1955 do konce roku 1964 byly postupně rušeny tkalcovny v okolí a stavy soustředěny do velké tkalcovny v Aši. Barvení, potisk a závěrečné úpravy veškerého utkaného zboží byly soustředěny do Podhradí. ⁸²(Příloha 21)

V roce 1964 měl národní podnik Ohara v Aši pět závodů. Základní závod tkalcovna a vyšívárna v Aši byl vybaven mechanickými tkalcovskými stavy doplněnými přípravou materiálů pro tkaní. Do Podhradí byly přesunuty stroje ze zrušeného provozu v Doubravě a posílen závodní zdroj vody průmyslovým vodovodem z potoka Halštrov. Postupně byl v celém podniku modernizovaný strojový park. Tkalcovna se začala orientovat na módní zboží. Módní kolekce se nabízely dvakrát ročně. Pánské obleky byly z mykané příze, dámské šatovky z mykané a česané příze a viskóзовé střiže.⁸³ Postupem času se odstoupilo od zpracování vlněných přízí a byly zavedeny tkaniny se čtyřiceti nebo sedmdesáti procentním podílem vlny. Zbytek směsi tvořila viskóзова vlákna s chemickou úpravou. V roce 1963 byla zahájena výroba přízí z viskóзовé střiže. Na tuto událost vzpomíná ašská rodačka paní Škrková: *„Byly jsme mladé holky a obyčejné dělnice. Tehdy to byla obrovská celorepubliková akce, aby se těm viskóзовým materiálům udělala co největší reklama. Jmenovalo se to Babeta, podle té písničky Babeta šla do světa.⁸⁴ Asi se jim ta reklama vyplatila, protože jsme z té viskózy a směsí tkali dost dlouho. Taky byly díky tomu přesčasy. Tyhle tkaniny se dobře praly a všichni jsme z nich něco v šatníku měli. Byl to prostě hit.“* Záměr modernizace celého závodu byl dokončen až po včlenění národního podniku Ohara

⁸¹ <http://www.slovník-cizich-slov.net/delimitace/> (vymezení hranic, působnosti)

⁸² KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s.22

⁸³ Viskóзу v nespředeném stavu poznáme snadno pohmatem – vrže.

⁸⁴ Autoři Jiří Suchý a Jiří Šlitr.

do národního podniku Textilana Liberec. Stalo se tak rozhodnutím vlády v roce 1965 s účinností od 1. 1. 1965. Podnik Ohara Aš byl v tomto systému zapsán jako závod 6. Ohara si ponechala svou výrobní značku a zaměřila se přednostně na výrobu pestře tkaných dámských šatovek z chemických vláken. Po výměně tkalcovských stavů za automatické a později skřipcové stavy přibýly do nabídky tkaniny na pánské obleky. Závod Přádelna Studánka, který byl také součástí Ohary, byl vybavován novými stroji a barevnou volného materiálu. Podnik měl již také vlastní odborné učiliště.

V ašském provozu byly mechanické stavy s listovkou⁸⁵ a z části i žakáry v letech 1968-1969. Další modernizace proběhla v letech 1983-1985, kdy bylo uvedeno do provozu 242 skřipcových stavů STB sovětské výroby. Roční výkon tkalcovny tím vzrostl na 5,5 milionů běžných metrů. Dosud používané sduřovací a skací stroje TEXTIMA nahradili po uzavření provozu v Hranicích dvouzákrutové skací stroje.⁸⁶

Provoz Přádelna Studánka byl vybaven stroji pro spřádání bavlny. Při výměně a modernizaci byly nainstalovány stroje firem Rieter a Zinser. Stalo se tak v roce 1990.⁸⁷ Na těchto strojích už se nespřádala pouze bavlna, ale také chemická vlákna. Přádelnu vybavili zvlhčováním a později i klimatizací. Do barevný, která byla součástí provozu, byly pořízeny tlakové barvicí aparáty z brněnské Vlněny. Při druhé modernizaci byla barevna doplněna dokonalejšími aparáty firem Jasper a Thies. Provoz byl z rozhodnutí společnosti v roce 1997 uzavřen. V současné době slouží tato historická budova jako ubytovna pro studánecké nepřizpůsobivé občany. V únoru roku 2015 jsem se byla na toto místo podívat a jen velmi vzdáleně připomínalo vzorně upravenou přádelnu s uklizeným dvorem.

V letech 1980-1985 již začala působit změna životního stylu. V praxi to znamenalo ústup od společenského a vycházkového odívání k oblečení pro volný čas a závod byl nucen vyvíjet vhodné druhy tkanin pro saka a kalhoty a hledat náhradní programy. Situace se vyhroutil v devadesátých letech, kdy k nám přišla nabídka levných výrobků dovážených do Evropy z Asie. Závod byl nucen prudce snížit počet zaměstnanců a k odprodeji zásob, strojů a budov. Kolem roku 1995 nebyly již tkaniny ze závodu konkurenceschopné. Moderní stroje s přidružených přádelen převzaly přádelny na Liberecku. K 31. prosinci 1997 byla divize 6 akciová společnost Textilana Liberec, závod Aš zrušena. Její sídlo včetně zásob,

⁸⁵ Zařízení, které umožňuje tvoření prošlupu s větším počtem listů na tkalcovském stroji.

⁸⁶ KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s 25-26

⁸⁷ V tomto období jsem byla v tomto podniku na studentské praxi a zapřádání nových strojů jsem se zúčastnila.

strojů a budov koupila 2. 8. 2000 firma Esa Trading spol. s r. o., založená společníky Hüseyiem Erbayem a Bedrosem Sankarem 17. července 2000 se základním jměním 100 000 Kč.⁸⁸

1.12.2. Tosta

Zkratka Tosta vznikla pravděpodobně zkrácením názvu Továrna stávkového zboží, který obsahuje, co se v podniku vyrábí. Národní podnik Továrna stávkového zboží byl založen vyhláškou ministerstva průmyslu č. 108 ze dne 7. března 1946. Podle zřizovací listiny byly do nového národního podniku začleněny tyto textilní firmy v rozsahu jejich znárodnění:

1. Wilhem Hering, komanditní společnost se sídlem v Aši a pobočkami ve Vejprtech, Loučné a Libé
2. Jan Lehrmann se sídlem v Plesné
3. Albín Dost Aš s pobočkou v Libé
4. Christian Fischer a synové se sídlem v Aši
5. Max Helling, komanditní společnost se sídlem v Nových Modlanech
6. C. B. Göldner se sídlem v Hazlově
7. Továrna na tyl a krajky v Aši⁸⁹

Vyhláškou z 18. září 1948 byl změněn název podniku na TOSTA, továrny stávkového zboží, národní podnik. Těchto sedm znárodněných firem vytvářelo svým výrobním zaměřením různorodý, víceetapový komplex stávkářských a pletářských závodů. Každý z nich byl výrobně samostatný a měl vybudovanou vlastní surovinovou a odbytovou základnu. Ředitelem podniku se stal Josef Eduard Vašina a náměstky se stali Emil Šejtka pro záležitosti výroby a Karel Baudyš pro otázky sociálně politické. Koncentrace a racionalizace výroby měla v první řadě umožnit udržet výrobu hlavního exportního artiklu Ašska – látkových rukavic. Významní výrobci rukavic byly postupně začleňováni do národního podniku Tosta. Mezi historicky nejstarší podniky patřila např. firma Christian Baumgärtel & Söhne, která byla založena roku 1867 a výrobu látkových rukavic má v obchodním rejstříku zapsánu od roku 1908. Firma Bratři Welkerové existovala již kolem roku 1880 a firma Max Eisenschimmel & Co. byla založena v roce 1892 a výroba rukavic zapsána od roku 1904. Záměrem Tosty bylo obnovit odbytiště v USA, kam odcházelo 85 %

⁸⁸ KRÁTKÝ Jiří, *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*, Knihovna a muzeum Aš 2011, s 26

⁸⁹ HATAJOVÁ, Hana a kol. *40 let národního podniku Tosta Aš*. Cheb: Chebské muzeum, 1986. s.7

látkových rukavic, a evropské trhy ve Skandinávii, Holandsku a Francii pro podšívkové rukavice.⁹⁰

V budově přádelny na Okružní ulici byla v letech 1952-53 zřízena francouzská stávkárna, do které bylo umístěno na čtyři sta okrouhlých francouzských stávků ze závodu Geipel a Klaus. Touto centralizací vznikla ve své době největší francouzská stávkárna v Evropě.

60. léta byla charakterizována počátkem modernizace již značně zastaralého strojového parku a snahou o koncentraci prvovýroby v Aši.(Příloha 22) V roce 1971 byla zrušena konfekce prádla v objektu bývalé krajkárny a v uvolněném prostoru zřízena moderně vybavená centrální stříhárna.⁹¹Úpletová metráž se natáhla naváděcím zařízením na stoly dlouhé několik metrů v tolika vrstvách, aby mohlo dojít ke správnému vystříhnutí jednotlivých částí oděvů. Používali se elektrické řezací pilky nebo kotouče. Na vystřihování menších vrstev používali stříhači velké krejčovské nůžky s velmi pečlivě obalenými oky pro úchop. Místitři v této úpravě nůžek byli vietnamští a mongolští pracovníci, kteří přijeli do Aše pracovat v rámci mezinárodních úmluv.⁹²

Největším investičním podnikem Tosty šedesátých let byla výstavba nové barevny v Aši. Byla plánovaná již od roku 1960 v prostoru vedle existujících objektů přádelny, měla být vybavena nejmodernějšími stroji a slučovat v sobě barevnu, úpravnu a stříhárnu. Kromě toho měla nahradit již 80 let starou barevnu v Krásné u Aše. Podnik tím měl zajistit barvení textilní produkce v celé západočeské oblasti a zároveň vytvořit nové pracovní příležitosti pro muže. K zahájení stavebních prací došlo až v roce 1967 a do srpna 1968 stál již 85 metrů vysoký komín. Po té byla dokončena teplárna a konstrukce zušlechťovny. Konečná prostavěná částka byla více než 134 milionů korun.

1. května 1990 se Tosta stává státním podnikem, 1. května 1992 akciovou společností a v červenci 1996 rozhodla valná hromada společnosti o návrhu na její likvidaci. Byla uzavřena barevna a pletárna a konfekční provozy se staly součástí firmy Tostex spol. s r.o.

27

⁹⁰ HATAJOVÁ, Hana a kol. *40 let národního podniku Tosta Aš*. Cheb: Chebské muzeum, 1986. s.

⁹¹ Dnes sídlo firmy Antonín Chvojka.

⁹² Byli to mladí lidé často odtržení od rodin a dětí. Po čase se u nich začal projevovat podnikatelský duch a přímo v provozu prodávali zaměstnancům své zboží. Uměli např. během jednoho dne ušít a dodat celý riflový komplet i s doplňky.

1.13. Současnost a textilní průmysl na Ašsku

Přestože bylo Ašsko světoznámou „mocností“ textilního průmyslu, hledali bychom ho dnes jen s velkou námahou. Přádělna jak ji známe z dřívějších dob se už ve městě ani v okolních vesnicích nenachází žádná. Přesto se ve městě stále několik firem, které mají nějakou spojitost s textilním průmyslem, nachází.

1.13.1. Tostex s. r. o.

Společnost Tostex Aš vznikla 1. 8. 1996, kdy převzala výrobní program od krachující firmy Tosta Aš. Ten zahrnoval výrobu sportovního ošacení a oblečení pro volný čas a také textilních rukavic. Firma se tak stala posledním článkem slavných ašských rukavičkářských závodů soustředěných v roce 1946 do Tosty. Je v současnosti jedním z největších výrobců látkových rukavic ve střední Evropě. Společnost byla založena akciovou společností Jitex, která byla majoritním vlastníkem akcií Tosty, a Ing. Milanem Fialou, který je od roku 2002 jediný vlastník firmy. Firma má své sídlo na Chebské ulici v budově bývalé firmy Weissbrod. Šijí se zde pracovní rukavice určené pro zdravotnictví, automobilový, elektrotechnický a potravinářský průmysl, společenské rukavice určené pro plesovou a divadelní sezónu a vycházkové rukavice pro celoroční potřebu z úpletů dodávaných od mateřské firmy Jitex.

1.13.2. Firma ZDM s. r. o.

Tato firma byla založena 11. prosince 1990 jako malá tiskárna etiket. Zakládajícími členy byli pánové Richard Zurmühl, Jiří Dusík a František Malý. V lednu 1991 se firma přestěhovala do prostor někdejšího mandlu na rohu Šumavské a Mánesovi ulice. Přestěhování umožnilo zvýšení produkce a rozšíření sortimentu o sítotisk. Tiskárna produkovala textilní etikety, nažehlovací a samolepicí obtisky. V této době byly položeny základy budoucího hlavního programu firmy a tím je potisk textilií. Zlomovým datem ve vývoji firmy byl 29. červenec roku 1992, kdy došlo k podepsání dohody o spolupráci s firmou Willy Maisel GmbH. Zavedení nové výroby si vyžadovalo větší prostory, a proto byla pronajata budova bývalé přádelny v Libé. V této době už se zvýšil počet pracovníků na padesát lidí včetně vedení. V důsledku velmi úspěšné spolupráce s německým partnerem a stále se rozvíjející výrobou bylo nutné vyhledat vhodnější výrobní prostory. To se podařilo až v prosinci roku 1995, kdy byla zakoupena budova bývalého výpočetního střediska akciové společnosti Tosta Askanas na Okružní ulici. Tím získala firma prostor pro další

rozvoj a také dostatek skladovacích ploch. V této budově se firma nachází dodnes. V roce 1996 opustil firmu kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu jeden ze společníků – pan Richard Zurmühl a v listopadu roku 1997 zemřel další společník pan Jiří Dusík. Zeptala jsem se posledního z majitelů Ing. Františka Malého, jaký byl hlavní důvod pro založení takové firmy: „*Já i Jirka Dusík máme postižené syny a hledali jsme pro ně vhodné zaměstnání. Textilní průmysl v Aši byl dobře zakořeněný, a proto nebyl žádný problém sehnat dostatek kontaktů na odběratele. První strojek na tisk etiket jsme vyrobili podomácku. Požadavky zákazníků v té době směřovali k hodně barevným a složitým etiketám. Zakoupili jsme tedy průmyslově vyráběné tiskové automaty. Tato investice rozšířila naši výrobu a zvýšila výrobní kapacitu. Moje další otázky se týkaly počtu zaměstnanců a největších firemních úspěchů. „V současné době má firma 132 zaměstnanců. Úspěchů jsme měli několik. Za zmínku určitě stojí získání certifikace firmy ADIDAS. Tím se naše firma dostala mezi světové dodavatele tohoto gigantu.“*

Z informačního panelu ve firmě jsem se dozvěděla, že ZDM spol. s r. o. disponuje nejnovějšími technologiemi, laserovým dělením textilních materiálů, vysokofrekvenčním svařováním textilu, výrobou sítotiskových šablon bez fotografických filmů a digitálním tiskem. V roce 2003 obdržela firma jako jedna z prvních významnou dotaci z prostředků programu Phare 2000 (program financoval projekty sociální a ekonomické soudržnosti) na obnovu strojového parku a stala se tak největší tiskárnou kusového textilu v České republice.⁹³

1.13.3. Nostra s. r. o.

Tato firma je jedna z nejvýznamnějších českoněmeckých firem Ašska. Založena byla na základě smlouvy ze dne 30. dubna 1991. Zakládal ji František Richter s Manfredem Nietertem ze Stambachu, známým německým podnikatelem. V roce svého založení měla firma šest zaměstnanců a sídlila v konfekci rukavic s. p. Tosta, která byla později přemístěna do svého výchozího působiště v konfekci rukavic Weisbrod na Chebské ulici. Firma Nostra se přitom podílela na obnově budovy značně zdevastované působením Státních statků. V roce 1995 Nostra přesídlila do upravených objektů bývalé Aritmy (výroba děrnoštitkových strojů a počítačů) v Hedvábnické ulici. Zde se nachází dodnes. Počet zaměstnanců vzrostl v té době na 35. V roce 1997 se stala dceřinou společností Nostry firma

⁹³ Rozhovor s majitelem Františkem Malým uskutečněn 20. 01. 2015, originál uložen v archivu autorky

Textildesign spol. s r. o., která se orientovala na konfekci bytového textilu a kolorování záclon. Počet zaměstnanců se tak postupně zvýšil na 65. V roce 2000 odstoupil ze společnosti spoluzakladatel firmy pan František Richter a předal vedení firmy svým dvěma synům. Totéž učinil i německý podnikatel o rok později. Nyní jsou tedy čtyři jednatelé společnosti a to pan Milan Richter, Tomáš Richter, Manfred Nietert a Frank Fritz Nietert. V následujících letech výroba značně expandovala a počet zaměstnanců stoupl na 200. Koncem roku 2008 společnost Textildesign splynula se svou mateřskou společností. V současnosti zaměstnává firma Nostra 150 pracovníků.⁹⁴

1.13.4. Hasso a Lego

Tyto dvě sesterské firmy vznikly po likvidaci skladu oděvů v Mánesově ulici (Příloha 19) v budově někdejší rukavičkářské firmy Albin Dost, s rozhodujícím podílem německé firmy LE – GO Bekleidungswerke GmbH & Co. KG Leona Gonczarovského. Českým jednatelem byl JUDr. Břetislav Hadač (v letech 1965-1972 vedoucí provozu Barevna Tosta Aš n. p. a po roce 1989 starosta města Aš)

Firma Hasso spol. s r. o. vznikla 15. května 1991 a zabývala se maloobchodním prodejem dámských a pánských oděvů pro každou příležitost nejen v Aši, ale i ve větších městech v Čechách a na Slovensku, ve kterých měla své prodejny, které se z Aše pravidelně zavážely zbožím kamiony s typickým fialovým logem firmy. Toto logo s názvem Hasso a obrázkem sovy si firma musela vzít za své, protože jedna z prvních prodejen měla sovu na fasádě a památkový úřad ji nedovolil odstranit. Jednatelé firmy tedy zvolili cestu nejmenšího zla a vyhnuli se tímto způsobem nemalé pokutě.

Firma Lego Aš vznikla 15. listopadu 1991 jako konfekce oděvů. Jednateli firmy byli pan Pavel Vacko a Ivan Polák. Tato firma zaměstnávala ještě v roce 2008 na 100 šiček. Koncem roku 2010 zde byla konfekční výroba ukončena. Firma Hasso působí nadále jako správa nemovitostí.⁹⁵

Protože se firmy v roce 1993 začaly rozrůstat, musely zaměstnávat i více řidičů. Tím úplně prvním byl pan Jan Görner, kterého jsem se zeptala na zážitky spojené s cestami na Ukrajinu, kam začala firma Hasso vyvážet svojí konfekci: *„Pro Ukrajinu jsme vozili konfekci ze skladu z německého Hofu. Cesta nebyla vůbec lehká. Celkem jsem naměřil 5000*

⁹⁴ Telefonický rozhovor autorky se současným majitelem Milanem Richterem uskutečněný dne 16. 08. 2014

¹⁹⁵ Emailová korespondence s panem Pavlem Vackem.

najetých kilometrů. První roky jsem si vozil všechno sebou – konzervy, vodu, toaletní potřeby. V té době měli firemní záchody uprostřed fabriky a jít na ně bylo spíš za trest. Použitý toaleťák se házel do košů a ty pak služba páčila na nádvoří. Nejdéle jsem byl na cestě dva měsíce, protože teploty klesly na -45 a zamrzla nám nafta. Nejhorší zážitky jsme měli s místními policajty. Koupil jsem si u šmelinářů u silnice naftu a už tam byli. Chtěli úplatek 500 doláčů. Nakonec jsem jim dal deset. Ale byl jsem u výslechu dlouhé hodiny. Jindy chtěli pokutu za rychlou jízdu, a když jsem se zeptal, jak to poznali, když nemají radary, uslyšel jsem, že to poznají svýma očima. Mám ale i jeden příjemnej zážitek. Dostal jsem na ulici krásnou nabídku. Koupit živého medvídka za 25 dolarů. Fakt bych ho bral, ale bál jsem se manželky.“ Pan Görner vydržel 1ve firmě až do jejího zániku. Postupně pro firmu pracovalo až 21 řidičů, ale ne všichni jezdili dálky. Cesty do Ruska byly sice velice dobře placené, ale řidiči na cestách neustále riskovali.⁹⁶

1.13.5. O. K. Textil

Firma navazuje na dlouholetou tradici textilní výroby na Ašsku. Počátky této české firmy bez zahraniční účasti spadají do roku 1992. Do dnešní podoby se transformovala v roce 2000. V roce 2006 se se firma přestěhovala z již nevyhovujících stísněných prostor v budově někdejšího strojírenského závodu TOS Aš zabývající ho se výrobou a prodejem obráběcích strojů do nově zrekonstruovaných větších dílen v budově bývalé tkalcovny Glaessel v Kamenné ulici č. p. 467. a mohla tak konečně rozšířit svůj strojový park. Nové prostory také umožnily mnohem lepší uspořádání strojů na dílnách, zvětšení skladovacích prostor a zlepšenou organizaci výroby. Současně se zlepšilo vybavení a uspořádání kanceláří. Firma je vybavena moderními vyšívacími stroji umožňujícími jak sériovou tak kusovou výrobu a do jejího strojového vybavení patří také elektronicky řízené ploché pletací stroje. Má tři základní okruhy textilní výroby:

- výrobu pletených šál pro fanoušky i jako reklamní předměty, ty se pletou na plochých pletacích strojích značky STOLL CMS 330, dá se použít až osm barev, plete se ze 100 % polyakrylnitrilu (značka PAN)
- strojní vyšívání – vyšívají se nápisy za použití až 16 barev, vyšívky

⁹⁶ Osobní rozhovor s panem Görnerem, nahlédnutí do soukromého archivu – cestovní příkazy, pracovní smlouvy, suvenýry s cest, soukromé fotografie (zveřejnění majitel nepovolil).

na kšiltovky, košile, ručníky apod. také zažehlovací náševky a to vše na vyšívacích vícehlavových strojích strojích TAJIMA

- konfekce – šití povlaků na polštáře, ochranných pogumovaných prostěradel na matrace, bistrozástěr, ubrusů, sešívání upletených čepic umožňují profesionální šicí a stříhací stroje a součástí je i mandlování a žehlení

Jednatelkou společnosti je Marie Giňová a spolumajitelem Josef Giňa.⁹⁷

1.13.6. Bekaert Textiles CZ spol. s r.o.

Největší ašská pletářská firma současné doby působí od roku 2006 v objektech bývalé ašské tkalcovny Ohara. Je součástí belgického koncernu Bekaert Textiles – světové jedničky ve výrobě pletenin a tkanin, který má pobočky v Belgii, USA, Austrálii, Německu, Číně, Argentině, Mexiku a Turecku. Ten byl založen už v roce 1892 v Belgii Ivem Bekaertem. V roce 1955 založili svou první pobočku v Austrálii. V Německu byla pobočka otevřena v roce 2000. Ašský závod je vybaven nejmodernější technologií, a protože vlastní čtyřicet elektronicky řízených velkopřůměrových okrouhlých pletacích strojů, je zároveň největší pletárnou tohoto koncernu na světě. Firma se přesunula do Aše z někdejšího závodu Schoedel GmbH z nedalekého Münchbergu.⁹⁸ Pro umístění pletacích strojů musela být celá hala v budově Ohary kompletně zrekonstruována. Týkalo se to hlavně podlah, které musely být srovnány a zároveň zpevněny. Také proběhla kontrola původních nosných sloupů a některé musely být vyměněny. Původní elektroinstalace nevyhovovala současným normám a tak byla kompletně obnovena.

Pracuje se zde hlavně se smíšenými materiály, jako je syntetický polyester (PES) a přírodní bavlněná vlákna. Polyesterová vlákna se začala vyrábět po druhé světové válce. Hlavní surovinou je ropa. Vlákna se trhají na stapl, který se délkou a tvarem přizpůsobí staplu bavlny. K důležitým vlastnostem tohoto syntetického vlákna patří: malá navlhavost, vysoká pevnost a vysoká odolnost na světle (oceníme u záclon). Pleteniny zde vyrobené z těchto materiálů jsou odváženy do Německa k finální úpravě, při které se perou a bělí. Poté se vrací k výstupní kontrole do Aše, kde se balí a expedují. Úplety jsou používány zejména jako potahové látky a matrace, jejichž největším odběratelem je Ikea. Dalším výrobkem firmy jsou různé druhy tkanin, které se vyrábí pro automobilový průmysl. V současné době

⁹⁷ Osobní rozhovor s panem Josefem Giňou. [28. 2. 2015], originál uložen v archivu autorky.

⁹⁸ <http://www.bekaerttextiles.com/en/home-1.htm> [citováno dne 9. 1. 2015]

má firma nejvíce zakázek na potahové tkaniny na sedadla do železničních vagónů. Pravděpodobně to souvisí s hromadnou obnovou vozového parku na našich tratích.

1.14. Přadlák a tkadlec Čestmír Švec

Na začátku mé diplomové práce byly počátky přádelnictví, tkalcovství a pletařství na Ašsku. Pomyslný kruh se uzavírá po mé návštěvě u bývalého ašského podnikatele pana Čestmíra Švece (nar. 8.1.1959) Je to člověk, který žil jako skoro každý z nás naprosto běžným někdy až hektickým životem podnikatele v oboru potravinářství. Užíval si život plnými doušky až do svých čtyřiačtyřiceti let. Denně vykouřil tři až čtyři desítky cigaret, vypil patnáct šálků kávy, které si nadměrně sladil cukrem. Zásadně nezpomaloval své pracovní tempo a věnoval se podnikání ale i ostatním radostem života. Bohužel jeho manželství tento neřízený životní styl nevydrželo. Pak tedy najednou své podnikání ukončil a nastoupil jako slévač do Sléváren Heunisch, akciové společnosti, která vznikla už v roce 1960 (pod novým názvem od roku 1992). O tomto období pan Švec řekl: „*S podnikáním jsem seknul, abych si vyčistil hlavu. Začal jsem pracovat rukama. Byla to dřina, ale neměl jsem žádné starosti. Jen pár týdnů po té, co jsem z hektického života podnikatele vystoupil, mě skolil infarkt.*“ To vypráví muž, který prožil klinickou smrt. Třikrát ho lékaři oživovali a při tom mu zlomili několik žeber. Po tomto zážitku zcela změnil svůj životní styl. Odstříhl se od konzumního způsobu života a snaží se žít v souladu s přírodou. Jeho životním mottem se stalo heslo – *At' půjdeš, kam půjdeš, dojdeš tam, kam máš dojít.*

Už několik let je pan Švec v invalidním důchodu a žije podle vlastního tempa. Plní si své životní sny a vyrábí, co ho právě napadne. Jeho ručně vyráběná přírodní mýdla obohacena o bylinky z jeho zahrady či med a proutěné výrobky jsou známy nejen na české straně, ale i v sousedním Německu.

Já osobně jsem se vypravila do rodinného domku na exkurzy jeho textilní dílny. Měla jsem možnost vrátit se o několik století zpět a vyzkoušet si ruční pročešávání vypraného vlněného materiálu na deskách, které jsou opatřené kovovými háčky a z druhé strany držátky. (Příloha 20) Jejich úkolem je srovnat vlákna do vodorovného směru, aby se předem provádělo snadněji. Stejnou operaci, ale o několik let později usnadnil přípravek, kde jsou místo desek dva válce s háčky. Otáčením kliky se zajišťuje podávání materiálu a zároveň jeho pročešávání. Pomocí speciální kovové tyčky se vlákna v podobě pavučiny z hlavního válce vyčešou a materiál je připraven ke spřádání. Odebíráním vláken z přeslice

a pracným udělováním zákrutu jsem se pokusila o předení po vzoru starém tisíce let. Přestože se honosím maturitním vysvědčením z oboru textilní technologie – přádelnictví, musela jsem uznat, že je to činnost velmi namáhavá a má výsledná příze by nemohla být použita ani na méně kvalitní tkaninu, jakou je třeba rohožka. Pan Švec mi bravurně předvedl, že to jde a i dnešní člověk může upříst stejnoměrnou přízi tradičním způsobem. O něco lepší práce byla na kolovratu, který pan Švec získal z pozůstalosti a jeho šikovné ruce ho uvedly do původního, zcela funkčního stavu, kde už bylo vřetenem vodorovně uložené a roztáčelo se od velkého kola, které jsem poháněla šlapáním. S úctou jsem si vzpomněla na přadleny ve dvanáctém století a stoletích předchozích, které předly pouze na vřetenu, protože kolovrat se dostal do našich zemí až ve 13. století. Po vyrobení dostatečného množství příze jsem přešla k vertikálnímu tkalcovskému stavu. Ten je, co se týká vývoje tkalcovství, typově nejstarší. Trvalo několik století, než lidé přešli k horizontálnímu tkalcovskému stavu. Tím dostatečným množstvím vyrobené příze myslím samozřejmě jen přízi útkovou, kterou jsem proplétala už připravené osnovní nitě a ty jsem pouze opatřila závažím. V tomto případě vlastní majitel pouze repliku, kterou si vyrobil podle dostupných historických pramenů. Osnova je napnutá díky zavěšeným závažičkům a tkadlec proplétá útkovou nit navinutou na cívce oválného tvaru opatřenou zářezy na obou koncích, aby se návín nesesunul. Po provlečení musí svými prsty imitovat jakýsi hřeben a propletením osnovními nitěmi silou zatlačit útkovou nit po celé její délce k ostatním. Pracovník cívkou nabírá každou sudou osnovní přízi a v další řadě také, ale o jednu napnutou přízi dál. Tímto způsobem vzniká nám už od školky známá plátňová vazba. Tento princip využívají děti při proplétání záložek do knih nebo pletení papírových košíčků. Pevnost vyrobené tkaniny na stavu závisí na tloušťce neboli jemnosti použité příze.

Na velkém horizontálním tkalcovském stavu jsem si práci vyzkoušet nemohla, protože ho má od pana Švece bezplatně zapůjčený na jeden rok sociálně terapeutická dílna v Karlových Varech, kde se klienti v rámci projektu učí základy práce s tkaninou. Byla tu ovšem k dispozici modernější verze tohoto typu tkalcovského stavu. Jen přepínání vzorů už se zde nedělá s pomocí pedálů a nohama, ale listy se překlápí ručně pomocí pákového systému. Protože mám z dob svých studií možnost srovnání práce na obou stavech, musím říct, že větší a všemi končetinami ovládaný stav je rozhodně rychlejší a tedy i tkadlec na něm vytvoří mnohem větší množství materiálu. Tedy ne všechno, co je historicky mladší, musí být rychlejší a produktivnější.

Další zpracování ručně vyrobených tkanin už záleží na autorovi. Majitel těchto historických textilních skvostů se zaměřil na zhotovování oděvů typu košile, ponča a lehkých brašen přes rameno, které se vyznačují neobyčejnou lehkostí a zároveň skladností, protože jsou vyrobené s velmi jemného vlněného materiálu. Všechny výrobky nabízí pan Švec nejen ve svém domě, ale i na trzích konaných u příležitosti různých svátků na české i německé straně Smrčín. Všechny utržené finanční prostředky vkládá do nákupu dalšího materiálu potřebného pro výrobu nových a nápaditých tkanin. Žije velmi skromně ze svého invalidního důchodu a na svět se dívá s naprostým optimismem. Jeho návrat k životnímu stylu našich předků mu zachránil život.⁹⁹

⁹⁹ Rozhovor a prohlídka s pořízením fotodokumentace uskutečněna dne 18. 1. 2015. Uloženo v osobním archivu autorky.

2. DIDAKTICKÁ ČÁST

V této části práce bych se chtěla věnovat důležitosti městského muzea v procesu vzdělávání žáků a popsat výbornou spolupráci jak se stálými pracovníky, tak s externími, kterými jsou hlavně bývalí učitelé Střední průmyslové školy textilní a odborníci v různých oborech textilu.

2.1. Muzeum a vzdělávání

Návštěva muzea by neměla být jen zdrojem informací, ale také zážitek pro žáky. Jde o výchovně vzdělávací působení, které ovšem nenahrazuje výuku ve školách. Je pouze jeho součástí.

Ašské muzeum bylo založeno na popud starosty Schindlera roku 1892. Instalovalo se ve škole v Kamenné ulici, kde byly k dispozici dvě místnosti, protože pro tehdy nově postavenou školu nebyl dostatek žáků.¹⁰⁰ Vystavena zde byla především keramika, knihy, kroje, nábytek a zbraně, které do sbírky věnovali obyvatelé města. V roce 1923 muzeum přesídlilo do Potoční ulice, kde byly umístěny zbraně, knihy a obrazy. Ostatní umělecko-průmyslové předměty (kroje, nábytek) byly umístěny v budově gymnázia. 28. 9. 1958 byly upraveny místnosti staré radnice jako výstavní. V květnu 1966 bylo muzeum přemístěno do Mikulášské ulice a expozice zaměřena na historii Ašska, rozvoj řemesel a počátky textilního průmyslu. V současné době vlastní muzeum 29 000 sbírkových předmětů, také je zde vedena ústřední evidence kamenných křížů a božích muk.

Textilní expozice ukazuje přehledně vývoj přádelnictví, tkalcovství a pletařství. Technologický postup výroby paličkovaných i strojově vyráběných krajek a v poslední místnosti se návštěvníci seznámí s celým postupem při výrobě rukavic a prohlédnou si i malou část z 20 000 párů rukavic od ašských firem nebo soukromých osob.

První část sbírky přijata v letech 1981-1984 v počtu 239 kusů byla našita po párech do papírových složek s fóliovým okénkem. Tento způsob se ukázal jako nevyhovující a tak byly rukavice uloženy do krabiček a proloženy bavlněným plátnem. Druhá část získaná z Tosty čítá 17 299 kusů. Ty jsou našity na kartonová ramínka pomocí bavlněné příze. Rukavice jsou uloženy v depozitáři do skříní z odýhované laťovky a zavěšeny na kovových tyčích.

¹⁰⁰ Škola byla otevřena 1. 9. 1890; <http://web.kamenka.cz/index.php/informace/78-historie-skoly> [citováno dne 3. 3. 2015]

Protimolové opatření pomocí výrobku Rait nebylo dostačující, proto pracovníci přidali přírodní prostředek. Háčkují polštářky z bavlněné příze a naplňují ji sušenou levandulí, která roste v muzejní zahradě.

Rukavice jsou uloženy v textilním depozitáři číslo 301. Místnost je odvrácena na jihovýchod. Udrží se zde stálé klima. V zimě kolem 14 °C a v létě maximum 18 °C. Prostředí je velmi suché a vlhkost zde kolísá mezi 35 % až 50 %. Depozitář je větrán, čištěn od prachu a každých půl roku plynován.

2.1.1. Edukační program

Nově uspořádaná expozice v prvním patře mě vedla k vytvoření edukačního programu pro žáky prvního stupně. Využíváme slovní metody výuky, kdy si děti vyslechnou přednášku a účastní se rozhovoru s odborníky. Názorně demonstrační metodu, při které si prohlížejí modely, obrazy a shlédnou film o historii textilního průmyslu.

Při praktické metodě výuky si žáci vyzkouší přípravu materiálu, předení a tkaní. Je samozřejmé, že k tomuto účelu nemohou sloužit muzejní exponáty, ale kolovraty a tkalcovské stavy zapůjčené panem Čestmírem Švecem.

Sprádaným materiálem bude vlna, která je typická pro naši oblast. Žáci si ji nejdříve v hodinách pracovních činností připraví pro předení. Vlněný materiál ve velkém množství dodává škole majitelka Ranče Elrio Mgr. Jana Eretová. Několik vláken z vlněného staplu se vloží do glycerinu a připraví k mikroskopování. Žáci tak na vlastní oči uvidí strukturu vlněného vlákna, na jehož povrchu se nachází šupinky, a proto také pochopí poučku při ručním praní vlněného materiálu – na vlnu nesmí působit velkým tlakem ani vysokou teplotou, jinak splstí a není vhodná k předení, ale můžeme ji využít k jiných výtvarným činnostem. Po vyprání a sušení přirozenou cestou nebo fénem s nízkou provozní teplotou přejdeme k ručnímu předení s vřetánkem.

Pro praktické ukázky tkaní budou k dispozici rámečky, na které si děti natáhnou osnovu a útek navinutý na plochem dřívku budou proplétat každou sudou osnovní nití, čímž vytvoří plátňovou vazbu stejným způsobem, jakým vytvářely v nižších ročnících papírové záložky v hodinách pracovních činností.

V rámci diplomové práce jsem vytvořila několik pracovních listů, které děti nenásilnou formou seznamují s expozicí a pomáhají jim utřídit si získané informace. Ty zaujali pracovníky muzea a umožnili mi tento program nastartovat.

První pracovní list je věnovaný historickým památkám města, kde mají děti spojit text s obrázkem. Žáci tyto památky dobře znají, ale v textu je vždy informace, která jejich znalost rozšíří.

Druhý pracovní list je inspirovaný obdobím vlády Marie Terezie a jejího vlivu na textilní průmysl na Ašsku. K tomuto pracovnímu listu jsou připraveny knihy, ve kterých žáci hledají odpovědi. Motivační metodou je vyprávění a demonstrace za použití prezentace. Vyhledat odpovědi je možné například v knize Petra Hory *Toulky českou minulostí 5* nebo Pavel Bělina a kol. *Dějiny země koruny České II.*

Třetí pracovní list je práce s textem. Pohádka Karla Jaromíra Erbena *Tři přadleny* dětem připomene některé fáze předení, o kterých jsme si povídali při prohlídce expozice. Prvním úkolem jsou právě tyto fáze a druhý úkol je relaxační. Nakreslit kolovrátek. Zde jsem použila dvě možnosti. V prvním případě si děti exponát prohlédnou a popřípadě vyfotí a pak kreslí v přednáškovém sále. Při malém počtu dětí ve třídě se uvolní prostor v expozici, kde se žáci dívají na výukové filmy a děti kreslí na koberci přímo u kolovrátků.

Čtvrtý list textilní rostliny je zaměřený na poznávání rostlin podle obrázků a práce s textem.

Pátý list se týká ovčí vlny a doplňkem je tematická křížovka.

Šestý pracovní list má nadpis *Využití vodní energie v textilním průmyslu*. Děti jsou zde seznámeny s vodním mechanickým pohonem, který se využíval v ašských papírnách a přádelnách. Návaznost na tento pracovní list je půldenní výlet do Doubravy, kde je vybudovaná nová naučná stezka na které si mimo jiné prohlédnou žáci tyto typy vodních kol, která poháněla nejen stroje textilní, ale také stroje doubravské papírny, jejíž výrobky byly úzce spjaty s textilním průmyslem. Do žakarových a listových strojů se vkládaly lepenkové karty, které ovládaly zdvih osnovních nití, a zvláštní operace lisování stohovaných tkanin využívala proklady z hlazené lepenky, u které byl přísný požadavek na její kvalitu a hladkost.

Sedmý list uvádí čtyřsměrka a po té vlastní výtvarný projev žáka po rozluštění dětské hádanky. Motivem je pohádka, *Jak krtek ke kalhotkám přišel*, ze které děti už znají technologický postup při zpracování lnu.

Na osmém pracovním listě jsou fotografie vybraných exponátů, které si žáci musí nejen vyhledat, ale také odhadnout, k čemu sloužily. Vycházet mohou z předchozí přednášky, prohlídky muzea a zhlédnutí filmu. Jde tedy o metodu samostatných činností žáka.

Druhá část programu se týká největší sbírky rukavic ve střední Evropě. Žáci se seznámí s fázemi výroby a ve finále vytvoří vlastní návrh rukavice na formát A4 libovolnou výtvarnou technikou.

Fáze výroby rukavic:

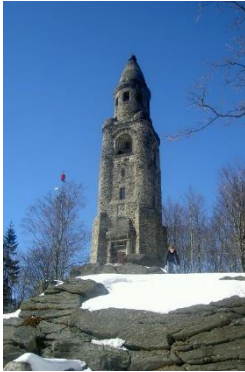
1. Vytvoření návrhu rukavice.
2. Výběr vhodné látky a barvy.
3. Na rukavičkářském lisu se pomocí raznic vysekají potřebné části rukavic.
4. Nejdříve se šijí nášvy (prošívání na hřbetu rukavice) a ozdobné stehy.
5. Následuje všití palce.
6. Dále všití klímků.
7. Sešití strany rukavice.
8. Obracení rukavic, protože se šijí po rubu.
9. Dále následuje lemování nebo všití manžety, vyšívání knoflíkových dírek a našívání knoflíků nebo patentů.
10. Konečné vytvarování rukavice je prováděno na vyhřívaných formách.

Konečné vyhodnocení vytvořených návrhů proběhne na výstavě, která se uspořádá ve výstavní síni muzea.

Pracovní list č. 1

Historické památky města Aš

Úkol: Spoj čarou historickou památku se správným názvem.

ašská radnice (dům č.p.1), v minulosti městská knihovna, dnes sídlo starosty a místostarosty

kašna s pomníkem J.W.Goetha (na podstavci výjevy z jeho děl)

městské muzeum (bývalá vila punčocháře Ungera), ve 2.polovině 80. let otevřena expozice ašského textilního průmyslu

Bismarckova rozhledna na vrchu Háj (výška 35 m, 124 schodů, slavnostně otevřena 19. června 1904)

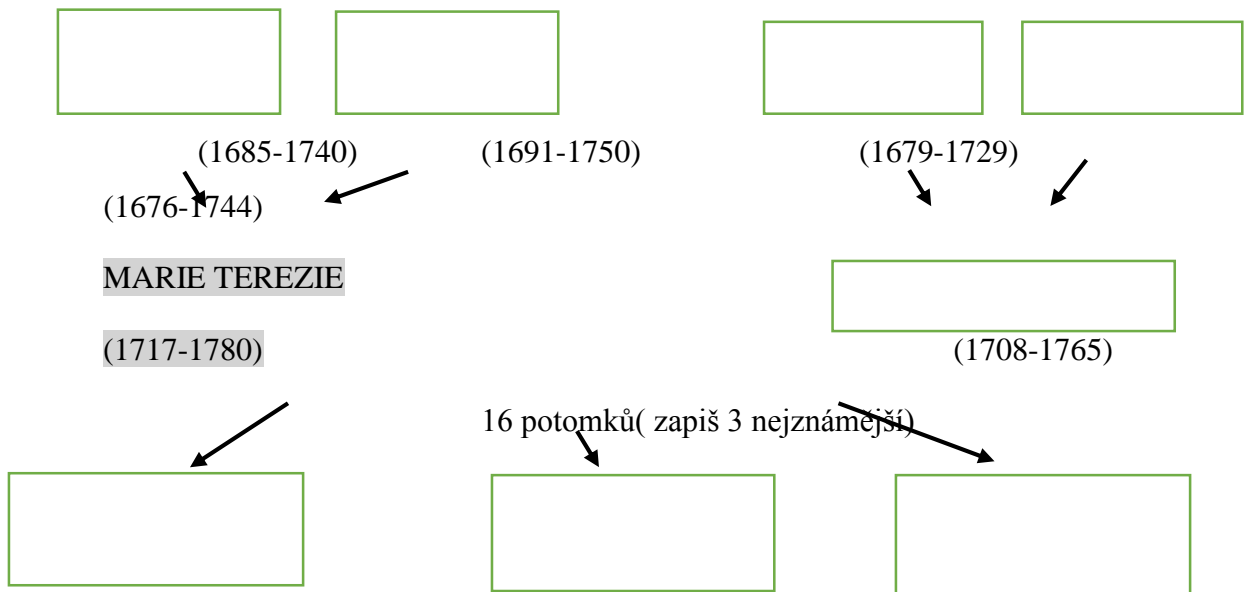
Pracovní list č. 2

Hádej, kdo jsem?

Jsem žena a plynně hovořím německy, italsky, francouzsky, španělsky a latinsky.

Pocházím z rodu Habsburků. Za své vlády jsem zavedla reformu školství, sjednotila jsem měny, váhy a míry. Přivedla jsem na svět 16 dětí.

Jsem

Test:

1. Doba panování Marie Terezie:

- a) 1640 – 1680
- b) 1740 – 1780
- c) 1780 – 1790

2. Kdy byla vydána pragmatická sankce?

- a) 1781
- b) 1780
- c) 1713

3. Co znamená pragmatická sankce?

- a) rozdělení císařství
- b) dědičnost trůnu v ženské linii
- c) zrušení nevolnictví

Syn Marie Terezie Josef II se stal císařem a spoluvládce matky v roce 1765.

Samostatně vládl 1780-1790.

Úkol: Zaškrtni, které reformy vydal sám Josefa II.

- povinná školní docházka od 6-12 let
- zrušení nevolnictví
- toleranční patent

Pracovní list č. 2 - řešení

Marie Terezie

Hádej, kdo jsem?

Jsem žena a plynně hovořím německy, italsky, francouzsky, španělsky a latinsky.

Pocházím z rodu Habsburků. Za své vlády jsem zavedla reformu školství, sjednotila jsem měny, váhy a míry. Přivedla jsem na svět 16 dětí.

Jsem

Karel VI.	Alžběta Kristýna	Leopold Josef	Alžběta Charlota
Císař	Brunšvická	Lotrinský	Orleánská
(1685-1740)	(1691-1750)	(1679-1729)	(1676-1744)

MARIE TEREZIE
(1717-1780)

František I. Štěpán
Lotrinský(1708-1765)

16 potomků

Josef II.
(1741-1790)

Leopold II.
(1747-1792)

Marie Antoinetta
(1755-1793)

Test:

1. Doba panování Marie Terezie
 - a) 1640 – 1680
 - b) 1740 – 1780
 - c) 1780 – 1790
2. Kdy byla vydána pragmatická sankce?
 - a) 1781
 - b) 1780
 - c) 1713
3. Co znamená pragmatická sankce?
 - a) rozdělení císařství
 - b) dědičnost trůnu v ženské linii
 - c) zrušení nevolnictví

Syn Marie Terezie Josef II se stal císařem a spoluvládcem matky v roce 1765.

Samostatně vládl 1780-1790.

Úkol: Zaškrtni reformy Josefa II.

- povinná školní docházka od 6-12 let
- zrušení nevolnictví
- toleranční patent

Pracovní list č. 3

Tři přadleny

Karel Jaromír Erben (1811-1870)

To vám jednou žila tak líná dívka, které se nechtělo do předení, matka mohla říkat, co chtěla, ale nic s ní nepořídila, až se jednou na dceru tak rozlítla, že ji zbilá; tato pak usedavě plakala a hlasitě naříkala. Tou dobou jela kolem královna, ta nářek uslyšela, nechala zastavit, vešla do domu a zeptala se matky, proč bije dceru tak, že je její nářek slyšet až na cestu. Matka se styděla vyprávět o její lenosti, a tak pravila: „Vždyť ji nemohu odtrhnout od předení, jen by stále předla! A já jsem chudá vdova, kde mám stále ten len brát?“ Tu královna odvětila: „Mně je předení na světě nejmilejší a nejhezčí písnička je vrčení kolovrátku! Dej mi svoji dceru, vezmu ji na zámek, já mám lnu dost, tam může příst, co srdce ráčí!“ A bylo to! Matce se rázem ulevilo, línou dcerku si odvezla královna.

Když přijeli na zámek, královna dívce ukázala tři komnaty plné krásného lnu. „Nyní mi před' tenhle len,“ řekla: „a jestli budeš brzy hotova, pak ti dám za muže svého syna; jsi sice chudá, ale tvoje nepřekonatelná píle je dostatečné věno.“ Z takové řeči posedl dívku strach a úzkost, příst přeci neuměla a tolik lnu, to by jeden spředl možná za tři sta let, kdyby u toho seděl od rána do večera. Tak se dala do pláče, to bylo něco, co uměla dobře, a plakala celé tři dny, aniž by sáhla na práci.

Třetího dne přišla královna, ale neviděla ani nitku. Velmi se podivila, ale dívka se vymlouvala, že se jí stýská za matičkou, což královna pochopila, avšak na odchodu jí pravila: „Zítřka ale už s prací začni!“ Dívka opravdu nelenila a začala opět usedavě plakat. Tu za oknem uviděla přicházet při podivné kmotřičky, jedna měla velkou plochou nohu, té druhé sahal dolní ret až na bradu, ta třetí kývala palcem širokým jako lopatka. Kmotřičky zůstaly stát pod oknem a ptaly se jí, copak jí schází. Tak jim vypověděla o svém trápení a ony jí nabídly pomoc: „Když nás pozveš na svatbu a nebudeš se za nás stydět, představíš nás jako své kmotřičky, posadíš ke svému stolu, pak ti všechen ten len hned spředeme.“ „Ze srdce ráda,“ zaradovala se dívka: „pojd'te dovnitř a můžete hned začít.“

Kmotřičky si udělaly pohodlí a jaly se příst. Ta první tahala vlákno a točila nohou kolovrátkem, ta druhá vlákno slinila, ta třetí ho natáčela na vřetánku a tloukla palcem o stůl; vždy, když uhodila, na hromadu dopadla špulka plná tenounké příze. Před královnou dívka přadleny ukryla a ukázala ji jen napředenou přízi, královniny pochvaly nebraly konce. Když byla první komnata prázdná, šly do druhé, nakonec do třetí. Brzy bylo vše spředen. Pak ty tři přadlenky zmizely, ale předtím řekly: „Nezapomeň, co jsi slíbila a přinese ti to hodně štěstí.“

Dívka královně ukázala prázdné komnaty a obrovské hromady příze, ta se zaradovala a hned vystrojila velkou svatbu; ženich se potěšil, že dostane za ženu tak pilnou a rozumnou dívku, velmi se do ní zamiloval! „Mám tři kmotřičky.“ řekla dívka: „Udělaly pro mne hodně dobrého a já na ně nechci ve svém štěstí zapomenout. Dovolte mi, abych je pozvala na svatbu a posadila je ke svému stolu.“ Královna i princ ji odvětili: „Proč bychom ti to nedovolili?“

Když slavnost začala, vešly do sálu ty tři podivuhodné přadlenky v krásných krojích a nevěsta pravila: „Buďte vítány, milované kmotřičky.“ „Ach.“ řekl ženich: „Copak to máš za ošklivé kmotřičky?“ Šel k té, co měla plochou nohu, a ptal se: „Od čeho máte takovou nohu?“ „Od kolovrátku vrtění.“ řekla kmotra. Pak šel k té s tím velkým dolním rtem: „Od čeho máte tak velký spodní ret?“ „Od příze slinění.“ řekla kmotra. A nakonec šel k té třetí: „Od čeho máte tak velký palec?“ „Od příze navíjení.“ řekla kmotra.

Tu se princ velmi polekal a řekl si, že své ženě už nikdy více nedovolí příst, aby se mu taky takto nezohavila. A bylo po předení!

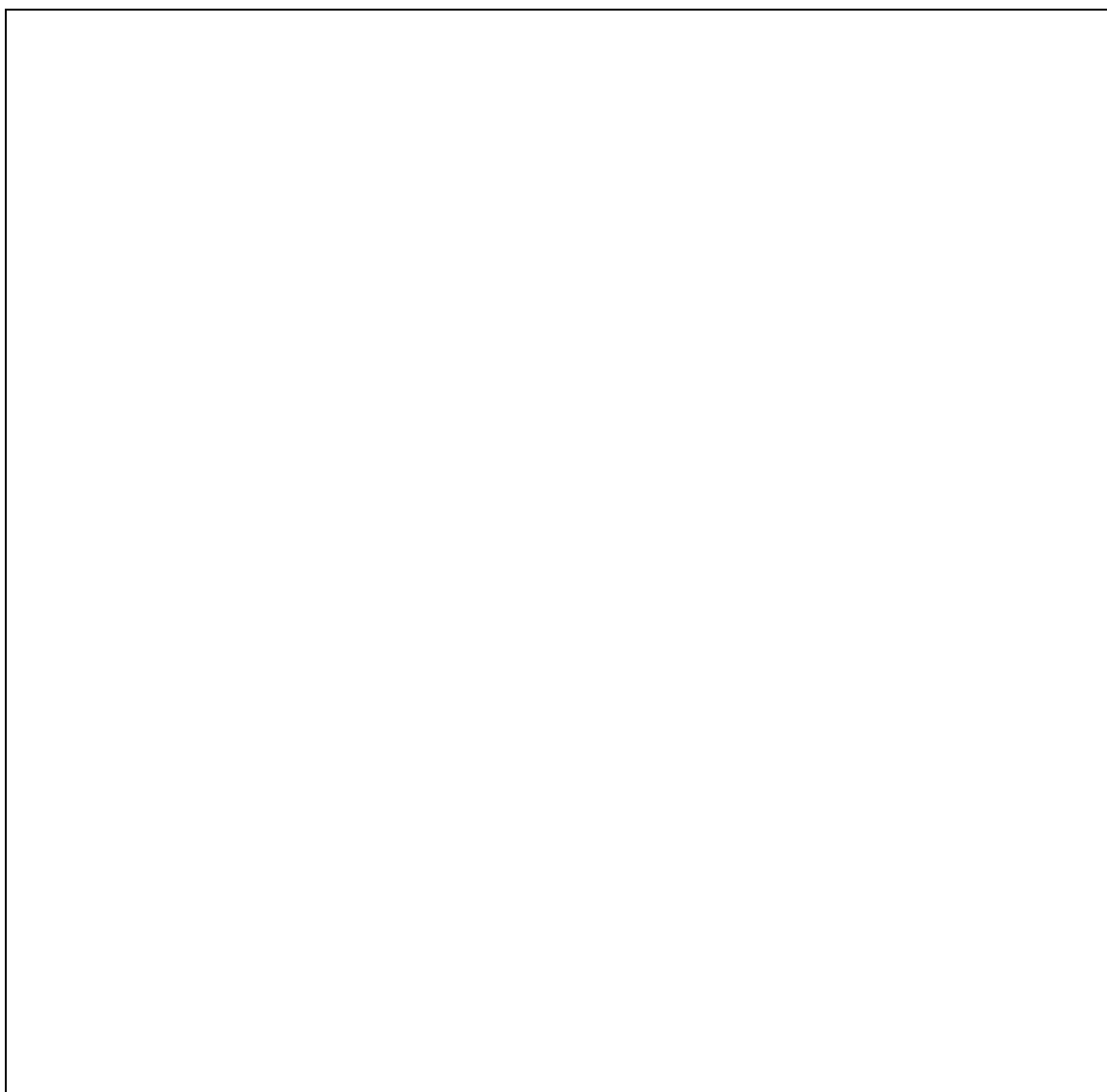
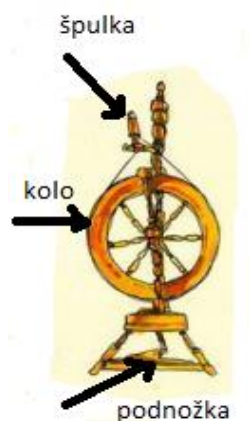
Úkol č. 1 V pohádce jsme si zopakovali teorii předení. Připomeneme si, jakou operaci předení zvládaly jednotlivé přadleny.

Přadlena s velikou nohou: _____

Přadlena s velikým spodním rtem: _____

Přadlena s velikým palcem: _____

Úkol č.2: Nakresli kolovrátek, se kterým přadleny pracovaly. Nejdříve si důkladně prohlédni ten skutečný. Můžeš si ho jako pomůcku vyfotit na svůj mobilní telefon.

Pracovní list č. 3 – řešení

První přadlena poháněla kolovrátek šlapáním a tím se otáčelo kolo a vřeteno.

Druhá uhlazení příze sliněním, aby příze byla uhlazená a stejnoměrná.

Třetí přadlena navíjela přízi na vřetánko a udělovala jí zákrut palcem.

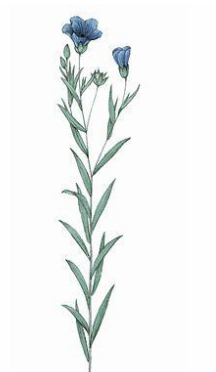
Pracovní list č. 4

Textilní rostliny a výrobky z nich

obr. č.1

obr. č.2

obr. č.3

1. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 1? _____
2. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 2? _____
3. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 3? _____

Herodotos

První zmínka o pěstování a zpracování konopí pochází z neolitu a byla objevena archeology v Číně. Vlákno se vyznačuje velikou pevností a pružností a proto se hodí k výrobě lan, provazů, stanových dílců a obuvi. Až o mnoho set let později se začala používat bavlna. Herodotos(antický historik zvaný *Otec dějepisu*) popsal bavlnu jako stromy, jejíž plodem je vlna. Len se dostal do Evropy asi 4 tisíce let př. n. l. Vlákna jsou pevnější než bavlna a za mokra se pevnost ještě zvyšuje. Výrobky ze lnu jsou na omak studené, proto se využívají k výrobě letních oděvů nebo povlečení. Vhodné jsou zejména pro alergiky.

Otázky k textu:

1. Kdo to byl OTEC DĚJEPISU? _____
2. Je lněné prostěradlo vhodné pro alergika? _____
3. Z jakého období pravěku pochází první zmínka o zpracování konopí? _____

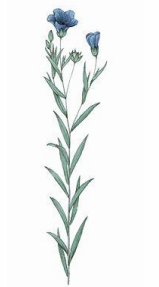
Pracovní list č. 4– řešení

Textilní rostliny a výrobky z nich

obr. č.1

obr. č.2

obr. č.3

1. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 1? balvník, bavlna
2. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 2? len
3. Jaká textilní rostlina se nachází na obrázku č. 3? konopí

Herodotos

První zmínka o pěstování a zpracování konopí pochází z neolitu a byla objevena archeology v Číně. Vlákno se vyznačuje velikou pevností a pružností a proto se hodí k výrobě lan, provazů, stanových dílců a obuvi. Až o mnoho set let později se začala používat bavlna. Herodotos (antický historik zvaný *Otec dějepisu*) popsal bavlnu jako stromy, jejíž plodem je vlna. Len se dostal do Evropy asi 4 tisíce let př. n. l. Vlákna jsou pevnější než bavlna a za mokra se pevnost ještě zvyšuje. Výrobky ze lnu jsou na omak studené, proto se využívají k výrobě letních oděvů nebo povlečení. Vhodné jsou zejména pro alergiky.

Otázky k textu:

1. Kdo to byl OTEC DĚJEPISU? ERODOTOS
2. Je lněné prostředradlo vhodné pro alergika? ANO
3. Z jakého období pravěku pochází první zmínka o zpracování

konopí? **NEOLIT**

Citace, zdroje: Hérodotos. *Dějiny*, Praha 2004. ISBN 80-200-1192-7

Souček a kol. *Technologie přádelnictví*. SNTL Praha 1986

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bavlna>

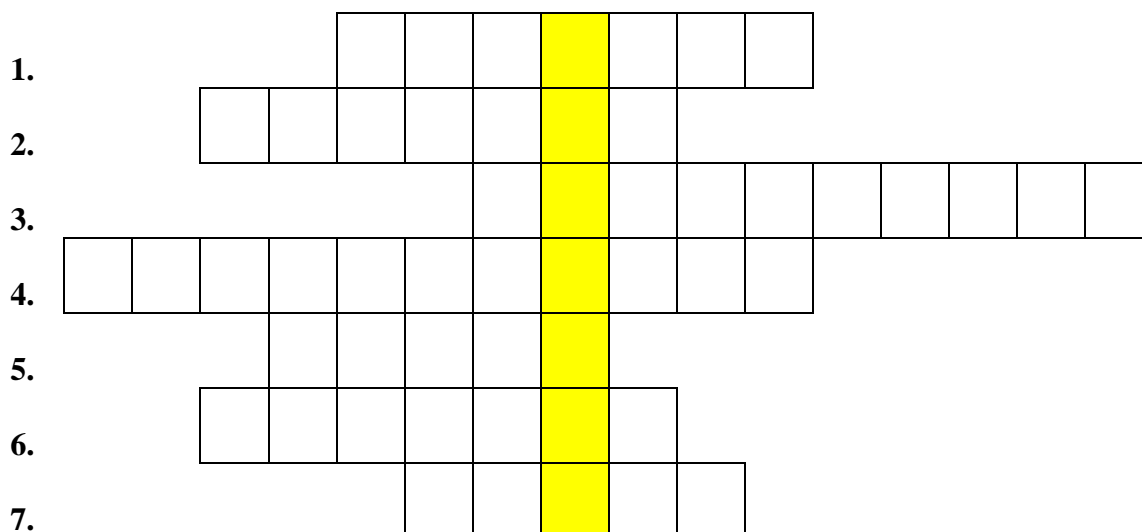
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Len>

<http://www.legalizace.cz/konopi/vyuziti/textilni-prumysl/>

Pracovní list č.5

Vlna

Ovčí vlna patří mezi první materiály živočišného původu užívané člověkem za účelem vytvoření oděvu. Surová vlna může mít různé odstíny. Ostříhaná vlna se musí vyprat a vyčesat. Musí se prát opatrně a při nižších teplotách, aby se nezplstila. Po vysušení se vlna češe. Po té může nastat proces plstění, což je působení tlaku a tepla až se do sebe vlákna zaklesnou, protože na jejich povrchu jsou šupinky podobně jako u ryby a vznikne pevná tkanina např. podlahové krytiny. Pokud chceme přízi, musíme vlněný materiál navíjet na vřeteno, což je dřevěný kolík, a zjemnit ho. Z příze se utká látka na tkalcovském stavu. Říká se jí vlněná ... (viz. tajenka) Z ní si můžeme ušít např. oblek nebo soudcovský talár.

1. Dřevěný kolík, na který se navíjí příze.
2. Na povrchu vlněného vlákna jsou malé... .
3. Kdybychom vlnu prali v horké vodě, mohla by se do sebe vlákna
4. Ovčí vlna patří mezi vlákna původu.
5. Na vřeteno navíjíme
6. Surová vlna může mít různé
7. Látka se utká na tkalcovském

Pracovní list č. 5- řešení

Vlna

Ovčí vlna patří mezi první materiály živočišného původu užívané člověkem za účelem vytvoření oděvu. Surová vlna může mít různé odstíny. Ostříhaná vlna se musí vyprat a vyčesat. Musí se prát opatrně a při nižších teplotách, aby se nezplstila. Po vysušení se vlna češe. Po té může nastat proces plstění, což je působení tlaku a tepla až se do sebe vlákna zaklesnou, protože na jejich povrchu jsou šupinky podobně jako u ryby a vznikne pevná tkanina např. podlahové krytiny. Pokud chceme přízi, musíme vlněný materiál navíjet na vřeteno, což je dřevěný kolík, a zjemnit ho. Z příze se utká látka na tkalcovském stavu. Říká se jí vlněná ... (viz. tajenka) Z ní si můžeme ušít např. oblek nebo soudcovský talár.

1. Dřevěný kolík, na který se navíjí příze. VŘETENO
2. Na povrchu vlněného vlákna jsou malé ŠUPINKY
3. Kdybychom vlnu prali v horké vodě, mohla by se do sebe vlákna ZAKLESNOUT... .
4. Ovčí vlna patří mezi vlákna ŽIVOČIŠNÉHO..... původu.
5. Na vřeteno navíjíme ...PŘÍZI .
6. Surová vlna může mít různé ODSÍNY... .
7. Látka se utká na tkalcovském STAVU... .

TAJENKA: TKANINA

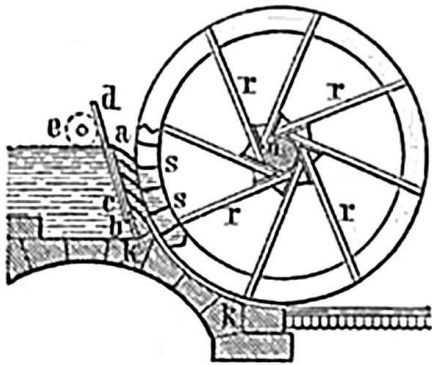
Pracovní list č. 6

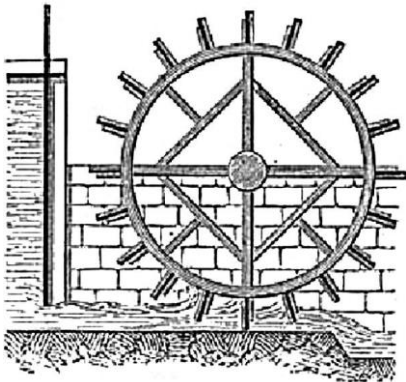
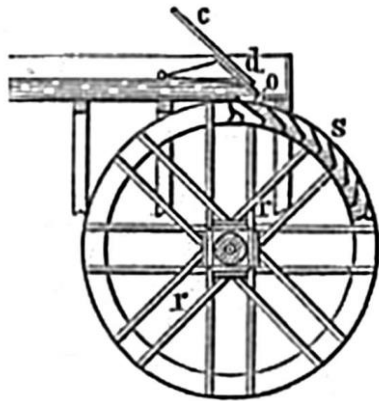
Využití vodní energie v textilním průmyslu

Vodní energie se využívala již ve starověku. V Egyptě se vodní kolo využívalo k čerpání vody. U nás se jimi poháněly vodní mlýny o kterých se jako první zmiňuje Václav Hájek z Libočan v Kronice české. Díky klimatickým poměrům na Ašsku byla vydatnost vodních toků taková, že naši předci mohli využívat vodní pohon asi 100 dnů v roce. Vodní stroje se dělí dle způsobu přivádění vody na kolo.

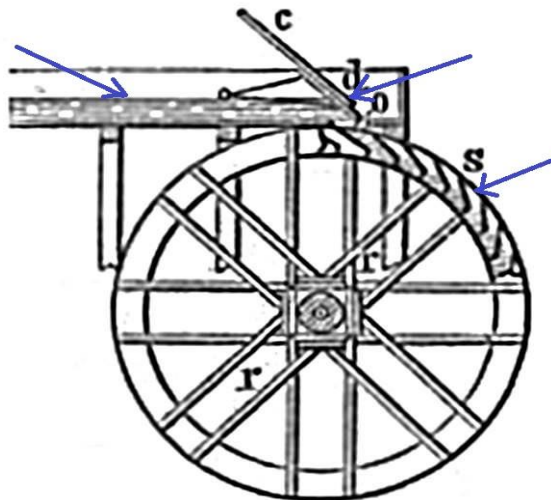
Vodní kolo na **spodní vodě**, která využívají kinetické energie vody proudící pod kolem. Kolo tak využívá principu obráceného pádla, kdy proud toku pohání lopatky umístěné pod vodou. Vodní kolo na **střední vodě** využívá potenciální energie vody, která je přiváděna výše, než je hladina vody odtékající. **Tyto dva druhy kol se otáčejí ve směru toku vody.** Třetí druh je kolo na **vrchní vodě**, který byl v minulosti v našem prostředí nejrozšířenější. Voda byla ke kolu přiváděna z náhonu korytem, kterému říkáme **vantroky**, na jeho konci se soustřeďovala **regulačním stavidlem** do plochého paprsku. Takto byla na vrcholu vstříkována do **korečků**, čímž jej roztáčela.

Úkol č.1: Přečti si znovu text a přiřaď k obrázku správný druh vodního kola podle přivádění vody na kolo.

Úkol č.2. Popiš části kola na vrchní vodu: **vantroky, regulační stavidlo, korečky**

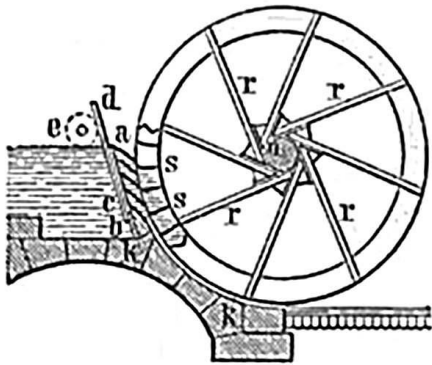
Pracovní list č.6 - řešení

Využití vodní energie v textilním průmyslu

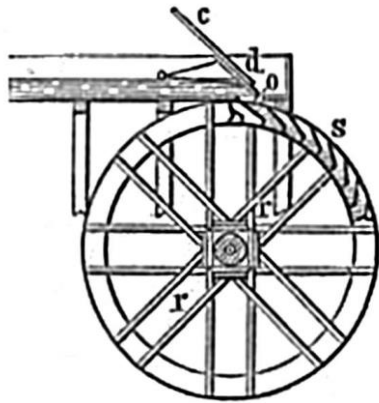
Vodní energie se využívala již ve starověku. V Egyptě se vodní kolo využívalo k čerpání vody. U nás se jimi poháněly vodní mlýny o kterých se jako první zmiňuje Václav Hájek z Libočan v Kronice české. Díky klimatickým poměrům na Ašsku byla vydatnost vodních toků taková, že naši předci mohli využívat vodní pohon asi 100 dnů v roce. Vodní stroje se dělí dle způsobu přivádění vody na kolo.

Vodní kolo na **spodní vodu**, která využívají kinetické energie vody proudící pod kolem. Kolo tak využívá principu obráceného pádla, kdy proud toku pohání lopatky umístěné pod vodou. Vodní kolo na **střední vodu** využívá potenciální energie vody, která je přiváděna výše, než je hladina vody odtékající. **Tyto dva druhy kol se otáčejí ve směru toku vody.** Třetí druh je kolo na **vrchní vodu**, který byl v minulosti v našem prostředí nejrozšířenější. Voda byla ke kolu přiváděna z náhonu korytem, kterému říkáme **vantroky**, na jeho konci se soustřeďovala **regulačním stavidlem** do plochého paprsku. Takto byla na vrcholu vstříkována do **korečků**, čímž jej roztáčela.

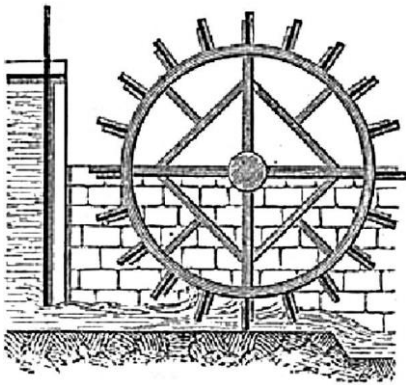
Úkol č.1: Přečti si znovu text a přiřaď k obrázku správný druh vodního kola podle přivádění vody na kolo.

VODNÍ KOLO NA STŘEDNÍ VODU _____

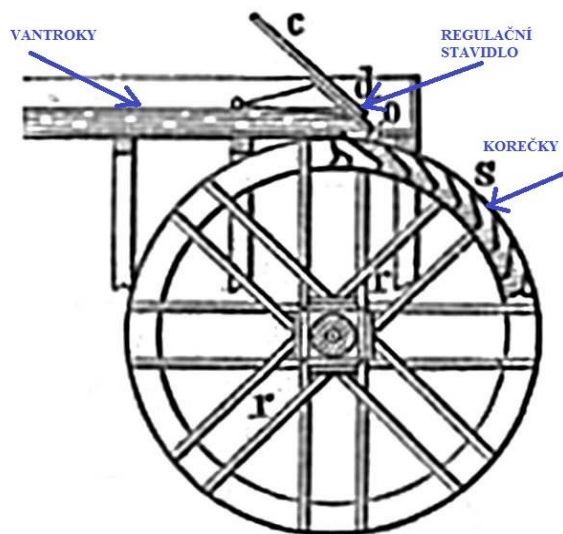

_VODNÍ KOLO NA VRCHNÍ VODU _

__VODNÍ KOLO NA SPODNÍ VODU__

Úkol č.2. Popiš části kola na vrchní vodu: **vantroky**, **regulační stavidlo**, **korečky**

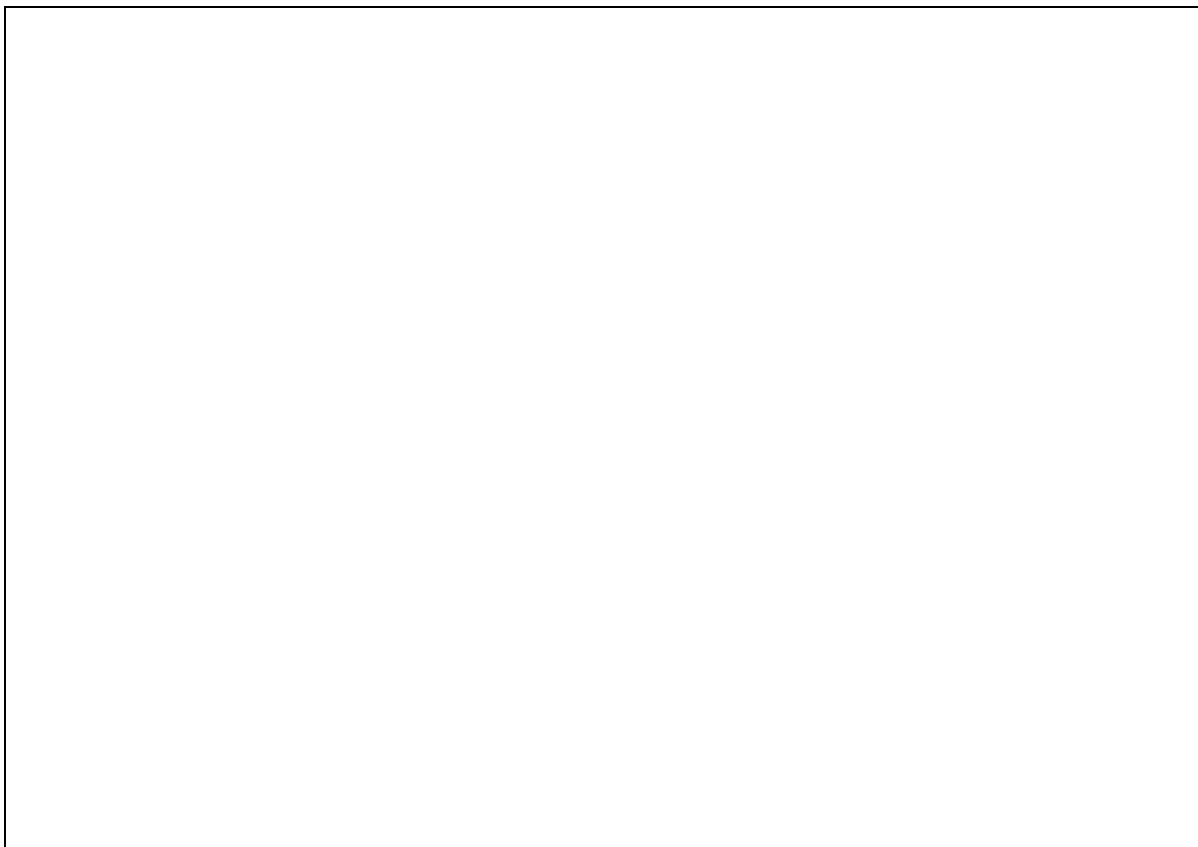
Pracovní list č. 7

Přírodní materiály vhodné k předení

N	Q	Y	Z	Í
B	X	K	R	B
A	P	O	S	Á
V	L	N	A	V
L	E	O	T	D
N	N	P	U	E
A	J	Í	J	H

Úkol č. 1: S pomocí výukových panelů v sekci předení najdi ve čtyřsměrci materiály vhodné k předení. (je jich 6)

Úkol č. 2: Najdi na panelech a nakresli rostlinu, ze které krtečkovi utkala zvířátka kalhotky s kapsami.

Pracovní list č. 7– řešení

Přírodní materiály vhodné k předení

N	Q	Y	Z	Í
B	X	K	R	B
A	P	O	S	Á
V	L	N	A	V
L	E	O	T	D
N	N	P	U	E
A	J	Í	J	H

S pomocí výukových panelů v sekci předení najdi ve čtyřsměrce materiály vhodné k předení.(je jich 6)

Najdi na panelech a nakresli rostlinu, ze které krtečkovi utkala zvířátka kalhotky s kapsami.

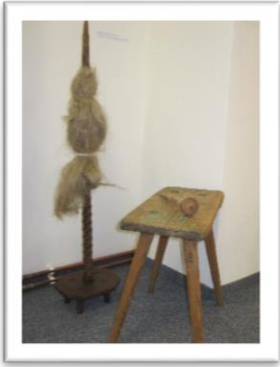
LEN

Pracovní list č. 8

Exponáty

Úkol: Najdi v expozici a popiš následující obrázky. Zkus odhadnout, k čemu se používaly tyto nástroje a zařízení.

Pracovní list č. 8 – řešení

Exponáty

- 1. obrázek** - Přeslice. Přadlena z ní postupně odebírá materiál a vytváří přízi, kterou navíjí na vřetánko.
2. – Mědlice (Lámačka lnu). Pomocí ní se lámala dřevnatá část lněného stonku. Získaná vnitřní vlákna se spřádala.
3. – Motovidlo. Na něj se navíjela hotová příze.
4. Přeslice s vřetenem z roku 1692.
5. Nůžky na stříhání ovcí.
6. Vřeteno. Rotorová část kolovratu. Na něj se navíjela příze.
7. Informační panel o zpracovávání konopí. Různé druhy přástů a přízí. Vzorek tkaniny a provazu z konopí. Semínka a rostlina.

ZÁVĚR

„*Naši učitelé nesmějí být podobni sloupům u cest, jež pouze ukazují, kam jít, ale sami nejdou.*“ Tento citát Jana Amose Komenského mě provázel při mé badatelské a tvůrčí práci. Díky této diplomové práci jsem si ujednotila a rozšířila své znalosti o textilním průmyslu na Ašsku, které bylo díky poloze a klimatickým podmínkám textilnímu odvětví předurčené.

Protože je nám lidem vlastní snaha uchovávat a zachránit historické předměty a unikátní doklady o lidské činnosti pro další generace, moje první kroky vedly do Národopisného a textilního muzea v Aši. Po sepsání smlouvy o badatelské činnosti jsem měla přístup do všech prostor muzea a to v otvírací době tedy od úterý do neděle. V letech 2013-2015 jsem se zde zúčastnila mnoha přednášek, z nichž některé obohatily moji práci.

Ašsko je oblast s velmi bohatou historií. Nejstarší listiny, které se týkají Ašska, pochází z druhé poloviny 12. století. K velkým územně správním změnám došlo v druhé polovině 13. století. V roce 1266 totiž získal celé území Chebska a Ašska český král Přemysl Otakar II. V roce 1270 došlo k předání patronátu ašského kostela do rukou řádu německých rytířů, což je zároveň první písemná zmínka o Aši. V roce 1331 získal Aš český král Jan Lucemburský. Na sklonku 14. století se zde objevuje významný rod Zedtwitzů, na který přešel majetek rodu Neubergů. V roce 1422 získal Jindřich Zedtwitz tvrz Neuberg (Podhradí) a s tím i tržní ves Aš jako léno od římského císaře Zikmunda Lucemburského. V roce 1555 získali páni z Zedtwitz od bratrů Jindřicha V. a Jindřicha VI. z Plavna území Ašska jako léno. Ašské území připojit v roce 1735 k Chebsku. V roce 1755 byly vydány Marií Terezií Temperamentní body, které narovnaly spor o nezávislost Ašska. Devatenácté století přineslo do Aše a jejího okolí rozvoj průmyslu. Rozvíjelo se převážně textilnictví.

Díky drsnému podnebí se zemědělství zaměřilo hlavně na pěstování lnu a chov ovcí. Zpracovávání těchto dvou přádních surovin se stalo hlavní obživou většiny domácností. Od roku 1790 se začala dovážet bavlna. U jejího zpracování odpadají některé operace potřebné ke zpracování lnu a vlny, proto se stala oblíbenou i přes počáteční potíže se spřádáním kratších vláken. Od domácího předení a tkaní se postupně přešlo ke zpracovávání strojovému. Ašské území bylo věhlasné velkým množstvím přádelen, tkalcoven a bareven. Historicky mladší je proces pletení a tedy i pletařské provozy.

Speciální kapitulu jsem ve své práci věnovala velkopřemyslníkovi a mecenášovi Gustavu Geiplovi, který byl pokračovatelem v rodinné firmě a zasloužil se nejen o rozkvět

firmy samotné, ale i o celé město, které každoročně finančně podporoval. Mimo jiné zakoupil ašskému evangelickému kostelu varhany, které byly největší ve střední Evropě. Geipla si občané města velmi vážili a udělili mu titul „Ašský dobrodinec“.

Ašský textilní průmysl se úspěšně rozvíjel a jeho věhlas trval až do roku 1989, kdy nastaly změny v systému a zavedené podniky zanikaly. Bohužel porevoluční období po roce 1989, které zasáhlo průmysl po celé naší republice, se neblaze podepsalo i na vývoji ašského průmyslu. Největší národní podniky Tosta Aš a Ohara, do kterých byly začleněny textilní firmy po znárodnění, postupně zanikly. Byl to důsledek otevření hranic a obrovský příval levných textilních výrobků z Asie. Podniky přestaly být konkurenceschopné.

Dnes se sice ve městě nachází několik textilních firem, ale už je to jen odlesk někdejší slávy. Práce v textilních továrnách přinášela lidem práci a sociální jistoty. Dnes musí občané za prací dojíždět do větších měst nebo do sousedního Německa.

Věřím, že se mi podařilo splnit záměr mé práce a podat ucelený přehled o historii textilního průmyslu na Ašsku od dob Marie Terezie po současnost.

RESUME

„Unsere Lehrer dürfen nicht ähnlich wie Masten am Wege sein, die wohin gehen bloß zeigen, aber selbst machen keinen Schrift mit.“ Diesen Zitat vom Jahann Amos Komensky hat mich begleitet bei meine Forschuns und Kreativleistung. Dank dieser Diplomarbeit, ich habe mich vereinbart und seine Kenntnisse verbreitert, dass die Textilindustrie am Gebiet Stadt Asch waren dank die Lage und klimatischer Bedingungen für Textilbranche prädestiniert.

Weil den Menschen die Mühe speichern und die Historiegegenstände erretten eigen ist, einzigartigen Nachweisen über der Menschstätigkeit für nächste Generation bewahren, meine erste Schritte führten ins Ethnograph und Textilmuseums in Asch. Nach Erstellung den Vertrag um Forschungstätigkeit ich hatte Zugang in allen Museumsraum in Eröffnungsperiode vom Dienstag bis Sonntag. In den Jahren 2013-2015 ich habe mich hier beteiligt am vielen Vorträgen, da einige bereichern meine Arbeit.

Aschengebiet hat sehr reiche Historie. Die Älteste Archivalien stammen aus der zweiten Hälfte 12. Jahrhunderts. Zu großen territorial verwaltungsmäßigen Veränderungen kam es in der zweiten Hälfte 13. Jahrhunderts. Im Jahr 1266 hat ganzen Gebiet von Cheb bis Asch der König vom Böhmen Premysl Otakar der II erhalten. Im Jahr 1270 kam es zur Patronatübergabe von Ascherkirche in Händen dem Deutscher Ritter Ordnung, dass ist gleichzeitig die erste schriftliche Erwähnung über Asch. Im Jahr 1331 gewann Stadt Asch der König von Böhmen, der Johannes von Luxemburg. Gegen Ende 14. Jahrhunderts sich hier entdeckt bedeutende Generation von Zedtwitz an die das Eigentum Generation von Neuberg abgeschritet ist. Im Jahr 1422 gewann Heinrich Zedtwitz die Festung Neuberg (Podhradí) und mit der auch marktwirtschaftlichen Dorf Asch als Lehensgut vom römischen Kaiser Zikmund von Luxemburg.

Im Jahr 1555 die Herren aus Zedtwitz erwarben von Brudern Heinrich V. und Heinrich VI. aus Plauen die Asch Territorium als Lehensgut. Ganz Asch Territorium ist im Jahr 1735 zu Eger Territorium angeschlossen. Im Jahr 1755 waren herausgegeben von Maria Theresia die temperamentvoll Punkte, die ordnen Streit um Unabhängigkeit Gebiet Asch. Neunzehnjahrhundert bringt in Stadt Asch und breite Umgebung der Industrieaufstieg. Es hat sich größenteils die Textilindustrie entwickelt.

Dank dem rauhen Klima hate sich Landwirtschaft vor allem an Leinbau und Schafzucht vermessen. Die Bearbeitung dieser zwei aufspinnenden Rohstoffen ist

hauptsächlichen Lebensunterhalt mehreren Haushalten unterlaufen. Seit dem Jahre 1790 hat sich die Baumwolleimportierung begonnen. Bei Baumwollebearbeitung entfallen einige Operationen erforderlichen zum Lien und Wellen Arbeitsablauf, dadurch wurde beliebt trotz der anfänglichen Schwierigkeiten mit Verspinnung kürzer Fasern. Von dem heimaabeits Spinnen und Weben hat sich schrittweise zu Maschinen verarbeitung überschreitet. Asch und Umgebund war mit großen Anzahl Spinnereibetrieb, Webereibetrieb und Färberei weltbekannt. Historisch jünger ist Strickenprozess und somit auch Strickereibetriebe.

Spezielles Kapitel ich habe in seine Arbeit an Großwirtschaftler und Mäzen Gustav Geipel geschenkt, er war Stammhalter in familiär Unternehmen und er erwirbt sich nicht nur um Aufschwung der Firma allein, aber auch um ganze Ortschaft, die er alljährlich finanziell unterstütz. Unter anderem besorgt er für Evangelische Kirche in Asch eine Orgel die größte in Mitteleuropa waren. Der Herr Geipel ist zwischen den Bürgern der Stadt Asch sehr geehrt und er hat der Titel „Ascher Wohltäter“ erteilt.

Textilindustrie in Asch sich erfolgreich abgewickelt hat und seine Weltbekannt hat gedauert bis Jahr 1989, wo bereits Änderungen in des Systems eingetreten sind und etablierte Unternehmen sind in Abgang gekommen. Leider im Zeitraum nach Jahr 1989 ist in ganze unsere Republik die Industrie schwer beschädigt, dass sich auch der Industrieentwicklung im Aschgebiet fatal unterschreibt hat. Die größte Nationalunternehmen Tosta und Ohara, die Textilfirmen in Asch nach Verstaatlichung, sind dann stufenweise zugrunde gegangen. Das Folge des Grenzöffnung und riesigem Kommen billigen Textilprodukten aus Asien ist. Die Unternehmen endeten seine konkurrenzfähigkeit.

Heute befindet sich in der Stadt einigen Textilunternehmen, aber es ist bereits nur Abglanz ehemalige Berühmtheit. Arbeit in Textilfabriken hat den Leuten Baschäftigung und Socialsicherheit zugebracht. Heute müssen die Bütger nach Arbeit ins größeren Städten, oder ins angrenzende Deutschlands anfahren.

Ich glaube, dass ich die Vorhabe meine Arbeit erfüllen habe, und auch abgerundete Übersicht über die Geschichte Textil Industrie im Aschgebiet von der Zeit Marie Theresia nach gleichzeitigkeit angebracht habe.

POUŽITÉ PRAMENY

LITERATURA:

- ALBERTI, K. *Příspěvky k dějinám města Aše a ašského okresu*. 1934 (překlad)
- ALBERTOVÁ, M. *Z dějin ašského okresu*. Aš: Okresní vlastivědné muzeum, 1959, s. 87
- BEIN, L. *Die Industrie des sächsischen Voigtlandes*, překlad Ing .Jiří Krátký, Národopisné a textilní muzeum Aš, 1884
- BOHÁČ, J. a kol. *40 let národního podniku Tosta Aš*. Cheb: Chebské muzeum, 1986, s. 113
- BUZEK, F. *Strojní stávkářství a pletářství*. Praha: František Buzek a Antonín Schmied, 1922, s.192
- DORAZIL, O. *Světové dějiny v kostce*. 7. vydání. Vimperk: Papyrus, 1992. s.502. ISBN 80-901111-1-4
- HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí 5*. Český Těšín: BARONET&VIA FACTI, 1996. s. 230. ISBN 80-85890-94-1
- JANOVSKÝ, J. *Dějiny Československé republiky slovem a dokumenty: učební text pro základní školy a pro střední školy, Od roku 1918 do roku 1992*. 1. vyd. Praha: S & M, 1994. 80 s. ISBN 80-901387-5-6.
- KRÁTKÝ, J. *Aš v zrcadle času*. Aš: Městský úřad, 2005. s. 76
- KRÁTKÝ, J. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*. Aš: Knihovna a muzeum Aš, 2011. s. 62
- KRÁTKÝ, J. *Obce Ašska v proměnách času*. Aš: Domovský spolek okresu Aš, 2008. s. 42
- Kronika města Aš (uložena v Národopisném a textilním muzeu Aš, Mikulášská 3)
- LUFT, F. *Die Textilregionen sächsisches Vogtland und Ascher Land 1750-1930*, Plauen: Vogtlandmuseum, 2013. s. 87

VÁCLAVÍK, A. *Textil v lidové tvorbě*. Luhačovice: Irena Voštová ve spolupráci s nakladatelstvím Atelier IM, 2009. s. 383. ISBN 978-80-85948-71-4

VÍT, J. *Ašsko. Historicko-turistický průvodce č. 15*. 1. vydání. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2000. s. 208. ISBN 80-86125-19-X

INTERNETOVÉ ZDROJE:

http://www.thonbrunn.cz/stranky/studny_cz.php . [online]. 6.7.2014 [cit. 2014-07-06]. Dostupné z URL: http://www.thonbrunn.cz/stranky/studny_cz.php

Vlak svobody . <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3322561>. [online]. 8.9.2014 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z URL: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3322561>

<http://www.muzeum-as.cz/o-muzeu>. [online]. 10.9.2014 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z URL: <http://www.muzeum-as.cz/o-muzeu>

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/187242-historii-vyroby-textilnich-rukavic-ukryva-asske-muzeum/>. [online]. 10.9.2014 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/187242-historii-vyroby-textilnich-rukavic-ukryva-asske-muzeum/>

Nejstarší lidová řemesla – tradiční práce s vlnou a keramikou . <https://www.youtube.com/watch?v=9nE6VEbu2Yo>. [online]. 12.12.2014 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9nE6VEbu2Yo>

<http://www.etextil.cz/cti/98/z-historie-textilu-a-mody/>. [online]. 5.,1.2015 [cit. 2015-01-05]. Dostupné z URL: <http://www.etextil.cz/cti/98/z-historie-textilu-a-mody/>

<http://www.skolatextilu.cz/elearning/528/historie-textilu/Historicke-panorama-zuslechtovani-1.html>. [online]. 5.1.2015 [cit. 2015-01-05]. Dostupné z URL : <http://www.skolatextilu.cz/elearning/528/historie-textilu/Historicke-panorama-zuslechtovani-1.html>

Historie obce Doubrava

http://www.soupispamatek.com/okres_as/doubrava/doubrava_historie.htm. [online]. 12.1.2015 [cit. 2015-01-12]. Dostupné z URL: http://www.soupispamatek.com/okres_as/doubrava/doubrava_historie.htm

<http://www.predeni.cz/stranky/historie.htm>. [online]. 12.3.2015 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z URL: <http://www.predeni.cz/stranky/historie.htm>

. <http://www.bekaerttextiles.com/en/home-1.htm>. [online]. 8.4.2015 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z URL: <http://www.bekaerttextiles.com/en/home-1.htm>

. <http://web.kamenka.cz/index.php/informace/78-historie-skoly> . [online]. 3.3.2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z URL: <http://web.kamenka.cz/index.php/informace/78-historie-skoly>

ORÁLNÍ ZDROJE:

Rozhovor s panem Bohuslavem Karbanem uskutečněn 5. 7. 2014, originál uložen v archivu autorky.

Rozhovor s majitelem Františkem Malým uskutečněn 20. 01. 2015, originál uložen v archivu autorky.

Rozhovor s paní Janou Škrkovou uskutečněn 12. 02. 2015, originál uložen v archivu autorky.

Rozhovor s panem Janem Görnerem uskutečněn dne 19. 07. 2014, originál uložen v archivu autorky.

Rozhovor s panem Josefem Giňou uskutečněn dne 1. 03. 2015, originál uložen v archivu autorky.

Rozhovor s panem Čestmírem Švecem uskutečněn dne 18. 01. 2015, originál uložen v archivu autorky.

Seznam příloh:

Příloha 1: Horizontální studna, Studenstská ulice.....	I
Příloha 2: Hlavní ulice v roce 1938.....	I
Příloha 3: Rodokmen Zedtwitzů	II
Příloha 4: Přádelna předoucí len ručním vřetenem.	II
Příloha 5: Soukadlo na navíjení příze na cívku.....	III
Příloha 6: Selffaktor neboli samopřed z roku 1928.....	III
Příloha 7: Obytný dům a přádelna G. Huschera.....	IV
Příloha 8: Přádelna Ch. Fischera	IV
Příloha 9: Ruční tkalcovský stav-listový stav odrážkový	V
Příloha 10: Tkalcovský stav ROSCHER 1930.....	V
Příloha 11: Plán tkalcovny Geipel-Jäger 1875.....	VI
Příloha 12: Tkalcovna Geipel a syn 1895	VI
Příloha 13: Punčochářství Penzel.....	VII
Příloha 14: Komín-barevny Künzel (později areál n. p. KOVO).....	VII
Příloha 15: Gustav Geipel-ašský mecenáš	VIII
Příloha 16: Vila G. Geipela (dnes sídlo Policie ČR).....	VIII
Příloha 17: Rukavičkářský stroj DÁNKA.....	IX
Příloha 18: Vycházkové rukavice a kloubouk z 1. pol. 20. stol.....	IX
Příloha 19: Původní plány firmy Hasso Aš.....	X
Příloha 20: Čestmír Švec-příprava vlněného materiálu pro předení.	X
Příloha 21: Ohara 1963	XI
Příloha 22: Tosta-Barevna 1960.....	XI
Příloha 23: Žáci 5. třídy v muzeu.....	XII
Příloha 24: Žáci při plnění úkolu v pracovním listě.....	XII
Příloha 25: Vyplněný pracovní list č. 3.....	XIII
Příloha 26: Vyplněný pracovní list č. 5.....	XIII

Přílohy

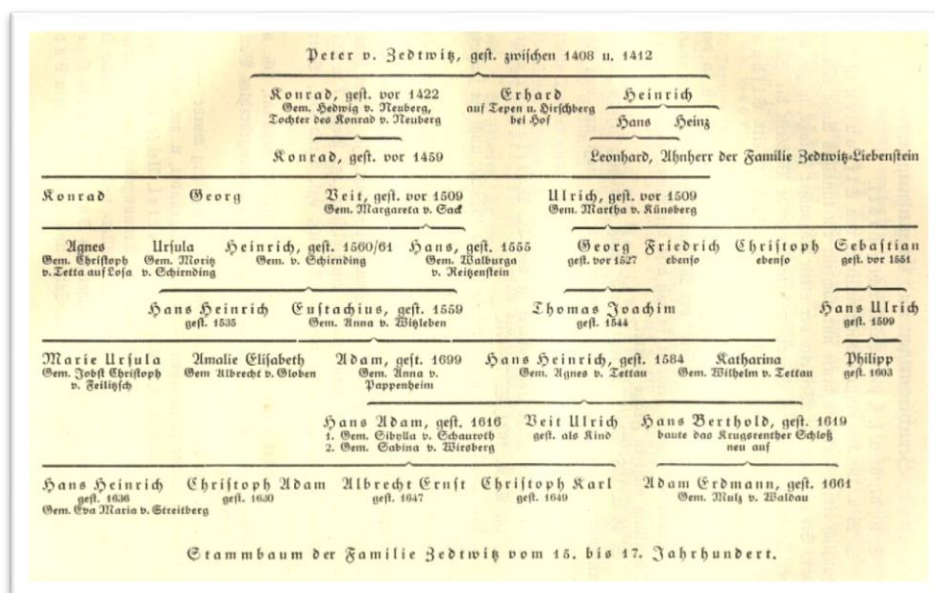
Příloha 1: Horizontální studna, Studenstská ulice.¹⁰¹

Příloha 2: Hlavní ulice v roce 1938¹⁰²

¹⁰¹ Foto Bohuslav Karban.

¹⁰² Fotoarchiv Národopisného a textilního muzea Aš

Příloha 3: Rodokmen Zedtwitzů¹⁰³

Příloha 4: Přádlena předoucí len ručním vřetenem.¹⁰⁴

¹⁰³ Foto kniha K. Alberti, *Příspěvky k dějinám města Aše a Ašského okresu č.1*

¹⁰⁴ Foto Národopisné a textilní muzeum Aš

Příloha 5: Soukadlo na navíjení přize na cívku¹⁰⁵

Příloha 6: Selfaktor neboli samopřed z roku 1928¹⁰⁶

¹⁰⁵ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

¹⁰⁶ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

Příloha 7: Obytný dům a přádelna G. Huschera¹⁰⁷

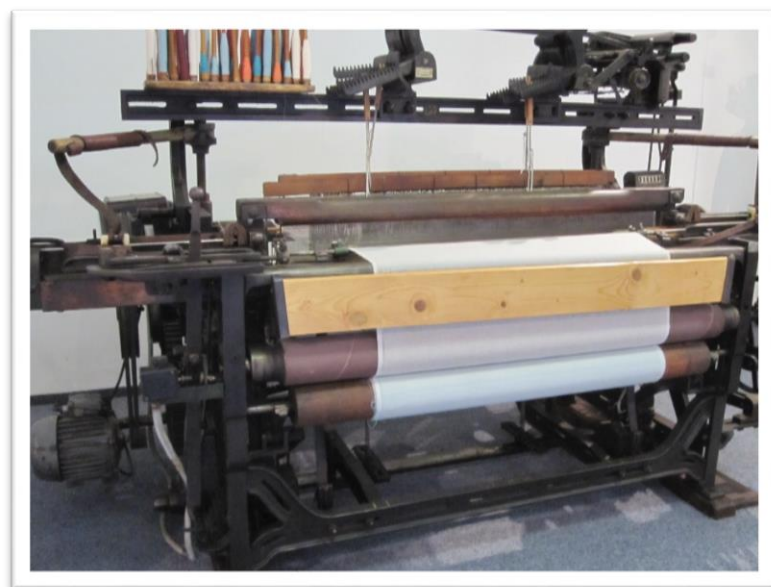
Příloha 8: Přádelna Ch. Fischera¹⁰⁸

¹⁰⁷ Fotoarchiv Národopisného a textilního muzea Aš.

¹⁰⁸ Fotoarchiv Národopisného a textilního muzea Aš.

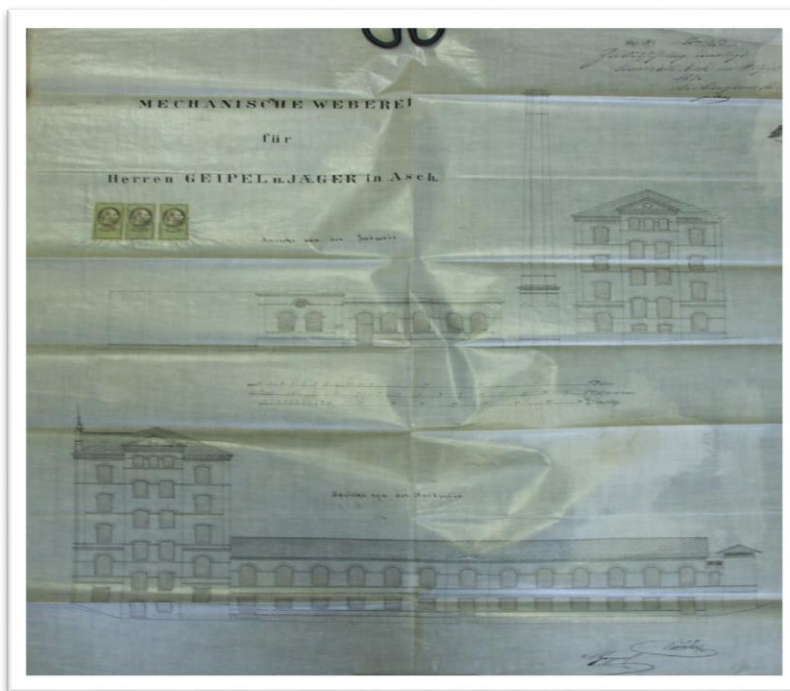
Příloha 9: Ruční tkalcovský stav-listový stav odrážkový¹⁰⁹

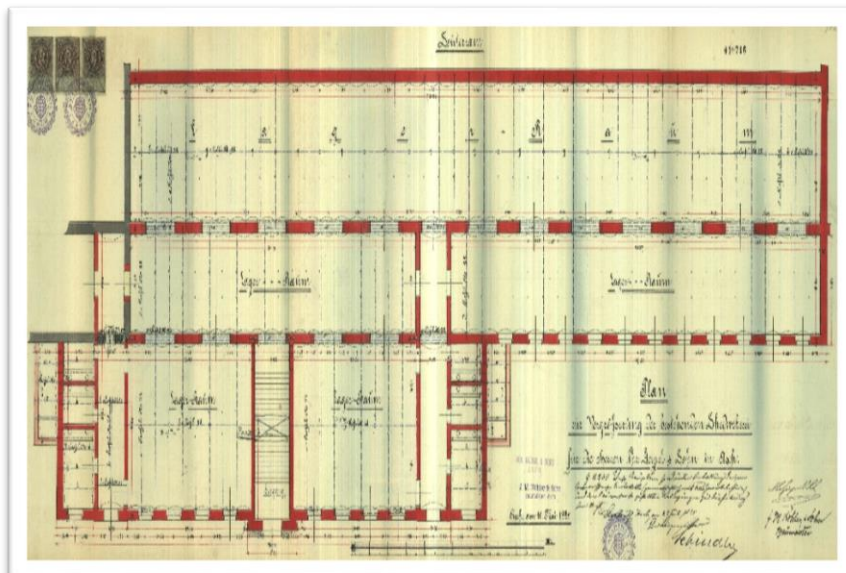
Příloha 10: Tkalcovský stav ROSCHER 1930¹¹⁰

¹⁰⁹ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

¹¹⁰ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky

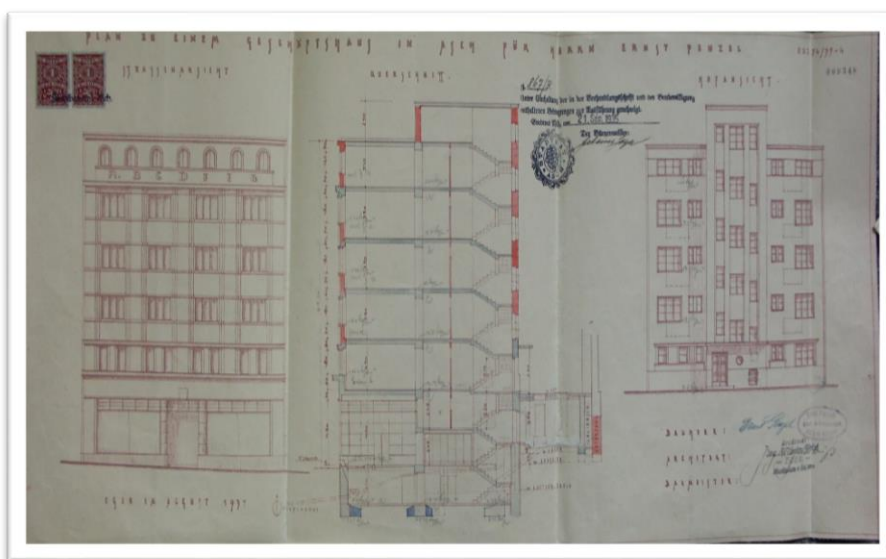
Příloha 11: Plán tkalcovny Geipel-Jäger 1875¹¹¹

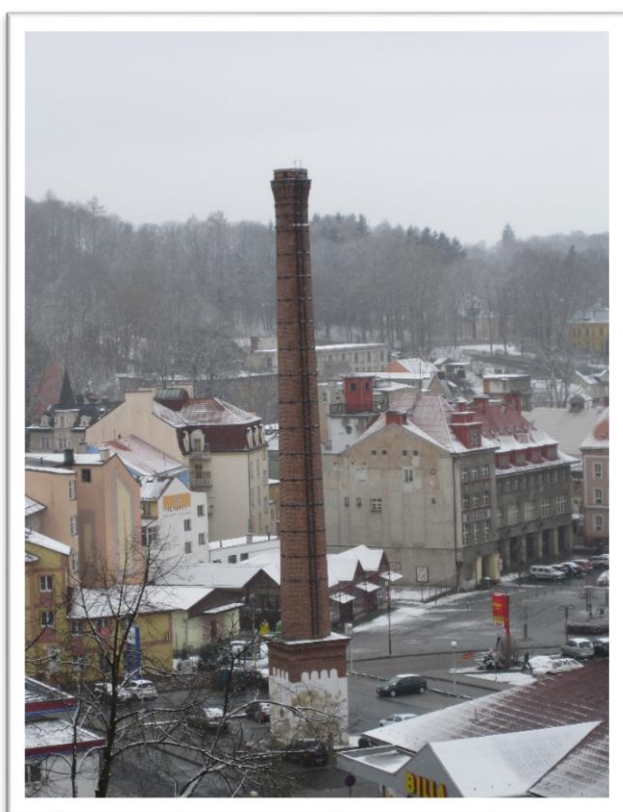
Příloha 12: Tkalcovna Geipel a syn 1895¹¹²

¹¹¹ Archiv stavebního odboru MÚ Aš

¹¹² Archiv stavebního odboru MÚ Aš

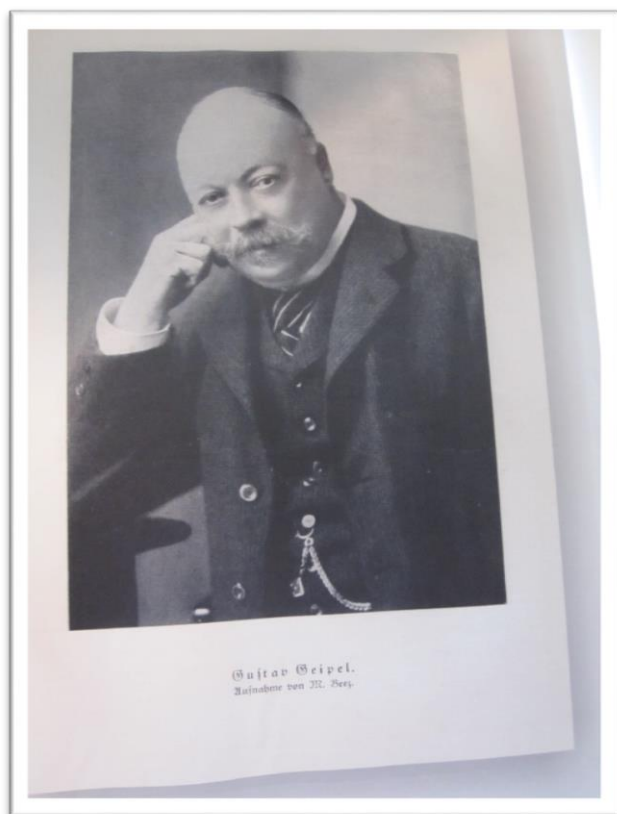
Příloha 13: Punčochářství Penzel¹¹³

Příloha 14: Komín-barevny Künzel (později areál n. p. KOVO)¹¹⁴

¹¹³ Archiv stavebního odboru MÚ Aš

¹¹⁴ Foto autorka 2013, uloženo v osobním archivu autorky

Příloha 15: Gustav Geipel-ašský mecenáš¹¹⁵

Příloha 16: Vila G. Geipela (dnes sídlo Policie ČR)¹¹⁶

¹¹⁵ Fotoarchiv Národopisného a textilního muzea Aš.

¹¹⁶ Fotoarchiv Národopisného a textilního muzea Aš.

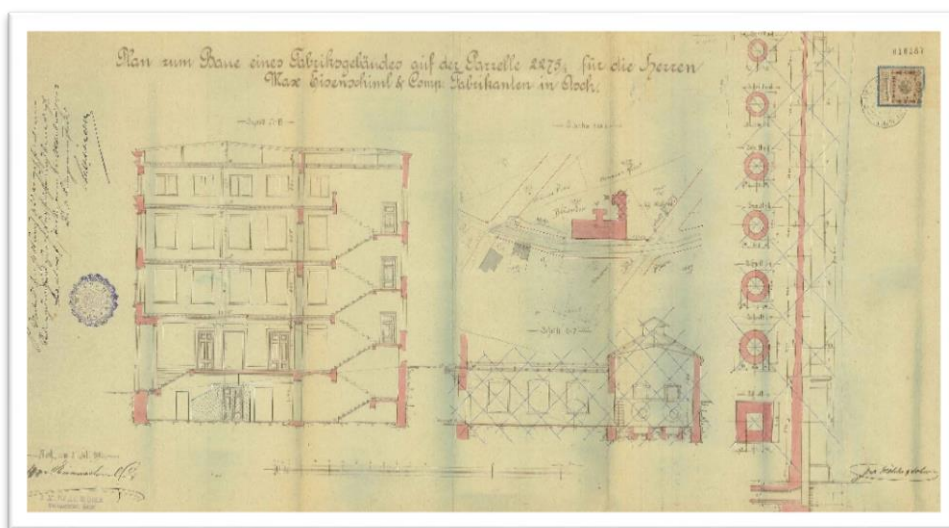
Příloha 17: Rukavičkářský stroj DÁNKA¹¹⁷

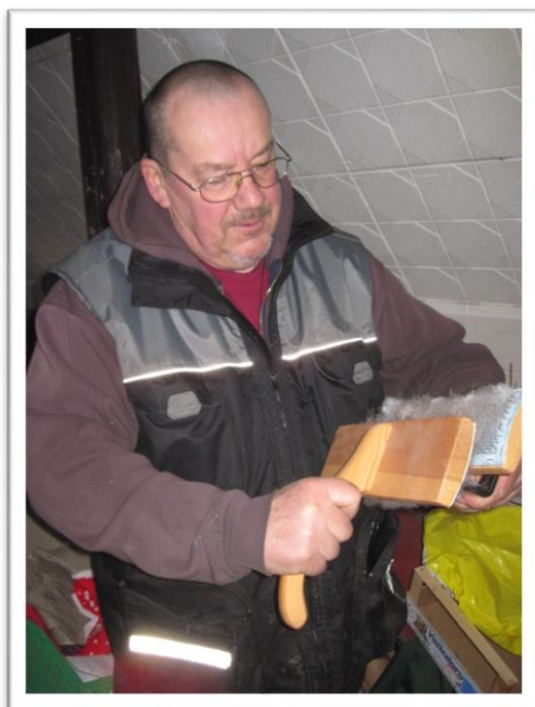
Příloha 18: Vycházkové rukavice a kloubouk z 1. pol. 20. stol.¹¹⁸

¹¹⁷ Foto autorka 2014, uloženo v osobním archivu autorky.

¹¹⁸ Foto autorka 2014, uloženo v osobním archivu autorky.

Příloha 19: Původní plány firmy Hasso Aš¹¹⁹

Příloha 20: Čestmír Švec-příprava vlněného materiálu pro předení.¹²⁰

¹¹⁹ Archiv stavebního odboru MÚ Aš.

¹²⁰ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

Příloha 21: Ohara 1963¹²¹

Příloha 22: Tosta-Barevna 1960¹²²

¹²¹ CD Fotokronika Ašsko 1945-2010 vydaná MÚ Aš 2011

¹²² Tamtéž

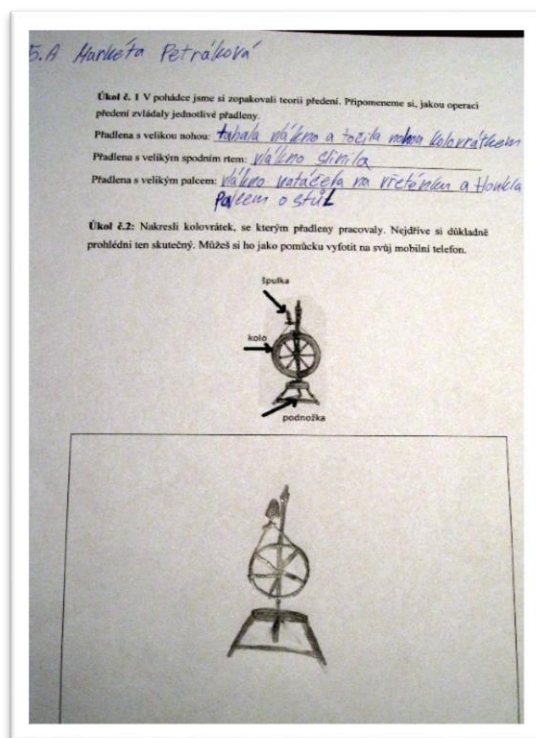
Příloha 23: Žáci 5. třídy v muzeu¹²³

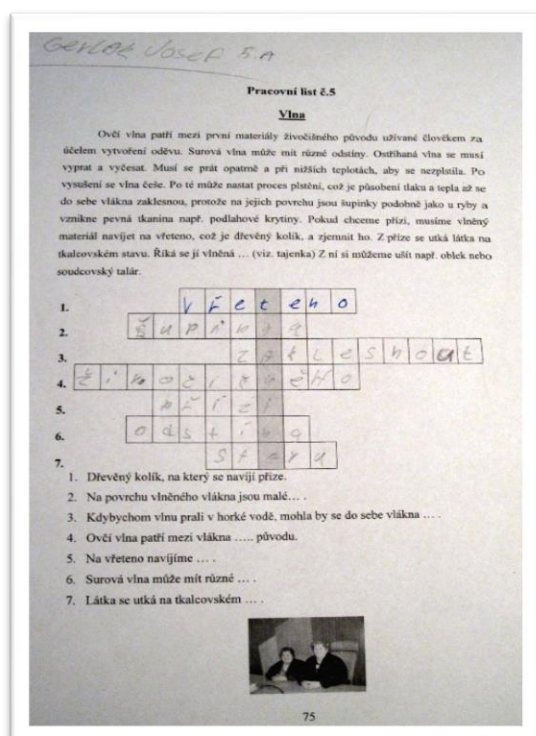
Příloha 24: Žáci při plnění úkolu v pracovním listě¹²⁴

¹²³ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

¹²⁴ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

Příloha 25: Vyplněný pracovní list č. 3¹²⁵

Příloha 26: Vyplněný pracovní list č. 5¹²⁶

¹²⁵ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.

¹²⁶ Foto autorka 2015, uloženo v osobním archivu autorky.